

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Jatkotutkinto-osasto

Yleisesikuntaupseerikurssit

YLEISESIKUNNAN SOTILASPOLIITTISEN TILANNEARVION KEHITTYMINEN
1930-LUVULLA

Diplomityö

Kapteeni

Jyrki Lahdenperä

Maasotalinja 43

Heinäkuu 1995

LINJA Maasotalinja 43		OPINTOSUUNTA Yleinen	
TEKIJÄ Kapteeni Jyrki Lahdenperä			N:O
DIPLOMITYÖN NIMI Yleisesikunnan sotilaspoliittisen tilannearvion kehittyminen 1930-luvulla			
OPPIAINE, JOHON TYÖ LIITTYY Historia			
AIKA Heinäkuu 1995	TEKSTISIVUJA 104		LIITESIVUJA 15
TIIVISTELMÄ <p>Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Suomen sotaväen yleisesikunnan käsityksiä Suomen sotilaspoliittisesta asemasta ja sen kehitymisestä ennen talvisotaa. Tutkimuksen pääkysymys on, miten yleisesikunnan sotilaspoliittinen tilannearvio kehittyi sen Neuvostoliittoa koskevien katsausten ja tiedotusten valossa. Pääkysymykseen haetaan vastaus selvittämällä, miten yleisesikunnan tilannearvion kehittymiseen vaikuttivat tiedot</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. puna-armeijan kehitymisestä yleensä, 2. neuvostoupseeriston tasosta, 3. Neuvostoliiton sisäpoliittisen tilanteen kehittymisen vaikutuksista maan sotilaalliseen suorituskyykyyn sekä 4. Neuvostoliiton kansainvälispoliittisen aseman kehitymisestä. <p>Tutkimus perustuu kaikilta tärkeimmiltä osiltaan julkaisemattomaan Sota-arkistossa säilytettävään alkuperäismateriaaliin, joista suurin osa on virallisia asiakirjoja. Niitä ovat muun muassa työn päälähteinä käytetyt, aina ylimmälle sotilaalliselle ja poliittiselle tasolle jaetut yleisesikunnan Neuvostoliittoa ja sen sotalaitosta käsittelevät "Yleiskatsaus", "Tiedotuksia Neuvostoliitosta" ja "Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen" -asiakirjat. Materiaalia ei ole aikaisemmin käytetty tutkimuksessa yhtenä kokonaisuutena.</p> <p>Aihetta käsitellään kronologisesti tutkimuksen ajanjakson pituuden vuoksi sekä siksi, että saataisiin käsitys yleisesikunnan sotilaspoliittisen tilannearvion kehitymisestä.</p> <p>Asiakirjat osoittavat, että yleisesikunnalla oli oikeata tietoa Neuvostoliitosta ja sen armeijasta. Yleisesikunnan tilastotoimistossa ei kuitenkaan pystytty analysoimaan tietoa. Arvioinnin lopputuloksena oli usein väärät johtopäätökset Neuvostoliiton sotilaallisesta kyvystä ja mahdollisuuksista. Tämä heijastui myös käsityksiin Neuvostoliiton suurvaltapoliittisista tavoitteista ja mahdollisuuksista toteuttaa niitä.</p> <p>Asiakirjat osoittavat yleisesikunnan kaksijakoista suhtautumista Neuvostoliittoon ja sen sotilaalliseen voimaan. Toisaalta kaiken aikaa tuotiin esille puna-armeijan kehittyminen ja voiman kasvu. Toisaalta sen kykyä vähäteltiin. Syinä olivat upseeriston heikoksi arvioitu taso ja armeijan yleinen koulutuksen puute. Sinänsä teknisesti kehittyntä välinettä ei uskottu osattavan käyttää. Lisäksi Neuvostoliiton sisäistä tilaa pidettiin koko talvisotaa edeltävän vuosikymmenen niin sekavana, ettei neuvostojohdon uskottu aloittavan sotaa. Maan taloudellisen ja sisäpoliittisen tilanteen ei yksinkertaisesti pitänyt mahdollistaa sitä.</p>			
AVAINSANAT 1930-luku, yleisesikunta, tilastotoimisto, Yleiskatsaus, Tiedotuksia Neuvostoliitosta, Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen, puna-armeija, neuvostoarmeija			
SÄILYTYSPIAIKKA Maanpuolustuskorkeakoulun yleisesikuntaupseerikurssien kurssikirjasto			

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	NEUVOSTOLIITTOA KOSKEVAN TILANNEARVION MUODOSTAMINEN YLEISESIKUNNASSA	3
2.1	Tutkimuksen tavoitteenmäärittely ja raja	3
2.2	Tutkimuksen lähteet ja tutkimusmenetelmä	5
2.3	Neuvostoliittoa koskevat tilastotoimiston katsaukset ja tiedotukset	6
3	NEUVOSTOLIITON SOTAPOTENTIAALIN PERUSTA LUODAAN VUOTEEN 1930 MENNESSÄ	16
3.1	Viisivuotissuunnitelman alkutaival	16
3.1.1	Sisäpoliittisesti heikon Neuvostoliiton uhka nostaa pää- tään keväällä 1928	16
3.1.2	Neuvostotalous suunnataan palvelemaan armeijan tarpeita	21
3.2	Puna-armeija kehittyy	23
3.2.1	Moottorointia ja poliittista karsintaa	23
3.2.2	Vuoden 1930 operaatiokykyinen puna-armeija - Neuvostoliitto ei valmistaudu sotaan Suomea vastaan	28
4	SUOMEN SOTILASPOLIITTINEN ASEMA MUUTTUU VUOTEEN 1935 MENNESSÄ	32
4.1	Neuvostoliitto turvaa länsirajansa ja valmistautuu so- taan Japania vastaan	32
4.2	Neuvostoliiton sisäpoliittinen tilanne	38
4.2.1	Itärajan takaista mielipiteenmuokkausta	38
4.2.2	Huonot taloudelliset olosuhteet - neuvostojohdon vas- taista toimintaa	40
4.3	Arvioita puna-armeijasta	43
4.3.1	Maailman kehittynein armeija vuonna 1934	43
4.3.2	Koulutustaso	47
4.3.3	Poliittinen työ	51

4.4	Ylivoima konkretisoituu syksyllä 1931 - realistisemmat suunnitelmat käyttöön vasta kesällä 1934	54
4.5	Tukea Ruotsista	58
4.5.1	Kevään 1935 ratkaisevasti muuttunut tilanne	58
4.5.2	Pohjoismaiseen turvattomuuteen	60
5	VUODESTA 1936 TALVISODAN KYNNYKSELLE	63
5.1	Kansainvälisen tilanteen kiristyminen	63
5.1.1	Suomi Saksan hyökkäysreittinä itään	63
5.1.2	Itäraja puhdistetaan suomalaisista	65
5.1.3	Neuvostoliitto heikkenee - Suomen tilanne paranee vuoden 1937 loppuun mennessä	67
5.2	Arvioita puna-armeijasta	71
5.3	Suomen sotilaspoliittisen aseman kehittyminen vuoden 1938 ja vuoden 1939 ensimmäisen vuosipuoliskon aikana	76
5.3.1	Turva pohjoismaisesta puolueettomuuspolitiikasta	76
5.3.2	Neuvostoliiton sotavalmistelut käynnissä	80
5.4	Neuvostoliitto hyökkää - ei hyökkää	84
5.4.1	Moskovan neuvotteluiden aikaisia asenteita	84
5.4.2	Neuvostoliitto marssii Viroon	87
5.4.3	Yleisesikunnan Neuvostoliiton vahvuuksia ja tavoitteita koskevat arviot syys-lokakuussa 1939	89
5.5	Yleisesikunnan arviot sodan syttymismahdollisuuksista 25.11.1939	93
6	YHDISTELMÄ	97
	VIITTEET	105
	LÄHTEET	152
	LIITTEET	160

YLEISESIKUNNAN SOTILASPOLIITTISEN TILANNEARVION KEHITTYMINEN 1930-LUVULLA

1 JOHDANTO

Eräs Suomen maailmansotien välisen ajan ulkopoliitiikan näkyvimpiä hahmoja, moninkertainen ulkoministeri Hjalmar J. Procopé kirjoitti muistiinpanoihinsa vuonna 1926, että "Suomen ulkopoliitiikan tärkein ja jopa ainoa tehtävä on neutraloida se vaara, jota Venäjän läheisyys merkitsee."¹ Näin Procopé tuli kiteyttäneeksi ajatuksen, joka hallitsi Suomen ulkopoliitiikkaa, puolustuspolitiikkaa ja jopa sisäpolitiikkaa itsenäisyyden kahden ensimmäisen vuosikymmenen ajan.

Suomen ja Neuvostoliiton vastakohtaisuus sääteli maailmansotien välillä kaikkea Suomen ulkopoliittista toimintaa, puhumattakaan siitä, että valtakunnan puolustussuunnitelmissa ainoana vakavasti otettavana uhkana pidettiin Neuvostoliittoa. Suomen ulkopoliitikasta vastuussa oleva poliittinen johto sekä sotilasjohto arvioivat Neuvostoliiton muodostavan pysyvän uhan maan olemassaololle itsenäisenä valtiona sekä sen yhteiskuntajärjestykselle.² Neuvostoliiton

arvioitiin yrittävän ennemmin tai myöhemmin hankkia itselleen paremmat strategiset asemat Suomen suunnalla.

Suomen kansallinen perintökin vahvisti tätä käsitystä omalta osaltaan. Tutkimuksessa kansallisella perinnöllä tarkoitetaan lähinnä neuvostovastaisia, Neuvostoliittoon ja sen kansalaisiin ennakkoluuloisesti, väheksyvästi tai jopa vihamielisesti suhtautuvia käsityksiä ja asenteita, jotka olivat varsin vallitsevina Suomessa 1930-luvulla.

Edellä mainittuun samoin kuin Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin vaikutti ratkaisevasti historiallinen perintö mutta myös maiden erilainen yhteiskuntajärjestys. Venäjällä vallankumoukselliset bolshevikit ottivat hallitusvallan, kun taas Suomessa kapinaan nousseet punaiset kukistettiin. Lähtökohta hyvien tai edes korrektien luottamuksellisten suhteiden luomiseksi oli mahdollisimman epäsuotuisa.³ Tämä näkyi maiden välisissä 1920-luvun alun tapahtumissa, varsinkin Itä-Karjalan kysymyksessä. Muodollisesti Suomen ja Venäjän suhteet normalisoitiin Tarton rauhansopimuksella lokakuussa 1920, mutta käytännössä se tapahtui vasta 1.6.1922 solmitun rajarauhansopimuksen vaikutuksesta. Varsinkin neuvostohallitukselle sopimuksella oli merkitystä, sillä täten se sai suljettua Suomen vastaisen rajan ja samalla määritettiin se kehä, jonka ylittämisen Suomen hallitus tietäisi olevan sodan aihe Neuvostoliitolle.⁴ Toisaalta Suomelle sopimuksella oli muun muassa se merkitys, että Moskovan suhtautuminen Suomeen muuttui ainakin väliaikaisesti hieman positiivisemmaksi. Tätä korosti se, että Neuvostoliitto sai solmittua toisen itsensä kannalta hankalan rajanaapurin, Puolan, kanssa vastaavan sopimuksen rajariitojen ratkaisemisesta vasta elokuussa 1925.⁵

Yleisesikunnan arviot Neuvostoliiton todellisesta kyvystä ja mahdollisuuksista toteuttaa parempien strategisten asemien hankkiminen Suomen suunnalla vaihtelivat talvisotaa edeltävänä vuosikymmenenä. Tähän vaikuttivat paitsi kansainvälisepoliittiset tapahtumat lähinnä Euroopassa myös eri kanavien kautta tulleet tiedot Neuvostoliiton sisäisistä tapahtumista ja oloista sekä tiedot puna-armeijan kehittymisestä. Yleisesikunta laati keräämiensä tietojen perusteella vuodesta

1922 lähtien Neuvostoliittoa koskevia sotilaspoliittisia asiakirjoja. Niiden valossa tuntuu siltä, että yleisesikunnassa kuitenkin odoteltiin lähes koko maailmansotien välisen ajan kaikesta käytettävissä olleesta tiedosta huolimatta itäisen suurvallan romahtamista. Maan sisäpoliittinen ja taloudellinen tilanne arvioitiin jatkuvasti erittäin kriittiseksi. Tämä vaikutti käsityksiin Neuvostoliiton sodankäytokyvystä. Aivan talvisodan kynnykselläkin yleisesikunnan Neuvostoliittoa koskeissa sotilaspoliittisissa arvioissa vähäteltiin lähinnä sisäpoliittisiin tekijöihin vedoten maan kykyä käydä sotaa edes lukumääräisesti ja materiaalisesti heikompa osapuolta vastaan.

2 NEUVOSTOLIITTOA KOSKEVAN TILANNEARVION MUODOSTAMINEN YLEISESIKUNNASSA

2.1 Tutkimuksen tavoitteenmäärittely ja raja

Suomen ulkopolitiikkaa maailmansotien välisenä aikana on tarkasteltu paljon eri tutkimuksissa. Niissä käsitellään myös sotilaspoliittista tilannetta yleiseurooppalaista taustaa vasten lähinnä poliittisen johdon näkökulmasta. Kyseiseltä aikakaudelta ei ole tiettävästi ennen tehty työtä, jossa tutkitaan erityisesti sotilaiden suorittamaa sotilaspoliittista tilannearviointia. Tässä diplomityössä sellainen pyritään tekemään selvittämällä yleisesikunnan käsityksiä Suomen sotilaspoliittisesta asemasta ja sen kehittymisestä ennen talvisotaa.

Tutkimuksen pääkysymys on:

- miten yleisesikunnan sotilaspoliittinen tilannearvio kehittyi sen Neuvostoliittoa koskevien katsausten ja tiedotusten valossa.

Pääkysymykseen haetaan vastausta selvittämällä, miten yleisesikunnan sotilaspoliittisen tilannearvion kehittymiseen vaikuttivat tiedot

1. puna-armeijan kehittämisestä yleensä,
2. neuvostoupseeriston tasosta,
3. Neuvostoliiton sisäpoliittisen tilanteen kehittymisen vaikutuksista maan sotilaalliseen suorituskykyyn sekä

4. Neuvostoliiton kansainvälispoliittisen aseman kehittymisestä.

Nämä kysymykset ovat tutkimuksen päälähteinä käytettyjen asiakirjojen mukaan niitä asiakokonaisuuksia, joihin yleisesikunnassa kiinnitettiin eniten huomiota käsiteltävänä ajanjaksona. Samalla ne omalta osaltaan selvittävät tuon aikaisen sotilaspolitiikkakäsitteen sisältöä. Sotaväen vuonna 1936 julkaisemassa teoksessa, Sotalaitosoppi II, Eino Virkki toteaa, että todetaksemme jonkin maan sotilaspoliittisen aseman, meidän on selvitettävä itsellemme: 1) vaarat, jotka uhkaavat maan itsenäisyyttä puolueettomuuden loukkauksen muodossa, 2) vaarat, jotka uhkaavat maan itsenäisyyttä suoranaisten hyökkäysten muodossa, 3) maan mahdollisuudet saada sodan tullen tukea muualta ja 4) maan mahdollisuudet puolueettomaksi julistautumalla tai solmimalla hyökkäämättömyyssopimuksia vähentää sodan vaaraa.⁶

Selvittämällä yleisesikunnan sotilaspoliittisen tilannearvion kehittyminen pyritään tässä tutkimuksessa löytämään myös vastaus kysymykseen, mikä merkitys oli katsauksilla ja tiedotuksilla. Tällöin keskitytään siihen, miten katsaukset vaikuttivat käytännössä yleisesikunnan puolustussuunnitteluun, joukoille käskettyyn koulutukseen ja mahdolliseen valmiuden kohottamiseen.

Tutkimuksen painopiste on yleisesikunnan käsityksissä Suomen sotilaspoliittisesta asemasta, arvioissa sen kehittymisestä ja maahan kohdistuneista uhista ennen talvisotaa. Arvioiden oikeellisuutta käsitellään myöhemmän tutkimuksen luoman kuvan pohjalta. Yhdenmukaisuuden vuoksi tutkimuksessa käytetään aina marraskuun 1939 lopulle saakka nimeä yleisesikunta, vaikka sen tilalle perustettiin Päämaja ylimääräisten harjoitusten yhteydessä syksyllä 1939.⁷

Ajallisesti työn alkupisteenä on vuosi 1928, jolloin yleisesikunnassa todettiin, että Neuvostoliitto osoitti selkeätä sotilaallista aktiivisuutta muun muassa Karjalan Kannaksella sinänsä varsin rauhallisten vuosien jälkeen. Suomen itärajan takana olevien neuvostojoukkojen määrä oli nimittäin pysynyt lähes vakiona vuodesta 1922.⁸ Vaikutelmaa sotilaallisen aktiivisuuden lisääntymisestä korosti itärajan takaisilla alueilla liikkuvat voimakkaat sotaa koskevat huhut. Neuvosto-

liiton aktiivisuuden arveltiin johtuvan joko sen tuntemasta ulkoapäin tulevasta sotilaallisesta uhasta tai sen omista aikeista käyttää sotilaallista voimaa jotain toista osapuolta vastaan.⁹ Yleisesikunnan käsityksen mukaan ainakin Neuvostoliiton ja Englannin suhteet olivat tällöin erittäin kireät.¹⁰ Saman vuoden 1928 syksyllä yleisesikunnan tietoon tuli Neuvostoliiton selvät aikeet kohottaa puna-armeijan suoritus- tasoa. Tuolloin alettiinkin toteuttaa ensimmäistä viisivuotissuunnitelmaa.¹¹ Tutkimuksen ajallinen loppurajaus on marraskuun 25. päivä vuonna 1939, jolloin yleisesikunta varsinaisesti arvioi viimeisen kerran Suomen sotilaspoliittista asemaa ennen talvisotaa.¹²

2.2 Tutkimuksen lähteet ja tutkimusmenetelmä

Tutkimus perustuu kaikilta tärkeimmiltä osiltaan julkaisemattomaan Sota-arkistossa säilytettävään alkuperäismateriaaliin, josta suurin osa on virallisia asiakirjoja. Niitä ovat muun muassa työn päälähteinä käytetyt, aina ylimmälle sotilaalliselle ja poliittiselle tasolle jaetut yleisesikunnan Neuvostoliittoa ja sen sotalaitosta koskevat yleisesikunnan "Yleiskatsaus", "Tiedotuksia Neuvostoliitosta" sekä "Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen" -asiakirjat. Ne ovat koottavissa jakelukappaleista yhdeksi kokonaisuudeksi, vaikka yleisesikunnan tiedusteluun liittyvä arkistomateriaali talvisotaa edeltävältä ajalta hävisi tai hävitettiin Stella Polaris -operaation yhteydessä.¹³ Liitteessä 1 on luettelo kyseisistä asiakirjoista vuodesta 1922 alkaen vuoden 1939 heinäkuuhun saakka. Materiaalia ei ole aiemmin käytetty tutkimuksessa yhtenä kokonaisuutena.

Muita tutkimuksen kannalta tärkeitä lähteitä ovat Sota-arkistossa säilytettävät yleisesikunnan puolustussuunnitelmien suunnitelmaperusteet ja Reino Arimon alkuperäislähteisiin perustuva tutkimus Suomen puolustussuunnitelmista. Martti Turtolan Suomen ja Ruotsin salaista yhteistoimintaa Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1923-1940 käsittelevä väitöskirja sekä Kari Selénin väitöskirja "C.G.E. Mannerheim ja hänen puolustusneuvostonsa 1931-1939" valaisevat omalta osaltaan Suomen sotilasjohdon sotilaspoliittista näkemystä. Markku Salomaan väitöskirja "Punaupseerit" antaa käsityksen Neuvostoliiton Suomen-

politiikasta ja maan sotilaallisen voiman kehittämisestä. Keijo Korhosen teokset "Naapurit vasten tahtoaan" ja "Turvallisuuden pettäessä" täydentävät kuvaa. Eero Elfvingrenin väitöskirjan, "Suomen yleisesikunnan organisaatio 1918-1939", luonnoksen merkitys on korostunut selvittäessä tutkimuksen päälähteiden taustoja. Tutkimuksen kannalta hyödyllisiä yleistieoksia ovat olleet Jarl Kronlundin toimittama teos Suomen puolustuslaitoksesta ja Jorma Kallenaution kirja, joka käsittelee Suomen ulkopoliittikkaa vuosien 1918 ja 1955 välisenä aikana.

Aihetta käsitellään kronologisesti tutkimuksen ajanjakson pituuden vuoksi sekä siksi, että saataisiin käsitys yleisesikunnan sotilaspoliittisen tilannearvion kehittämisestä. Työ ei ole kaikilta osiltaan yksityiskohtainen, esimerkiksi käsiteltäessä neuvostoarmeijaa. Kyseistä aihetta on tutkittu muissa töissä, kuten Heikki Hiltulan Sotakorkeakoulun Neuvostoliiton asevoimia käsittelevässä diplomityössä. Toisaalta neuvostoasevoimat on vain yksi neljästä tämän diplomityön tutkimuskohteista. Tietyn epävarmuustekijän työhön tuo se, että käytettävissä ei ole ollut sitä yleisesikunnan ulkoma- ja tilastotoimiston materiaalia, josta tutkimuksen päälähteet on koottu. Tämän vuoksi on ollut varsin vaikeaa muodostaa selkeää kuvaa Neuvostoliittoa koskevien asiakirjojen laatimisperusteista ja niiden tarkoitusperistä. Lähteinä olevan materiaalin perusteella kuvasta saadaan riittävä, mutta ei aukoton.

2.3 Neuvostoliittoa koskevat tilastotoimiston katsaukset ja tiedotukset

Yleisesikunnan sotilaspoliittinen arviointiprosessi perustui maailmansotien välisenä aikana suurelta osin Suomen ulkomaanlähetystöjen sotilasasiamiesten keräämään materiaaliin. Heille annetut tehtävät olivat usein luonteeltaan sotilaallisia tai sotilaspoliittisia. Niinpä sotilasasiamiehet lähettivätkin vuoden 1926 ohjeiden mukaan joka kolmas kuukausi yleisesikuntaan selostuksen, jossa kiinnitettiin erityistä huomiota sotilaspoliittisiin kysymyksiin.¹⁴

Joulukuun 1926 ohjeiden mukaan Pariisin sotilasasiamiehen oli selvitettävä

Belgian, Italian ja Sveitsin sotalaitoksiin liittyvät kysymykset sekä Ranskan sotilaspoliittinen suhtautuminen itään, varsinkin Neuvostoliittoon, Baltian maihin ja Puolaan. Hänen piti hankkia tietoja myös sotateknisistä kokeiluista ja saavutuksista sekä sotateollisuudesta. Varsovan sotilasasiamiehen tehtäviin kuului selvittää Baltian maiden ja Puolan väliset sotilaspoliittiset suhteet sekä niiden ja Neuvostoliiton suhteet. Edelleen tuli kiinnittää huomio Liettuan sotilaalliseen tilanteeseen samoin kuin sen sotilaspoliittisiin suhteisiin toisaalta Neuvostoliittoon ja toisaalta muihin Baltian maihin ja Puolaan. Sotilasasiamiehen oli selvitettävä myös mainittujen valtioiden sotateollisuuden tuotantokyky ja niiden materiaalin riippuvuus muista maista, erityisesti suurvalloista. Lisäksi piti kerätä tietoja Romanian ja Tšekkoslovakian sotalaitoksista.¹⁵

Moskovan sotilasasiamiehen tehtävänä oli hankkia tietoja sotavoimien sijoituksesta ja siinä tapahtuvista muutoksista, sotalaitoksen kehityksestä, sotilaspoliittisesta tilanteesta ja joukko-osastoissa vallitsevasta mielialasta. Lisäksi hänen oli selvitettävä ulkomaalaisten asiantuntijoiden käyttö sotalaitoksessa ja sotatarviketeollisuudessa samoin kuin sotatarviketeollisuuden ja ulkomaisten hankintojen sekä kulkulaitoksen ja liikenneyhteyksien tila ja kehitys. Tukholman sotilasasiamiehen oli hankittava tietoja kunkin Skandinavian maan sotilaspoliittisesta suuntautumisesta sekä sotaväen koulutukseen ja kalustoon liittyvistä kysymyksistä. Edelleen tuli kiinnittää huomiota muun muassa rautatiehenkilökunnan poliittiseen luotettavuuteen, maan elintarvike- ja teollisuustilanteeseen sekä tuotantoon sodan aikana. Lontooseen sijoitetun sotilasasiamiehen tehtäviin kuului hankkia tietoja Englannin sotilaspoliittisista suhteista varsinkin Neuvostoliittoon, Baltian maihin, Puolaan ja Hollantiin sekä paikallisista teknisistä kokeiluista ja saavutuksista. Berliinin sotilasasiamiehen oli tarkkailtava Saksan ja Neuvostoliiton sotilaallisten, sotilaspoliittisten ja sotataloudellisten suhteiden kehittymistä. Hänen tuli myös seurata venäläisten emigranttien toimintaa, valvoa sotateknistä kehitystä ja perehtyä Tšekkoslovakian ja Sveitsin armeijoihin.^{16/}

Sotilasasiamiehille lähetettiin vuoden 1931 marraskuussa yleisesikunnan ulkomaatoimiston asiakirja, jossa esitettiin ne yleisesikuntaa kiinnostavat aihepiirit, joita sotilasasiamiesten tuli seurata. Näitä olivat:

1. Yleistä: historiallinen kehitys, sotilaspoliittinen asema, tilastolliset tiedot, sotilasmaantiede.
2. Rauhanaikainen puolustuslaitos: järjestely ja täydennys, kokoonpano, koulutus, taktiikka, huoltopalvelu, vaatetus ja varustus, aseistus ja kalusto, ylläpito, sotilaalliset järjestöt, menoarviot.
3. Sodanaikainen puolustuslaitos: liikekannallepano, järjestely ja täydennys, kokoonpano, koulutus, vapaaehtoiset järjestöt, varustus, keskittäminen ja operaatiot, sota-äyttämön ja kotialueen järjestelyt, sotilaalliset järjestöt.
4. Talous ja politiikka: talouselämä, sotateollisuus, taloudellinen puolustusvalmius, sisäpolitiikka, ulkopoliitiikka.
5. Henkilötiedot: puolustuslaitokseen kuuluva henkilöstö, diplomaatit ja poliitikot, yksityiset merkkihenkilöt.¹⁷

Sotilaspoliittisen aseman osalta selvitettäviä asiakokonaisuuksia olivat muun muassa:

1. Sotilasmaantiede: väkiluku, maan koko, rajojen pituus ja luonne, liikenneyhteydet.
2. Geopoliittinen asema: naapurit ja naapurisuhteet, mahdolliset ja vaaralliset hyökkäyssuunnat.
3. Sotalaitos: sotalaitokselle kuuluvat yleiset tehtävät, puolustuslaitoksen tarkoituksenmukaisuus.¹⁸

Suomen sotilasasiamiestoiminta Moskovassa alkoi vuonna 1921. Virka oli täytämättä vuosien 1923 ja 1926 välisen ajan.¹⁹ Suomen Moskovassa sotilasasiamiehet olivat vuodesta 1929 alkaen vuoteen 1939 saakka majuri Erkki Puomi 1929-1931, everstiluutnantti Aladar Paasonen 1931-1933, everstiluutnantti Villiam Häkli 1933-1935, majuri Carl-Gustaf Wahren 1935-1938 ja majuri Kaarlo Somerto 1938-1939.²⁰

Sotilasasiamiehet olivat 1930-luvulla suoraan yleisesikunnan päällikön alaisia. Toiminnan johtoeelin oli tilastollinen ja ulkomaaosasto (os 2), jonka päällikköinä olivat vuosien 1928 ja 1939 välisenä aikana eversti Per Zilliacus 1928-1931, everstiluutnantti Ilmari Relander (vs) 1928-1931, everstiluutnantti Armas Eino Martola 1931-1933, everstiluutnantti Antero Svensson 1933-1937 ja everstiluutnantti Lars Melander 1937-1939.²¹

Osaston organisaatioon kuuluivat toimistoina muun muassa tilastotoimisto, vuosina 1925-1937 yleisesikunnan osasto 2:n toimisto V ja vuosina 1938-1939 ulkomaaosaston (U) tilastotoimisto (U 2) sekä ulkomaatoimisto, vuosina 1925-1937 yleisesikunnan osasto 2:n toimisto IV ja vuosina 1938-1939 ulkomaaosaston (U) ulkomaatoimisto (U 1).²²

Käytännössä Moskovassa toimivan sotilasasiamiehen johtaminen toteutettiin kuitenkin tilastotoimistosta. Seuratessaan tilanteen kehittymistä Neuvostoliitossa, tilastollinen ja ulkomaatoimisto olivat keskenään yhteistyössä myös sotilasasiamiestiedustelua järjestettäessä.²³ Muuten toimistojen välillä oli selvä työnjako. Tilastotoimisto keskittyi toiminnassaan Neuvostoliittoon. Se hankki tietoja Neuvostoliiton sotalaitoksesta; seurasi Neuvostoliiton ja sen eri osavaltiojen poliittista, taloudellista ja yhteiskunnallista kehitystä; järjesti ja johti näiden tietojen hankkimiseen liittyvän tiedustelun; kokosi, muokkasi ja tutki Neuvostoliittoon liittyvän aineiston sekä jakoi laatimansa asiakirjat eri viranomaisille.²⁴ Ulkomaatoimisto kokosi muiden sotilasasiamiesten avulla, paitsi Moskovan, muita maita ja niiden puolustuslaitoksia koskevaa materiaalia.²⁵

Neuvostoliittoa koskevien katsausten ja tiedotusten laatimisesta vastasi tilastotoimisto. Vuoden 1925 virkaohjeen mukaan Karjalan Kannaksen sekä Pietarin alueen sotilaallisen tilanteen tarkkailu kuului 2. Divisioonan tiedustelu-upseerin tehtäviin. Saman ohjeen mukaan Itä-Karjalan tilanteen valvominen kuului 3. Divisioonan tiedustelu-upseerin tehtäviin.²⁶ Divisioonien tiedustelu-upseerit kuuluivat tilastotoimiston määrävahvuuteen ja heidän alaisuudessaan toimivat alatoimistot Viipurissa ja Sortavalassa.²⁷ Myöhemmin tehtävät määrättiin selvästi itse tilastotoimistossa palvelleiden henkilöiden vastuulle.²⁸ Muun muassa tilas-

totoimiston määrävahvuuteen koko 1930-luvun kuulunut, liitteessä 2 esitetty, kapteeni Pekka Jänhiä oli ennen talvisotaa vuodesta 1936 alkaen alatoimiston päällikkönä Sortavalassa.²⁹ Ilmeisesti divisioonien tiedustelu-upseerit säilyivät kuitenkin tilastotoimiston vahvuudessa palvellen kyseisissä alatoimistoissa. Vuoteen 1938 mennessä perustettiin alatoimisto Kajaaniin ja vuonna 1939 Rovaniemelle.³⁰

Tilastotoimiston henkilöille oli määrätty seurattavaksi jokin tai jotkin Neuvostoliittoa tai sen armeijaa koskevat kokonaisuudet. Esimerkkeinä tehtävistä vuoden 1938 työjärjestyksestä mainittakoon:

1. Toimistopäällikkö: Neuvostoliiton ulko- ja sisäpoliittinen kehitys, Suomen Moskovassa olevan sotilasasiamiehen toiminnan ohjaaminen ja valvonta osastopäällikön ohjeiden mukaan.
2. 1. nuorempi toimistoesiupseeri: puna-armeijan korkein johto, päällystö, yleinen järjestys ja koulutus.
3. 2. nuorempi toimistoesiupseeri: Neuvostoliiton liikekannallepano- ja sotasuunnitelmat.
4. 2. vanhempi toimistoupseeri: Itä-Karjalan ja Muurmanskin alueiden sotilaallinen kehitys.
5. 3. vanhin toimistoupseeri: puna-armeijan panssarijoukkojen kehitys.
6. 4. vanhin toimistoupseeri: puna-armeijan poliittinen koulutus.
7. 2. vanhempi toimistosihteeri: Leningradin sotilaspiirin, lähinnä Karjalan Kannaksen tiedusteluverkoston järjestely, Neuvostoliiton puoleisen Karjalan Kannaksen sekä Leningradin ja sen ympäristön sotilaallinen kehitys.³¹

Sekä ulkomaaosaston että tilastotoimiston päälliköiden osuus oli ilmeisen suuri muodostettaessa kuvaa 1930-luvun Neuvostoliitosta. Ohjaamalla ja valvomalla muun muassa Moskovassa sotilasasiamiehen toimintaa heidän vaikutuksensa lopputulokseen on ollut merkittävä. Tilastotoimiston päällikkönä toimivat everstiluutnantti Erik Malmberg vuosina 1928-1934 ja majuri, vuodesta 1936 everstiluutnantti Erkki Puomi vuosina 1934-1939. Everstiluutnantti Yrjö Pöyhönen määrättiin toimistopäällikön tehtävään 29.4.1939.³² Se, että sekä Malmberg että

Puomi olivat kumpikin useita vuosia toimiston päällikköinä, osoittaneet tilastotoimiston merkityksen. Liitteessä 2 on esitetty luettelo tilastotoimistossa vuosien 1929-1939 aikana palvelleista aktiiviupseereista. Luetteloon pitää suhtautua varauksella, sillä sen laatimista on vaikeuttanut tilastotoimiston materiaalin puuttuminen. Sen avulla voidaan kuitenkin muodostaa kuva tutkimuksen lähteiden takana olleesta henkilöstöstä ja täten myös arvioida lähteiden laatua ja merkitystä. Moni luettelossa mainittu henkilö palveli useita vuosia samassa toimipaikassa 1930-luvulla.

Neuvostoliittoa koskevien asiakirjojen varsinainen laatiminen kuului ainakin vuodesta 1938 alkaen tilastotoimiston kolmanneksi vanhimman, kapteenin arvoisen toimistoupseerin tehtäviin. Laatiminen tarkoitti ilmeisesti tilastotoimiston eri henkilöiden tuottamien tietojen kokoamista yhdeksi asiakirjaksi. Vuoteen 1933 asti julkaistujen yleiskatsausten kokoajana toimi kapteenin tai usein luutnantin arvoisen toimistoupseeri. Katsausten konseptit esiteltiin yleisesikunnan päällikölle, joka puolestaan neuvotteli niistä puolustusneuvoston puheenjohtajan, sotaväen päällikön sekä puolustusministerin kanssa. Asiakirjojen allekirjoittajana oli yleisesikunnan ulkomaanosaston päällikkö tai hänen sijaisensa. Tämän jälkeen katsaukset monistettiin yleisesikunnassa ja jaettiin yleisesikunnan päällikön määräämän jakelun mukaan henkilökohtaiseen käyttöön erikseen nimetyille. Asiakirjat olivat salaisia.³³

Yleisesikunta julkaisi Neuvostoliittoa koskevia "Yleiskatsaus" -asiakirjoja säännöllisesti vuodesta 1922 vuoden 1933 kevääseen. Se alkoi julkaista niiden sijasta "Tiedotuksia Neuvostoliitosta" vuoden 1933 huhtikuusta lähtien.³⁴ Tiedotusten lisäksi julkaistiin ajoittaisia Neuvostoliittoa ja sen armeijaa koskevia yhteenvetoja, selostuksia ja tutkielmia. Suomen sotilaspoliittista asemaa koskevia laajempia katsauksia julkaistiin lähinnä 1930-luvun puolivälistä alkaen.

Tilastotoimiston vuodelta 1938 peräisin olevan asiakirjan mukaan määräjain julkaistavien "Tiedotuksia Neuvostoliitosta" tarkoituksena oli tiedottaa joukko-osastoille, sotilasvirastoille ja -laitoksille sekä määrätyille siviilivirastoille Neuvostoliiton tärkeimmät ajankohtaiset sotilaspoliittiset tapahtumat. Niihin pyrittiin

sisällyttämään sellaisia asioita ja tapahtumia, jotka osaltaan antoivat käsityksen Neuvostoliiton armeijan sen hetkisestä tasosta ja suorituskyvystä.³⁵ Lähdemateriaalista ei ole löytynyt ennen vuotta 1938 laadittua asiakirjaa, joka selvittäisi Neuvostoliittoa koskevien katsausten ja tiedotusten tarkoituksperiä. Tästä huolimatta niiden sisällön ja esitystavan sekä jakelun perusteella voidaan olettaa, että tavoite oli koko vuosikymmenellä sama kuin vuoden 1938 ohjeessa.

Saman, vuodelta 1938 olevan asiakirjan mukaan joukkojen sijoitusta, liikekannallepanoa ja keskityksiä koskevat valmiiksi muokatut tutkielmat sekä muut operatiivisesti tärkeät tiedot toimitettiin suoraan operatiiviseen osastoon sen omien suunnitelmien perustaksi. Ulkomaaosasto laati operatiivisten suunnitelmien kohdan "Tietoja vihollisesta". Yleisesikunnan päällikön päätöksellä tiedot voitiin toimittaa suoraan sodanaikaisille korkeimmille esikunnille. Operatiivisesti merkityksettömät tiedot jaettiin suoraan tiedon tarvitsijoille.³⁶

Asiakirjojen jakelu oli laaja. Esimerkiksi 27.4.1933 päivätyn asiapaperin jakeluluettelon mukaan "Tiedotuksia Neuvostoliitosta" toimitettiin muun muassa tasavallan presidentille, puolustusministerille, ulkoasiainministerille, puolustusneuvoston puheenjohtajalle, sotaväen päällikölle ja yleisesikunnan päällikölle. "Yleiskatsaus" ja "Tiedotuksia Neuvostoliitosta" -asiakirjoja tai Neuvostoliittoa koskevia yhteenvetoja ei aina luovutettu presidentille, mutta ne lähetettiin aina muun muassa puolustusministerille ja puolustusneuvoston puheenjohtajalle. Armeijan sisällä ne jaettiin pääsääntöisesti pataljoonan komentajille asti. Asiakirjojen jakelu saattoi olla jopa yli sata kappaletta. Esimerkiksi 26.2.1937 päivättyä asiakirjaa "Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1936 aikana" lähetettiin 104 kappaletta.³⁷

Suomen itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina katsauksissa kiinnitettiin pääasiassa huomiota vain puna-armeijan joukoissa ja kalustossa tapahtuneisiin muutoksiin. Vasta syyskuussa 1924 niissä kirjoitettiin ensimmäisen kerran Neuvostoliiton ulkopoliittisesta toiminnasta.³⁸ Ulkopoliitiikan käsittely oli kuitenkin hyvin satunnaista 1930-luvun alkuun saakka. Varsinaisesti Neuvostoliiton kansainvälispoliittiseen asemaan ja sen ulkopoliittiseen toimintaan alettiin kiinnittää

huomiota vasta vuoden 1931 keväästä alkaen.³⁹ Maan sisäisen tilanteen kehittymistä seurattiin vuodesta 1922.

"Yleiskatsaus" -asiakirjat noudattivat jäsentelyssä aikaisemmin mainitun vuonna 1931 sotilasasiamiehille lähetetyn ulkomaanosaston asiakirjan ryhmittelyä. Pääotsikkoina olivat pienin muutoksin vuodesta 1922 Armeijan järjestely; Armeijan koulutus; Sotilaalliset järjestöt; Poliitiikka, hallinto ja talousasiat ja Tilanne Suomen rajaseudulla. Armeijan järjestelyjä koskevassa kohdassa oli puna-armeijan ja muun neuvostojohdon henkilötietojen, joukkojen sijoitusten, eri aselajien ja aseistuksen lisäksi usein jokin erikoisaihe koskien esimerkiksi radioliikenteen järjestelyjä tai hiihtokoulutusta. Liitteenä katsauksissa oli usein Moskovan sotilasasiamiehen tekemä raportti jostakin tietystä asiakokonaisuudesta, kuten Moskovan ja Leningradin vappuparaateista tai Neuvostoliiton armeijan hiihtokoulutuksesta. Poliitiikka-otsikon alla käsiteltiin niin sisä- kuin ulkopoliittisiakin tapahtumia.

"Tiedotuksia Neuvostoliitosta" -asiakirjat erosivat katsauksista muun muassa siten, että niissä ei ollut mitään yhtenäistä jäsentelyä. Ilmeisesti ne laadittiin enemmänkin tilastotoimiston päällikön, Moskovan sotilasasiamiehelle erikseen käskemien, kussakin tilanteessa tärkeinä pidettyjen tiedustelukysymysten perusteella. Samassa asiakirjassa saatettiin käsitellä useitakin, ainakin näennäisesti toisiinsa liittymättömiä erillisiä asioita, kuten joukko-osastojen sijoituksia, maan sisäistä tilannetta, radiotoiminnan järjestelyjä ja rautateiden rakennusta. Usein tiedotukset sisälsivät vain yhden asiakokonaisuuden, kuten esimerkiksi "Sabotaasi Neuvostoliitossa" tai "Upseeri- ja aliupseeriarvojen käyttöönotto". "Tiedotuksia Neuvostoliitosta" -asiakirjoja täydensivät 1930-luvun jälkipuoliskolla laaditut "Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen" -asiakirjat, jotka olivat laajoja Euroopan sotilaspoliittista tilannetta käsitteleviä analyyttisiä esityksiä. Ne olivat lähinnä katsauksia jo tapahtuneeseen, eikä niissä käsitelty tulevaa kehitystä tuskin yhtään.

Tilastollisen ja ulkomaanosaston työtä haittasivat 1930-luvulla ilmeinen henkilökuntapula ja henkilöstön heikohko koulutus. Tilastotoimiston määrävahvuuteen

kuuluneiden radiotiedustelun henkilöstön, muun muassa kapteenit Reino Hallamaa ja Emil Lautkari, ammattitaito oli omalla alallaan korkea. Siitä saatiin myöhemmin sotavuosina runsaasti esimerkkejä. Muun henkilökunnan ammattitaidossa oli ilmeisesti toivomista. Liitteessä 2 esitetyistä upseereista vain kuusi oli käynyt käytössä olleiden lähteiden mukaan tiedustelutoimintaan liittyvän kurssin. Nämä olivat everstiluutnantti Erik Malmberg, kapteenit Pekka Jänhiä, Otto Rantanen, Yrjö Palko, Reino Raski ja Reino Hallamaa, joka oli käynyt oman alansa, radiotiedustelun kurssin. Everstiluutnantti Erik Malmberg oli tullut tilastotoimiston päälliköksi jo vuonna 1921. Hänellä oli siis pitkäaikainen tiedustelualan kokemus. Ensimmäisen tiedustelukurssinsa hän kävi jo ollessaan jääkärinä Saksassa. Yleisesikunnan päällikkö, eversti Kurt Martti Wallenius totesi vuonna 1928, että Malmberg oli "korvaamaton nykyisessä toimessaan".⁴⁰

Majuri Erkki Puomi palveli ensimmäisen kerran tilastotoimistossa vuonna 1928 ja Moskovan sotilasasiamiehenä hän oli vuosina 1928-1931. Hän opetti Sotakorkeakoulussa "tiedustelupalvelua" myöhemmin 1930 luvulla. Kapteeni Otto Rantanen toimi ennen tilastotoimistoon tuloaan ilmavoimien tiedustelu-upseerina. Vuosina 1936-1938 hän toimi Moskovan sotilasasiamiehen apulaisena. Kapteeni Arvo Kärkkäinen oli toiminut sotilasasiamiehen sijaisena Moskovassa vuonna 1927. Kapteeni Vilho Huhtala opetti yleisesikunnan tiedustelukursseilla vuosina 1932-1936. Kapteeni Reino Raski toimi vuodesta 1933 alkaen kouluttajana tiedustelukursseilla. Valtaosa tilastotoimiston henkilöstöstä oli ilmeisesti valittu tehtäviinsä lähinnä venäjän kielen taitonsa perusteella. Kuitenkin nimikirjaotteiden mukaan hyvin venäjää osaavia oli vain muutama henkilö. Henkilöistä 11 oli saanut yleisesikuntaupseerikoulutuksen. Näistä majuri Matti Ropponen oli koulutettu Virossa. Tilastotoimistossa hän palveli vuodesta 1924. Yleisesikunnan tiedustelu-upseerikursseilla Ropponen opetti "vakoilua, sabotagea, puna-armeijan kokoonpanoa ja venäjänkieltä" vuosina 1927-1937. Hän oli vapaus- ja heimosoturi sekä innokas suojeluskuntamies. Hän osallistui muun muassa Muurmanskiin suunnattuun "räjäytysoperaatioon" syksyllä 1918 ja myöhemmin Aunuksen operaatioon. Karkeasti yleistäen voidaan todeta, että Ropponen henkilöhistoria kuvaa tietyllä tavalla tilastotoimiston iältään vanhemman henkilöstön taustoja.⁴¹

Tilastotoimiston henkilöstöllä oli kaikesta päätellen vaikeuksia muokata sitä yhä kasvavaa Neuvostoliittoa koskevaa aineistoa, joka koottiin eri lähteistä.⁴² Tämä saattaa näkyä muun muassa siinä, että "Yleiskatsaus"- ja "Tiedotuksia Neuvostoliitosta" -asiakirjoissa analysoitiin tuskin lainkaan asioiden taustoja ja seurauksia. Analysointi jätettiin asiakirjojen vastaanottajan tehtäväksi. Osaston päällikkö, everstiluutnantti Armas Eino Martola ilmaisi ongelman vuoden 1931 marraskuussa allekirjoittamassaan asiakirjassa toteamalla, ettei yleisesikunnalla ollut riittävästi henkilökuntaa sen vastaanottaman materiaalin muokkaamiseksi. Asiakirjassa painotettiin sitä, että sotilasasiamiesten oli välttämätöntä kirjoittaa hankkimansa tiedot siten, että ne voitaisiin jakaa sellaisenaan eteenpäin.⁴³

Tilastotoimiston päällikkö, everstiluutnantti Erkki Puomi valitti myös henkilöstöpulaa helmikuussa 1937. Eduskunta oli hylännyt tilastotoimistolle esitetyistä lisävakansseista muun muassa majurin ja kapteenin lisävirat. Ne olivat Puomin mukaan tarkoitettu rajaseudulle sijoitettavien tiedusteluelimien (ilmeisesti alatoimistojen) käyttöön. Asiakirjan mukaan toimiston työmäärä oli lisääntynyt kuluneina vuosina huomattavasti eikä vähenemisen merkkejä ollut näkyvissä. Henkilöstön vähyyden takia osa toimiston töistä jäi tekemättä. Puomin mukaan toimiston tehokasta työskentelyä haittasi myös venäjän kieltä osaavien upseeriden puuttuminen. Myös radiosähköttäjistä oli pula.⁴⁴

Merkittävistäkin raporteista jäi pois yleisesikunnan oma analysointi, kun asiakirjat jaettiin sellaisenaan tarvitsijoille. Tiedot toimitettiin suoraan jakelussa mukana olleille sotilasasiamiehen ehkä subjektiivisenakin näkemyksenä. Tämänkin vuoksi asiakirjoihin on suhtauduttava tietyin varauksin. Monista 1920-luvun ja osittain myös 1930-luvun asiakirjoista saa sen käsityksen, että ne perustuvat jopa suoraan neuvostolehdistöstä sellaisenaan otettuun tietoon. Yleisesikuntaan välitettiin todennäköisesti myös muiden maiden sotilasasiamiesten tietoja "tutuksina".⁴⁵ Monissa raporteissa näkyy selvästi myös sotilasasiamiesten henkilökohtainen, ilmeisesti kyseiselle aikakaudelle tyypillinen väheksyvä asenne Neuvostoliittoa kohtaan. Samaa voi todeta joistain muistakin tilastotoimiston asiakirjoista. Niiden laatijoiden asenteella on saattanut olla vaikutusta asiakirjojen sisältöön./

non suuri osa
edellä olevista
on tyypillistä
lähelästä.

Katsausten ja tiedotusten vaikutusta yleisesikunnan toimintaan on vaikea osoittaa. Kuinka voidaan määrittää useiden samaan suuntaan vaikuttavien tekijöiden erillinen painoarvo? Sotilaallisen tilanteenarvioinnin lopputuloksena on itse asiassa operatiivinen suunnitelma. Näin ollen yleisesikunnan operatiivisen osaston toimenpiteet, muun muassa puolustussuunnitelmat, osoittavat yleisesikunnan senhetkisen tilannearvion. Vaikka tilastotoimiston Neuvostoliittoa koskevat katsaukset ja tiedotukset ovatkin vain prosessin yksi osakokonaisuus, niitä voidaan kuitenkin pitää osoituksena yleisesikunnan sotilaspoliittisen arvioinnin kehittymisestä. Tärkeimpinä perusteina ovat niiden laatimisprosessi ja laaja, jopa ylimmälle poliittiselle tasolle ulottunut jakelu. Asiakirjojen avulla on mahdollista muodostaa käsitys siitä, miten sotilaspoliittinen tilannearvio kehittyi 1930-luvulla Suomen yleisesikunnassa.

3 NEUVOSTOLIITON SOTAPOTENTIAALIN PERUSTA LUODAAN VUOTEEN 1930 MENNESSÄ

3.1 Viisivuotissuunnitelman alkutaival

3.1.1 Sisäpoliittisesti heikon Neuvostoliiton uhka nostaa päätään keväällä 1928

Keväästä 1922 alkaneen suhteellisen rauhallisen ajanjakson jälkeen yleisesikunnassa todettiin kesällä 1928, että "joka kevät, vuodesta vuoteen on Neuvosto-Venäjällä odotettu jotain tapahtuvaksi". Nyt kevään ja kesän 1928 aikana Neuvostoliiton tilanne oli saanut koko Euroopan jännittyneenä odottamaan sen tulevaa kehitystä. Maan johto oli osoittanut aivan erityistä aktiivisuutta etenkin sisäpolitiikassa. Tämän arveltiin johtuneen joko odotetusta ulkovaltojen hyökkäyksestä tai heidän omasta hyökkäyssuunnitelmastaan. Neuvostoliiton ja Englannin välillä arvioitiin kiristyneen sodan asteelle. Käsitystä vahvisti eri tahoilla todetut tapaukset, jotka antoivat osaltaan aihetta levottomuutta herättäviin huhuihin. Muun muassa Leningradin sotilaspiirin korkeimmille komentajille oli pidetty sotapelejä. Asiakirjoista ei selviä, mikä näiden harjoitusten uhkakuva oli.

Voidaan kuitenkin olettaa, että ne liittyivät vaihtoehtoon, jossa Englanti hyökkäisi Neuvostoliittoon. Tällaisessa tapauksessa ne olisivat koskeneet ainakin osittain myös Suomea. Samoihin aikoihin Itä-Karjalassa ja Muurmanskin alueella oli suoritettu tienrakennustöiden lisäksi joukkojen siirtoja.⁴⁶

Moskovassa Suomen ja Neuvostoliiton välistä rajaa pidettiin maan heikoimpana. Tästä syystä sitä oli vartioitu erittäin tarkasti Karjalan Kannaksella ja Itä-Karjalassa talven 1927-1928 aikana ja ainakin Itä-Karjalassa lisättiin rajajoukkoja. Alkukeväästä 1928 Itä-Karjalaan siirrettiin myös uusia armeijan joukko-osastoja. Kaikkiaan Itä-Karjalassa olleiden joukkojen määrä lisääntyi yleisesikunnan arvion mukaan noin 4 500 sotilaasta yli 6 000 sotilaaseen. Joukkojen vahvuudessa palattiin 1920-luvun alkuvuosien tilanteeseen. Karjalan Kannaksella oli syksyllä kokonainen divisioona runsaan 10 kilometrin päässä Suomen rajasta. Katsausten mukaan edellä mainitut joukkojen siirrot aiheuttivat paikallisen väestön keskuudessa huhuja sodan uhasta. Neuvostoväestö pelkäsi sodan syttyvän vuoden 1929 kevään kuluessa.⁴⁷

Neuvostoliiton johto arveli Englannin laivaston voivan tunkeutua Suomenlahdelta Leningradiin ja tämä vaikutti neuvostojohdon toimintaan. Lisäksi Suomi oli vastikään torjunut hyökkäämättömyyssopimuksen Neuvostoliiton kanssa tukeutuen Englantiin. Konkreettisesti neuvostojohdon pelko ilmeni maan Kommunistisen Puolueen sotilasjaoston kokouksessa maaliskuun puolivälissä 1927. Kokouksessa apulaissotakomissari, kenraali Josif Unschlicht piti alustuksen strategisesta tilanteesta Suomen suunnalla. Hänen mukaansa Englannin hyökkäys oli odotettavissa viimeistään vuoden 1929 kesällä. Siinä tilanteessa Leningrad oli saatava jäämään sotatoimien ulkopuolelle. Unschlichtin mukaan tämä edellytti, että Neuvostoliitto valtaisi koko Kaakkois-Suomen aina Kymijokea myöten.⁴⁸ Rajantakaisen neuvostoväestön ja Unschlichtin näkemykset olivat ainakin ajallisesti samansuuntaiset. Ilmeisesti neuvostoviranomaiset olivat tehneet tehokasta Englannin vastaista mielipiteenmuokkausta vuodesta 1927 lähtien.

Neuvostoliiton puolustusasiain kansankomissaari Kliment Voroshilov osallistui vuoden 1929 alussa Kommunistisen puolueen Leningradin piirin puoluekonfe-

renssiin, jossa hän pitämässään esitelmässään kiinnitti huomiota erityisesti Englannin harjoittamaan ulkopoliitiikkaan ja sen taholta Neuvostoliittoon kohdistuvaan uhkaan. Hänen mukaansa nimenomaan Englannin ja Japanin lähentyminen uhkasi maailmanrauhan säilymistä. Voroshilov ilmoitti Yhdysvaltojenkin olevan tätä mieltä. Yleisesikunnan mukaan Voroshilovin puheen tavoitteet olivat selkeästi sisäpoliittiset, sillä Neuvostoliiton silloinen huono taloudellinen tilanne edellytti sen johtajilta jatkuvaa maan sisäisen tilanteen huomioonottamista kaikessa toiminnassa. Tämän arveltiin näkyvän myös heidän julkisissa puheissaan.⁴⁹ Neuvostoliittoa pidettiin sisäpoliittisesti niin heikkona, että lähes kaikki maan johdon toimet nähtiin tätä taustaa vasten. Arvioissa ei kuitenkaan analysoitu sen hetkistä Euroopan poliittista tilannetta. Neuvostoliitto koki tuohon aikaan, että maahan suuntautui uhka lännestä. Sen suhteet niin Puolaan, Ranskaan kuin Englantiinkin olivat huonot. Lisäksi maan johdossa käytiin valtakansallista taistelua, joka näkyi sisäpolitiikassa.

Keijo Korhosen mukaan koko Locarnon sopimuksen jälkeistä kautta oli värittänyt Neuvostoliiton ja Englannin kilpailu Suomesta ja Baltian maista. Englannin vaikutus Suomessa niin poliittisesti kuin taloudellisestikin oli tuohon aikaan voimakas. Moskovan näkökulmasta Suomi oli tärkeä tukialue Englannille, joka oli katkaissut diplomaattisuhteet Neuvostoliittoon vuoden 1927 keväällä. Neuvostojohdon oli pyrittävä turvaamaan sekä poliittisesti että sotilaallisesti maan länsiraja nimenomaan Englannin taholta tulevaa uhkaa vastaan.⁵⁰

Jo Hornborgin komitea oli todennut mietinnössään vuoden 1926 alussa, että Suomen puolueettomuutta voi sodan aikana loukata jokainen Itämerellä sotaa käyvä valtio. Mietintö perustui kaikilta oleellisilta osiltaan yleisesikunnan sen aikaisille käsityksille. Näkemyksen mukaan kuitenkin ainoastaan Neuvostoliitto muodosti varsinaisen uhan Suomen puolueettomuudelle ja itsenäisyydelle. Tämän kenraali Josif Unschlicht ilmaisi nyt selvästi neuvostoliittolaistenkin taholta. Tosin Hornborgin komitea oli ollut myös sitä mieltä, ettei Neuvostoliitto kykenisi välttämättä tulokselliseen sodankäyntiin silloisessa sisäpoliittisessa ja taloudellisessa tilanteessa. Vaara kuitenkin oli ilmeinen ja tätä varten Suomen puolustuslaitoksen tuli "suurella tehokkuudellaan herättää ja ylläpitää mahdol-

lisessa vihollisessa se käsitys, että Suomen puolueettomuutta tahi koskemattomuutta vastaan tehdystä hyökkäyksestä johtuvat epäsuotuisat seuraukset eivät varmuudella olisi kohtuulliset niihin etuihin katsoen, joita tällaisella yrityksellä mahdollisesti voitaisiin saavuttaa". Suorituskykyinen puolustuslaitos olisi pystynyt vähentämään Neuvostoliitosta tulevaa vaaraa.⁵¹

Englannin ja Neuvostoliiton sodan uhan tilalle muodostui uusi, keskeinen poliittinen ongelma syksyllä 1929. Tämä aiheutui Kiinan ja Neuvostoliiton selkkauksesta, joka sai alkunsa maiden välisestä Itä-Kiinan rautatiehen liittyvästä kiistasta. Neuvostoliitto suoritti tapahtuman johdosta sotilaallisia valmisteluja idässä siinä määrin, että se väitti olevansa valmis aloittamaan sotilaalliset toimet Kiinaa vastaan milloin tahansa. Yleisesikunnassa sodanvaaraa pidettiin kaikesta huolimatta pienenä. Neuvostoliiton talouden tila ja "sisäisen luhistumisen vaara" eivät mahdollistaneet tuolloisenkaan arvion mukaan sodankäyntiä. Väestön keskuudessa vallitsi kuitenkin jännittynyt mieliala. Huhujen mukaan Kiinan tapahtumiin liittyi vastavallankumouksellisia toimia. Huhuja voimisti tieto siitä, että Moskovassa oli levitetty elokuun puolivälissä salaista kiertokirjettä. Sen mukaan "Moskovassa on 6 000 upseeria ja 16 000 aliupseeria, jotka ovat valmiit millä hetkellä tahansa ryhtymään toimenpiteisiin nykyisen järjestelmän ja hallituksen kukistamiseksi". Yleisesikunnassa huhujen ja kirjeiden epäiltiin olleen neuvostoviranomaisten tarkoituksellista mielipiteen muokkausta.⁵²

Kaiken kaikkiaan yleisesikunnassa Neuvostoliiton tilannetta pidettiin varsinkin sisäpoliittisista syistä tukalana. Niinpä syksyllä 1930 todettiin, että maailmalla oli herättänyt suurta huomiota Neuvostoliiton ulkomaanedustajien loikkaukset. Diplomaatit kieltäytyivät palaamasta takaisin kotimaahansa. Tämän lisäksi he olivat paljastaneet asemamaissaan neuvostohallituksen maanalaisia ulkopoliittisia toimia.⁵³ Kaikki tämä saattoi osaltaan liittyä neuvostojohdon tunnettuun pyrkimykseen vaikuttaa maailmanpolitiikkaan Kominternin välityksellä. Yleisesikunta oli tiennyt ainakin vuoden 1924 syksystä alkaen neuvostojohdon käyttävän Kominternia omien ulkopoliittisten tarkoituksensa ajamiseen.⁵⁴ Neuvostodiplomaattien havaitusta toiminnasta todettiin, että "nämä tapaukset ovat erityisen ankaria iskuja Neuvostoliitolle...Ovatko nämä uppoavan laivan jättäviä

rottia on vaikea tällä hetkellä väittää, mutta joka tapauksessa ne ovat huonoja enteitä Neuvostoliiton nykyisestä tilasta.⁵⁵ Asiakirjasta ei selviä, kuinka monesta diplomaatista itse asiassa oli kyse. Tuntuu siltä, että tässäkin tapauksessa tilanne haluttiin nähdä Neuvostoliiton kannalta mieluummin liian negatiivisena kuin positiivisena. Toisaalta katsauksessa ei arvioitu näidenkään tapausten vaikutusta maan tilanteeseen. Siitä huolimatta, että niitä pidettiin "erityisen ankarina iskuina", niillä tuskin oli mitään muuta kuin vain negatiivinen julkisuusarvo.

Yleisesikunnalla oli kuitenkin se käsitys, että lukuisten henkilövaihdosten vuoksi kommunistisen puolueen ja neuvostohallituksen kokoonpano oli huomattavasti muuttunut. Useimmat johtomiehet toimivat sekä puolueen että hallituksen määrävillä paikoilla ja tärkeät virkapaikat oli keskitetty yksiin tai harvoin käsiin. Järjestelyillä arveltiin pyrittävän puolueen "kenraalilinjan" (Josif Stalinin ajama linja) turvaamiseen. Valtakunta tuntui olevan käymistilassa ja hermostuneisuutta oli havaittavissa kaikkialla. Valtion johto uskotteli myös neuvostokansalle sodan puhkeavan pikaisesti.⁵⁶ Tätä osoittaa neuvostoväestön keskuudessa liikkuneet huhut keväällä 1929 alkavasta sodasta. Mielipiteenmuokkauksen täytyi vaikuttaa asiaan, sillä kenraali Josif Unschlicht oli ilmoittanut asian virallisesti jo vuonna 1927.

Neuvostojohdon silmissä Englannin tilalle Euroopan aggressiivisimmaksi valtioksi näytti tulevan vuoden 1930 kuluessa Ranska. Yleisesikunnan mukaan neuvostojohdo syytti nimenomaan Ranskaa suunnitelmista hyökätä Neuvostoliittoon. Yleisesikunnassa ihmeteltiin, mihin neuvostoviranomaiset pyrkivät näillä ulkovaltoja, ennen kaikkea Ranskaa vastaan kohdistamalla räikeillä syytöksillään. Yhtenä syynä käytökseen pidettiin sitä, että niiden avulla koetettiin kääntää tyytymättömien massojen huomio pois vaikeista sisäpoliittisista olosuhteista ja johtajien keskinäisistä riidoista. Toisena syynä arveltiin olevan Ranskan Neuvostoliitolle vähemmän ystävälliseksi osoittautunut hallitus. Julkisesti parjamalla ja syyttämällä Ranskan hallitusta se pyrittiin saamaan neuvostokansan yleisen tyytymättömyyden kohteeksi.⁵⁷

Neuvostoliitto pyrki saamaan aikaiseksi ulkopoliittisella aktiivisuudellaan itseään tyydyttävää sopimusjärjestelyä länsirajoillaan. Yleisesikunnassa ei arvioitu, mikä merkitys tällä oli maan poliittiseen toimintaan. Ranskaan kohdistuva kampanja saattoi olla vain neuvostojohdon poliittinen toimenpide, jolla se pyrki saamaan Ranskan hallituksen suhtautumaan esitettyyn sopimukseen myönteisemmin.

3.1.2 Neuvostotalous suunnataan palvelemaan armeijan tarpeita

Neuvostoliiton huono taloudellinen tilanne oli ollut koko maan olemassaolon ajan tiiviin seurannan ja mielenkiinnon kohteena. Jo vuoden 1925 alussa maan sisäpoliittisen tilanteen katsottiin edenneen siihen pisteeseen, että neuvostojohdon piti alkaa "tyynnyttellä vaarallisiksi käyneitä talonpoikia".⁵⁸ Vuoden 1928 huonon sadon johdosta maassa todettiin olevan pulaa leivästä. Tämä oli omiaan herättämään väestön keskuudessa hallituksen talouspolitiikkaa kohtaan tyytymättömyyttä, jota lisäsi vielä asuntopula. Väestön kurjasta tilasta huolimatta Neuvostoliiton armeijan käyttöön suunnatut varat osoittivat jatkuvaa kasvua, joka oli kaudella 1927-1928 edellisen kauden talousarvioon verrattuna noin 20 %.⁵⁹ Jo vuoden 1925 budjetista käytettiin asevoimien menoihin noin 20 %. Vuonna 1926 armeijalle varattu summa oli 6 % edellisvuotta suurempi.⁶⁰ Maan tulevan talouspoliittisen kehityksen vahvisti sota-asiain kansankomissaari Kliment Voroshilov. Hän ilmoitti syksyllä 1928, ettei armeijan menoja tulisi seuraavien viiden vuoden aikana supistamaan. Näin myös tapahtui. Syksystä 1928 lähtien Neuvostoliitto alkoi toteuttaa ensimmäistä viisivuotissuunnitelmaa, Pjatiletni plania.⁶¹ Maan ulkopoliitiikan tehtävänä tuli olemaan tästä eteenpäin varmistaa sen toteuttamiseksi vaadittava työrauha.

Elintarviketilanne kiristyi Karjalan Kannaksella entisestään talvella 1929. Tämän johdosta yleisesikunnassa todettiin, että neuvostohallituksen kaikista vaikeuksista pahin oli elintarvikeongelma. Tämä heijastui kuten jo mainittiin väestön mielialaan. Vuoden 1929 viimeisessä yleiskatsauksessa todettiin koko kansan toivoneen hallituksen pikaista kukistumista, sillä tämän uskottiin parantavan myös elinolosuhteita. Katsauksen mukaan muun muassa inkeriläisten elämä oli

muuttunut niin sietämättömäksi, että kansanosan keskuudessa vallitsi yleisesti halu päästä Suomeen.⁶²

Käsityksen vahvisti Suomen Moskovan sotilasasiamies, majuri Erkki Puomi, joka laati lokakuussa 1929 Neuvostoliiton talouspoliittista tilannetta koskevan raportin. Hänen mukaansa sisäpoliittisesti tärkein kysymys oli viljan hankintoihin liittyvät ongelmat, jotka heijastuivat suoraan maan elintarviketilanteeseen. Puomi kirjoitti, että "taloudellinen ahdinkotila on yleensä (poikkeuksia ei ole) elintarpeiden ja välttämättömien kulutus- ja käyttotarvikkeiden puutteen takia muodostumaisillaan suorastaan uhkaavaksi". Sotilasasiamiehen mielestä väestö oli kaikkialla, erityisesti maaseudulla, tyytymätön, eivätkä ihmiset uskoneet viisivuotissuunnitelman toteutumiseen. Puomi arveli, ettei kommunistisen puolueen kunnioitus ollut korkealla armeijan upseeristonkaan keskuudessa.⁶³

Neuvostohallituksen suorittama kollektivisointi kärjisti tilanteen "äärimmilleen" maaseudulla. Yleisesikunnan käsityksenä oli, että neuvostohallitus oli julistanut päämääräkseen talonpoikaishuokan täydellisen tuhoamisen. Keväällä 1931 määritettiin Kansankomissaarien neuvoston puheenjohtajan Vjatseslav Molotovin olleen erityisen innokas tässä operaatiossa. Merkit viittasivat siihen, että maaseudulla oli kehittymässä "ratkaiseva taistelu", jonka vaikutukset eivät voineet olla vaikuttamatta koko maan elämään. Vuoden 1930 syksyllä alkoikin tulla ensimmäisiä tietoja inkeriläisiin kohdistuvista neuvostovallan toimenpiteistä. Karjalan Kannaksella oli kansan keskuudessa liikkeellä "ainaiset sotahuhut".⁶⁴

Yleisesikunnassa pantiin merkille syksyllä 1930, että sekä teollisuudessa että taloudessa yleensäkin painopiste oli niillä aloilla, jotka olivat välttämättömiä armeijan tason kohottamiseksi. Kliment Voroshilovin kaksi vuotta aikaisemmin ilmoittama neuvostojohdon linja näytti siis olevan tosiasia. Neuvostoviranomaisten politiikkaa pidettiin täysin tämän periaatteen mukaisena. Yhtenä syynä pidettiin Neuvostoliiton äärimmilleen kärjistynyttä taloudellista pulaa ja siitä johtunutta neuvostojohdon pelkoa "kommunistisen rakennustyönsä ja järjestelmänsä romahtamisesta".⁶⁵ Tämän lisäksi syynä pidettiin myös maan huonoja ulkopoliittisia suhteita ennen kaikkea Ranskaan ja Puolaan. Kaikki seikat

viittasivat yleisesikunnan mukaan siihen, että Josif Stalinin mielenkiinto oli maan aseellisen puolustus- tai hyökkäysvalmiuden kehittämisessä.⁶⁶ Arviossa ei otettu huomioon, tai ehkä ei tiedetty, neuvostoulkopoliitiikan uutta suuntausta, jonka mukaan maan taloudelliselle kehitykselle oli hankkittava edellytykset pitämällä ulkopoliittinen tilanne rauhallisena. Ulkopoliittiset selkkaukset eivät varmaankaan olisi olleet tervetulleita nyt viisivuotiskauden alussa.

Yleisesikunnassa Neuvostoliiton viisivuotiskauden ensimmäisen vuoden tuloksia pidettiin suurin piirtein suunnitelman mukaisina. Toinen vuosi sen sijaan alkoi niin huonosti, että neuvostoviranomaisten omankin arvion mukaan tavarain laadun heikkeneminen uhkasi kaataa koko taloussuunnitelman.⁶⁷ Yleisesikunnan Neuvostoliiton talouspolitiikkaa käsittelevissä kannanotoissa kiinnitettiin huomiota lähinnä kulutustavaratuotantoon. Huolimatta siitä, että tiedettiin maan asevoimien suuret prosentuaaliset osuudet budjetissa ja siitä, että teollisuus oli suunnattu asetuohtantoon, ainakaan tässä vaiheessa katsauksissa ei arvioitu niiden mahdollisia vaikutuksia armeijan suorituskykyyn. Kiinnittämällä pääasias-
sa huomio neuvostoyhteiskunnan yleensä huonoon taloudelliseen tilanteeseen, katsauksissa näkyi ehkä merkkejä toiveajattelusta. Odotettiin jännittyneenä sitä hetkeä, jolloin Neuvostoliitto romahtaisi sisäisten ongelmien vuoksi.

3.2 Puna-armeija kehittyy

3.2.1 Moottorointia ja poliittista karsintaa

Yleisesikunnassa kiinnitettiin entistä enemmän huomiota neuvostoarmeijan moottorointiin syksyllä 1929. Se oli Neuvostoliitossa sen hetkistä armeijaa koskevista kysymyksistä tärkein. Mielenkiintoa asiaa kohtaan lisäsi se, että mekanisoitujen ja moottoroitujen joukkojen tarkastajan (käytännössä panssarijoukkojen komentaja) virka oli perustettu keväällä. Tarkastajan valvontaan tuli kuulumaan kaikki panssarijoukot, joiden käytössä oli keväällä 1929 kaksi erilaista panssarivaunutyyppeä, kevyt ja raskas. Syksyllä 1929 neuvostoarmeijan esikunnassa pohdittiin hyökkäysvaunudivisioonien perustamista. Se toteutettiin vasta

kevästä 1932 alkaen. Kliment Voroshilov totesi Valko-Venäjällä vuoden 1929 syksyllä pidetyn suuren sotaharjoituksen päätteeksi, että "...vuodesta vuoteen meidän kuntomme kohoaa. V:n 1928 armeija ei ole enää v:n 1925 Puna-armeija...".⁶⁸ Puna-armeijan joukkojen varsinainen systemaattinen koulutus alkoi yleisesikunnan havaintojen mukaan juuri tuona Voroshilovin mainitsemana vuotena 1925.⁶⁹ Armeijan mekanisointi- ja motorisointiosaston päällikön mielestä viisivuotissuunnitelma takasi sen, että Neuvostoliitto tulisi ohittamaan Euroopan vallat joukkojen mekanisoinnissa ensimmäisen viisivuotiskautensa lopussa.⁷⁰ Ensimmäisen ^{Sen} viisivuotiskauden aikana Neuvostoliiton tavoitteena oli nostaa puna-armeija teknisesti eurooppalaiselle tasolle, luoda aseellisuus ja aseistaa maavoimat automaattisin käsiasein.⁷¹

Neuvostoliiton vallankumouksellisessa sotaneuvostossa alkoi kuitenkin kuulua armeijan jatkuvaa mekanisointia vastustavia mielipiteitä vuoden 1930 lopulla. Asiassa pelättiin mentävän liian pitkälle. Ratsuväen tarkastaja Semen Budjonny oli pitänyt aiemmin heinäkuussa asiaa käsittelevän puheen, joka herätti huomiota Suomen yleisesikunnassa. Hän esitti mielipiteen, että Neuvostoliiton huonot tiet ja raaka ilmasto eivät olleet otollisia mekanisoiduille joukoille. Sodassa tulisi olemaan edullisemmassa asemassa se armeija, jolla olisi tosin mekanisoidujakin joukkoja, mutta ennen kaikkea hyvä jalka- ja ratsuväki. Budjonnyin mielestä kokonaan toinen asia oli rintamantakaisten joukkojen kuljetus autoilla.⁷² Käsitykseen saattoi vaikuttaa myös hänen ratsuväkitaustansa ja pelko oman aselajin häviämisestä. Budjonnyin näkemystä tuki kuitenkin vuoden 1930 syyskuussa Neuvostoliitossa pidetty sotaharjoitus, johon otti osaa yhtenä joukkona moottoroitu osasto. Siihen kuului muun muassa 10 hyökkäysvaunua. Harjoituksen johto oli todennut moottoroiduista joukoista, että niiden menestyksellinen käyttö edellyttää hyviä teitä ja kuivia sääolosuhteita. Ilman näitä edellytyksiä panssarivaunut olisivat lähes toimintakyvyttömiä.⁷³

Yleisesikunnan tietojen mukaan puna-armeijan johto piti armeijan divisioona- ja armeijakuntatykistöjen määriä riittämättöminä "ottaen huomioon tulevan eurooppalaisen sotänäyttämön" suuren tykistötarpeen. Perusteet neuvostoarviolle antoi muun muassa puna-armeijan yleisesikunnan päällikön apulainen, joka oli lausu-

nut Neuvostoliiton länsirintaman olosuhteista seuraavaa: "25-30 km. leveän vihollisrintaman murtamiseksi tarvitaan 4-5 jalkaväkiarmeijakuntaa, vahvistettuina 4-5 tykistödivisioonalla ja 8-12 hyökkäysvaunupataljoonalla".⁷⁴ Neuvost armeijan syvän taistelun oppia kehitettiin 1920-luvun lopulta alkaen.⁷⁵ Puna-armeijan vuoden 1936 kenttäohjesäännössä puhuttiin rintaman hyökkäyksen ensimmäisen portaan iskuportaasta. Sen maavoimaosien vahvuus oli suunnilleen yhtä suuri kuin edellä esitetty. Iskuportaan murtoalueen leveydeksi ohjesäännössä määrättiin 20-30 kilometriä.⁷⁶

Myös talvisodankäyntiin liittyvät kysymykset askarruttivat sotilaita Neuvostoliitossa. Vuoteen 1929 saakka armeijan johdossa keskusteltiin siitä, voivatko suuret joukot operoida yhtenä kokonaisuutena suksilla, vai tulisiko pieniä sukksilla varustettuja joukkoja liittää suurempiin suksettomiin osastoihin. Niinpä Leningradin sotilaspiirissä toteutettiin helmikuussa 1929 harjoitus, jossa kokonainen divisioona toimi suksin. Puna-armeijan jalkaväen tarkastaja totesi tämän jälkeen, että harjoitus oli todistanut suurienkin joukkomuodostelmien liikkumisen suksilla olevan mahdollista. Aikaisemmin Neuvostoliitossa oli ollut käsitys, että operaatiot talvella olivat mahdottomia. Nyt todettiin, että sukset tekivät joukot paljon liikkuvimmiksi. Tämä antoi joukoille yllätysmomentin viholliseen nähden. Saman harjoituksen jälkeen divisioonan komentaja totesi: "...suksilla ei voida ainostaan helposti liikkua talvimaastossa, vaan myöskin suorittaa hyökkäyksiä. On kuitenkin huomautettava, että kesäajan taktiikka vielä vakavasti hallitsee joukkoja ja on suoritettava vielä pitkäaikaista, sitkeää työtä ottamalla huomioon manööverien opetukset, että puna-armeija ei ainostaan saavuttaisi sitä talvisotatasoa, millä on erinomaisesti harjoitettu Suomen armeija, vaan vieläpä ylittäisi tämän tason...".⁷⁷ Leningradin sotilaspiirissä pidettiin Suomen armeijaa sellaisena tekijänä, johon sen omaa suorituskykyä verrattiin. Ilmeisesti sotilaspiirin suunnitelmassakin Suomen armeija oli uhka, jota vastaan valmistauduttiin operoimaan. Kenraali Mihail Tuhatsevski vahvisti asian vuoden 1930 syksyllä.

Suomen yleisesikunta esitti kuitenkin käsityksenään, että neuvostoarmeijassa ei ollut vuoden 1930 lopussa talvisodankäyntiin kykeneviä joukkoja. Näin siitäkin huolimatta, että varsinaisesta talvisotakoulutuksesta Neuvostoliitossa voitiin pu-

hua jo vuodesta 1926 alkaen. Tällöin puna-armeijan johto asetti komitean miettimään kyseistä asiaa. Tuloksena syntyi vuonna 1927 talvisotakoulutusta käsittelevä kirja "Talvisotatoiminta- ja koulutus". Teoksessa viitataan myös Suomen armeijaan toteamalla: "Esimerkiksi kelpaa Suomen armeija, jossa joka talvi suoritetaan runsaasti pienempiä marssi- ja muita talvisotaharjoituksia, sekä suuret, koko armeijaa käsittävät talvimanööverit".⁷⁸

Neuvostojohdon sisäinen taistelu muun muassa maan taloudellisesta linjasta kiinnitti jatkuvasti yleisesikunnan huomion vuosien 1926-1929 aikana. Valtataistelu heijastui maan armeijaankin lähinnä päällystön erottamisten muodossa. Muun muassa syksyn 1926 aikana erotettiin noin 16 000 päällystöön kuuluvaa henkilöä. Tsaarinajan upseereista oli jäljellä vuoden 1929 lopussa 10,6 % koko puna-armeijan upseeriston määrästä. Suurena huolena neuvostojohdossa oli yleisesikunnan käsityksen mukaan se, ettei puolue työ alipäällystön ja sotamiesten keskuudessa edistynyt toivotulla tavalla. Miehistöstä oli kommunistipuolueen jäseniä 19,2 % ja alipäällystöstä 12,3 % keväällä 1929. Jo vuosia jatkuneiden henkilövaihdosten todettiin aiheuttaneen tyytymättömyyttä armeijan johdossa. Yleisesikunnan arvion mukaan Josif Stalin ei luottanut korkeimpiin upseereihinsa.⁷⁹

Neuvostoliitossa selitettiin "oikeistovaaran" olevan syynä henkilöihin kohdistuvaan karsintaan. Eräänä silmiinpistävänä henkilövaihdoksena yleisesikunnassa pidettiin kenraali Mihail Tuhatsevskin siirtämistä Leningradin sotilaspiirin komentajaksi syksyllä 1928. Tuhatsevski toimi tässä tehtävässä vuoteen 1931 saakka. Huomionarvoista oli nimenomaan se, että vaihdokset tapahtuivat Neuvostoliiton kannalta katsottuna kriittiseen aikaan, sillä tuolloisten Neuvostoliiton ja Englannin heikkojen suhteidenhan uskottiin johtavan sotaan maiden välillä.⁸⁰ Ehkäpä siirto toteutettiin juuri tästä syystä, sillä Tuhatsevski oli yksi Neuvostoliiton keskeisistä strategeista ja komentajista. Suomen ja Baltian maiden suuntaa pidettiin vaarallisena ja komentajaksi haluttiin pätevä sotilas senhetkisessä kansainvälispoliittisessa tilanteessa. Vuoden 1930 syksyllä Tuhatshevski totesikin, että sotilaspiirin toimintasuunnitelmiin sai kuulua operaatiot vain Suomea, Viroa ja Latviaa vastaan.⁸¹ Sotilaspiirin toiminnan painopisteen suunta oli

nyt täysin selvä.

Sama poliittinen karsinta, joka kohdistui päällystään, ulotettiin myös asevelvollisiin. Neuvostoliittolaiset totesivat itse tämän johdosta, että armeijassa onnistuttiin suorittamaan ensimmäisen kerran täydellinen luokkavalinta asevelvollisten kutsunnoissa vuoden 1929 alussa. Varakkaiden talonpoikien, kulakkien, jälkeläisiä ei enää otettu asepalvelukseen.⁸²

Poliittinen toiminta ja yhteiskunnan militarisointi näkyi muutenkin koko neuvostoyhteiskunnassa. Puna-armeijan Sota-akatemian ja maan korkeampien siviiliopilaitosten opetussuunnitelmiin lisättiin poliittisen työn opetusjakso lukuvuonna 1926-1927. Sen suoritettuaan oppilaiden tuli hallita tarpeelliset tiedot poliittisesta työstä armeijassa. Tämän lisäksi Neuvostoliiton keskikouluissa otettiin käyttöön lähinnä liikuntakoulutuksessa jopa armeijan kenttäohjesääntö vuoden 1928 alusta. Tavoitteena oli ottaa mukaan niin poikien kuin tyttöjenkin liikuntakasvatukseen sotilaallisia piirteitä.⁸³

Upseeriston määrä oli noin 48 000 syksyllä 1929. Tästä huolimatta vajetta pidettiin Neuvostoliitossa suurena ja upseereita oli jouduttu värväämään armeijan omista riveistä. Toimenpide oli aiheuttanut yleissivistykseltään heikon aineksen lisääntymisen. Tämä, lisättynä aikaisemmin mainittuun armeijan voimakkaiseen mekanisoitumiseen, korosti uuden päällystön koulutuksellisia puutteita.⁸⁴ Puna-armeijan sotakouluihin saatiin vuonna 1930 värvättyä vain noin 60 % suunnitelman edellyttämästä oppilasmäärästä siitäkin huolimatta, että pääsyvaatimuksia oli alennettu koskien sekä koulusivistystä että hakijoiden fyysistä kuntoa. Toimenpiteen katsottiin johtuneen myös siitä, että tällä tavalla saatiin opiskelijoiden joukkoon oikeata työläisainesta. Jyrkän erikoistumisen jo alimmissa upseerikouluissa katsottiin aiheuttaneen harjoituksissa vaikeuksia eri aselajien yhteistoiminnalle. Todetuista puutteistaan huolimatta, varoittava sormi nostettiin pystyyn: puna-armeijan päällystön tasoa ei ollut kuitenkaan syytä väheksyä.⁸⁵

Yleisesikunnassa tiedettiin vuoden 1930 lopussa, että jokaisessa joukko-osas-

tossa palveli asevelvollisina Neuvostoliiton poliittisen turvallisuushallinnon, GPU:n agentteja, jotka pitivät tarkoin silmällä muita asevelvollisia. GPU:n pelko ja vaikutus oli yleisesikunnan mukaan yleensä niin suuri, että puna-armeijassa vallinnut mieliala sekä kuri ja järjestys saattoivat näyttää ulospäin hyvinkin moitteettomalta.⁸⁶ Katsausten sanamuoto osoittaa sen, ettei Neuvostoliiton armeijan sisäistä tilaa pidetty erityisen hyvänä.

Yleisesikunnalla oli vuonna 1930 selkeä käsitys Neuvostoliiton pyrkimyksestä luoda tehokas "tulevalle eurooppalaiselle sota-älyttämölle" kykenevä, poliittisesti luotettava armeija, jonka koulutustasoa ei kuitenkaan ainakaan toistaiseksi pidetty hyvänä. Lisäksi yleisesikunnassa ei ilmiselvästi uskottu kaikista merkeistä huolimatta Neuvostoliiton taloudellisen ja sisäpoliittisen tilanteen mahdollistavan armeijan kunnollista varustamista. Mekanisointipyrkimykset osoittivat kuitenkin sen, että puna-armeijasta oli tulossa muutenkin kuin vain miesmäärältään voimakas verrattaessa sitä esimerkiksi Suomen armeijaan.

3.2.2 Vuoden 1930 operaatiokykyinen puna-armeija - Neuvostoliitto ei valmistaudu sotaan Suomea vastaan

Yleisesikunnan operatiivisessa toimistossa laadittiin vuonna 1930 asiakirja "Venäjän Suomi-keskitys" ("S.K."). Sillä tarkoitettiin tapahtumaa, jossa Neuvostoliitto aloittaisi sodan ja suorittaisi keskityksen vain Suomea vastaan sekä tyytyisi varmistamaan rajansa muihin läntisiin naapurivaltioihinsa. Tämä tilanne-arvio erosi aikaisemmista siinä, että neuvostojoukkojen määrä oli nyt lisääntynyt ja ne voitiin keskittää ehkä pari vuorokautta entistä arviota nopeammin. Karjalan Kannaksella operoivan joukon kokonaisvahvuudeksi arvioitiin noin 11-12 ja Laatokan pohjoispuolella noin neljästä viiteen divisioonaa. Tämän lisäksi Neuvostoliitolla oli mahdollisuus keskittää 11 divisioonaa tarvittaviin suuntiin. Arviossa katsottiin, että neuvostoliittolaiset pyrkivät mahdollisimman täydelliseen yllätykseen. Päämääränä olisi edelleenkin Suomen valloittaminen tuhoamalla sen armeija. Näinhän oli todettu jo vuonna 1926 Keskityssuunnitelmassa V.K. 27 (Venäjän Keskitys 27).^{87/}

Neuvostoliiton arvioitiin suorittavan pääoperaationsa Karjalan Kannaksella. Jo vuoden 1927 syksyllä yleisesikunnan operatiivisen osaston laatiman asiakirjan "Sotilasmaantieteellinen kuvaus Karjalan operaatioalueen eteläosasta" mukaan venäläisten hyökkäys päävoimilla oli todennäköisin ja Suomelle vaarallisin Kannaksella. Karjalan olosuhteiden kehitys katsottiin asiakirjassa erityisen tärkeäksi. Alueella oli jo tuolloin tapahtunut niin suuria muutoksia, esimerkiksi teiden rakentamista, että suurienkin joukkojen toiminta oli mahdollista toisin kuin aikaisemmin oli uskottu.⁸⁸ Majuri Valo Nihtilä kirjoitti tutkimuksessaan vuonna 1929, että seitsemää divisioonaa suurempien voimien suuntaaminen Kannaksen kapeikkojen kautta näytti mahdottomalta. Niinpä Kannaksen avaamiseksi puna-armeijan tulisi suorittaa tukeva operaatio Laatokan pohjoispuolitse.⁸⁹

Nyt vuonna 1930 lähdettiin siitä, että neuvostojoukkojen hyökkäystä tuettaisiin laivaston toiminnalla sekä Laatokalla että Suomenlahdella. Operaatiossa ilmavoimien merkitys olisi varsin suuri. Muistion mukaan neuvostoliittolaiset kiinnittivät erittäin suurta huomiota ilmavoimiensa kehittämiseen, joka oli varsinaisesti käynnistynyt vuonna 1925⁹⁰. Neuvostoarmeija oli päässyt ilmavoimiensa käytössä viiden vuoden aikana huomattaviin tuloksiin, jota osoitti muun muassa pommitukset syksyllä 1929 Itä-Kiinan selkkauksessa. Yleisesikunnan tekemissä laskelmissa puna-armeijan joukkojen kuljetus Aasiasta kestäisi niin kauan, ettei niillä tulisi olemaan merkitystä sodan aloittamisessa. Varsinkin salaisessa liikennällepanossa tulisivat kysymykseen lähinnä Leningradin sotilaspiirin ja Karjalan autonomisen neuvostotasavallan joukko-osastot, joita voitaisiin vahvistaa Moskovan sotilaspiirin yksiköillä.⁹¹

Arvio laadittiin siinä oletuksessa, että Neuvostoliiton silloinen vaikea sisäinen, lähinnä taloudellinen tilanne olisi vain väliaikainen. Kuitenkin maan kykyä varustaa edes kaikki etulinjan joukot ajanmukaisella materiaalilla epäiltiin mahdottomaksi toimenpiteeksi.⁹² Tätähän tilastotoimiston katsauksissa oli painotettu jo vuosia. Muuttunut uhkakuva toi esille myös Suomen armeijan materiaaliset puutteet muun muassa ilmatorjunta-aseistuksessa. Puutteiden merkitys näkyi siinä, että vuoden 1929 hätäohjelmassa niukoista määrärahoista sijoitettiin peräti 39 % maavoimien koko osuudesta ilmatorjunta-aseistuksen ja kaasus-

suojeluvälineiden puutteiden poistamiseen.⁹³

Arviossa otettiin kantaa myös siihen vaihtoehtoon, että Neuvostoliitto joutuisi samanaikaisesti sotaan myös muiden läntisten rajanaapureidensa kanssa. Tässä "Venäjän Läntisessä keskityksessä" ("L.K.") tuskin olisi odotettavissa heti hyökkäystä Suomen suuntaan. Suomen maantieteellistä asemaa pidettiin niin edullisena, että ratkaisun hakeminen ensimmäisenä tässä suunnassa oli epätoimennäköistä. Arviossa neuvostoliittolaisten Karjalan Kannaksella tekemien linnoitustöiden katsottiin merkitsivät sitä, että he pyrkisivät siellä lähinnä puolustukseen. Sen he suorittaisivat korkeintaan neljällä jalkaväki- ja yhdellä ratsuväkidivisioonalla.⁹⁴ "Baltian keskityksessä" ("B.K.") yleisesikunta arvioi Neuvostoliiton pyrkivän valloittamaan Kannaksen Vuoksen-Muolaanjärven-Suomenlahden tasalle.⁹⁵

Yleisesikunnan joulukuussa 1930 päivätyssä muistiossa todettiin, että kaikki aikaisempina vuosina saadut tiedot Neuvostoliiton sotavalmisteluista osoittivat, ettei maa kaikesta huolimatta valmistautunut hyökkäyssotaan nimenomaan Suomea vastaan. Maan kaikki varustautumistoimenpiteet suuntautuivat Neuvostoliiton muita länsinaapureita vastaan. Tähän viittasivat muun muassa seuraavat seikat:

- Karjalan Kannaksen linnoitusvyöhyke oli puhtaasti puolustuksellinen.
- Karjalan Kannakselle rakennetut rautatiet rakentamisjärjestyksineen viittasivat linnoitusvyöhykkeen puolustukselliseen hyväksikäyttöön.
- Aikaisemmat hyökkäykselliset rautatierakennussuunnitelmat oli toistaiseksi pysäytetty.
- Neuvostoliiton läntisten naapureiden suuntaan oli kehitetty selvästi hyökkäykselliseen toimintaan tarkoitettu rautatieverkosto.
- Mustanmeren laivastoa oli vahvistettu huomattavasti Itämeren laivaston kustannuksella.
- Maan ulkopoliittinen tilanne.⁹⁶

Neljä vuotta aikaisemmin, vuoden 1926 lopussa, yleisesikunnan käsityksen

mukaan Neuvostoliiton silloinen taloudellinen tilanne ei olisi mahdollistanut puna-armeijan varustamista nykyaikaisilla aseilla. Eräät yleisesikunnan tahot olivat olleet jo tuolloin kuitenkin sitä mieltä, että puna-armeija ei ollut kuitenkaan taistelukyvytön. Tilastotoimistossa palvelut kapteeni Arvo Kärkkäinen arvioi, että neuvostoarmeijalla oli merkitystä niin sotilaallisesti kuin poliittisestikin jo vuonna 1928.⁹⁷ Mielipide jäi tuolloin Kärkkäisen omaksi mielipiteeksi eikä asiaa tuotu esille katsauksissa. Maan taloudellista kykyä varustaa armeija nykyaikaisella materiaalilla epäiltiin. Arviota perusteltiin lähinnä Neuvostoliiton sisäpoliittisella tilanteella myös vuonna 1930 siitäkin huolimatta, että teollisen tuotannon tiedettiin suunnatun aseiden valmistukseen.

Neuvostoliiton armeijan kyvystä antoi kuitenkin omalta osaltaan todistuksen Moskovassa jo vuonna 1925 julkaistu kirja "Suomi: sotilasmaantieteellinen ja sotilastilastollinen kuvaus". Yleisesikunnassa vuoden 1928 alussa siitä tehdyssä yhteenvedossa todetaan, että teos osoitti Neuvostoliiton johtavien sotilastahojen seuranneen tarkasti tilanteen kehitystä Suomessa. Lisäksi se osoitti puna-armeijan johdolla olleen varsin laajat ja oikeansuuntaiset tiedot Suomen olosuhteista. Teoksesta sai kokonaiskäsityksenä sen kuvan, että puna-armeijan johdolla oli jo tuolloin vuonna 1925 nykyaikainen käsitys silloisen sodan kuvasta.⁹⁸

Nyt yleisesikunnan operatiivisessa toimistossa todettiin neuvostoarmeijasta selvästi, että se oli puutteistaan huolimatta operaatiokykyinen.⁹⁹ Suomen yleisesikunnan aikaisemmat hyökkäykselliset suunnitelmat osoittautuivat viimeistään nyt epärealistisiksi. Myös tilastotoimiston Neuvostoliittoa koskevissa katsauksissa näkyi, että maa suuntasi kaiken taloudellisen ja teollisen toiminnan neuvostoarmeijan kehittämiseen. Neuvostoliiton silloisen taloudellisen tilanteen ei kuitenkaan uskottu mahdollistavan kaikista merkeistä huolimatta armeijan varustamista. Puolustussuunnitelmia kehitettäessä otettiin neuvostoarmeijan suorituskyvyn arvioitu paraneminen kuitenkin huomioon eikä maan sisäpoliittisesti heikon tilanteen annettu vaikuttaa suunnitelmien kehittämiseen. Vuoden 1930 asiakirjassa "Venäjän Suomi-keskitys" vastattiin, ehkä jopa tietämättä, Mihail Tuhatsjevskin saman vuoden syksyllä esittämään vaatimukseen Leningradin sotilaspiirin toimintasuunnitelmiin liittyvistä vaatimuksista. Puna-armeijaa pidettiin aina-

kin operatiivisesti toimintakykyisenä.

Yleisesikunnassa oli se käsitys Suomen sotilaspoliittisesta asemasta vuoden 1930 lopussa, ettei se olisi enää yksin mahdollisessa sodassa Neuvostoliittoa vastaan. Neuvostoliiton uhka suuntautui selvästi sen muihin läntisiin naapurimaihin. Tuossa joulukuussa 1930 päivätyssä asiakirjassa katsottiin, että jokainen muutos huonompaan Suomenlahden eteläpuolella heikentäisi myös Suomen tilannetta. Näin ollen Suomen asema oli kiinteässä yhteydessä sen eteläisiin naapurimaihin, sillä sotilaspoliittinen tilanne näytti edellyttävän yhteistoimintaa reunavaltioiden kanssa. Yleisesikunnassa analysoitiinkin muun muassa Suomen mahdollisuuksia avustaa Viroa Neuvostoliiton hyökätessä sinne¹⁰⁰. Lisäksi asiakirjassa todettiin, että Ruotsin mahdolliset suunnitelmat toteuttaa Kansainliiton pakotejärjestelmän mukainen aseellinen sanktio Suomeen oli otettava huomioon keskityssuunnitelmaa kehitettäessä.¹⁰¹ Neuvostoliitosta suuntautuvaa sotilaallista uhkaa pienensi kuitenkin maan heikko taloudellinen tilanne. Ainakin toistaiseksi sen arveltiin estävän armeijan kunnollisen varustamisen.

4 SUOMEN SOTILASPOLIITTINEN ASEMA MUUTTUU VUOTEEN 1935 MENNESSÄ

4.1 Neuvostoliitto turvaa länsirajansa ja valmistautuu sotaan Japania vastaan

Yleisesikunta totesi keväällä 1931 neuvostohallituksen käsityksenä olleen, että maan ulkopoliittiset suhteet, varsinkin kaupalliset suhteet, olivat hyvät Saksaan, Turkkiin, Italiaan, Englantiin, Ruotsiin, Persiaan ja Afganistaniin. Paitsi ulkopoliittiset suhteet Saksaan, olivat myös Saksan armeijan ja puna-armeijan välit hyvät. Tähän olivat vaikuttaneet lähinnä molemminpuoliset sotilasvierailut ja -komennukset. Yleisesikunnassa oltiin sitä mieltä, että varsinkin saksalaiset pyrkivät kehittämään sotilaallista yhteistoimintaa. Myös Turkin ja Neuvostoliiton suhteet lujittuivat jatkuvasti, kun taas Italian ja Neuvostoliiton suhteet liittyivät pääasiassa kauppapolitiikkaan. Suhteet Japaniin olivat kehittyneet parempaan

suuntaan sikäli, että molemmipuoliset pitkäaikaiset upseerikomennukset olivat käynnistyneet.¹⁰² Neuvostoliiton ja Japanin suhteet eivät kuitenkaan pysyneet kovin kauan näin hyvinä.

Viroon ja Latviaan olivat neuvostoviranomaiset osoittaneet jatkuvaa lähentymishalua. Puolan ja Neuvostoliiton välit olivat sen sijaan entisestään kylmentyneet, eikä Romanian ja Neuvostoliiton diplomaattisuhteiden solmimisesta ollut edes viitteitä. Myöskään Yhdysvaltojen kanssa ei ollut virallisia suhteita, vaikka kauppasuhteet olivatkin varsin laajat.¹⁰³ Neuvostoliiton Baltian maihin suuntautunut ulkopoliittinen aktiivisuus johtui ilmeisesti sen pyrkimyksestä saada turvattua maan länsiraja sopimusjärjestelyin.

Erityistä huomiota kiinnitettiin Ranskan ja Neuvostoliiton suhteiden jatkuvaan kirstymiseen, johon yleisesikunnan käsityksen mukaan neuvostohallitus oli syy-pää. Maan lehdistö ja viranomaiset kohdistivat jatkuvasti Ranskaan räikeitä propagandasyytöksiä. Muun muassa VI liittokongressissa maaliskuussa 1931 Molotov esitti puheessaan, että Ranskan ja Neuvostoliiton "nykyisissä suhteissa piilee mitä suurin vaara maailman rauhalle".¹⁰⁴ Ranskan lähestyminen Neuvostoliiton suuntaan alkoi kuitenkin jo vuoden 1931 huhtikuussa. Tämä aiheutti puolestaan sen, että Puola pyrki lähentymään Neuvostoliittoon.¹⁰⁵

Neuvostojohdolla piti Suomea, Viroa ja Latviaa itselleen vihamielisten maiden johdettavissa ja Suomen ja Neuvostoliiton suhteita kriittisinä. Yleisesikunnassa oli tiin jopa sitä mieltä, että neuvostojohdolla olisi halunnut saada aikaan virallisia selkkauksia Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Viranomaisten puheet, kirjoitukset ja Karjalan Kannaksella tapahtuneet neuvostoliittolaisten lentokoneiden rajanylitykset viittasivat tähän.¹⁰⁶ Neuvostojohdon toiminta, lähinnä julkinen esiintyminen, olisi ehkä pitänyt nähdä arvioissa Suomen sen hetkinen sisäpoliittinen tilanne taustanaan. Neuvostojohdolla piti varmaankin tarpeellisenä reagoida jollakin tavalla tuolloin Suomessa tapahtuneeseen poliittisen ilmapiirin muutokseen, jonka Lapuan liike aiheutti.

Toukokuun 1931 katsauksen mukaan Neuvostoliitto pyrki saamaan aikaan kom-

munistisen kumouksen Marokossa. Yleisesikunnan arviossa neuvostojohto piti sitä jopa tärkeämpänä kuin Espanjan silloisen sekavan sisäisen tilanteen pahentamista. Neuvostoliiton tavoitteiden arveltiin olevan huomattavasti laajemmat kuin vain yhdessä maassa tapahtuva maanalainen toiminta: kumousliikkeen levittäminen Marokosta koko Pohjois-Afrikkaan ja Syyriaan, aina Irakia myöten.¹⁰⁷ Marokossa havaitut tapahtumat liittyivät Neuvostoliiton kulissin takaiseen ulkopoliittiseen, Kominternin välityksellä tapahtuvaan toimintaan. Asiaan kiinnitettiin huomio myöhemmin vuonna 1937, jolloin Kominternin todettiin päässeensä tavoitteissaan pitkälle Pohjois-Afrikassa.¹⁰⁸ Neuvostoliiton virallisen ulkopoliittisen toiminnan painopiste oli 1930-luvun alussa Euroopassa ja sen oman turvallisuuden parantamisessa kokemaansa läntistä uhkaa vastaan.

Suomen ja Neuvostoliiton välisen hyökkäämättömyyssopimuksen solmimisen aikoihin vuoden 1932 alussa yleisesikunta totesi Neuvostoliiton varautuvan yhteenottoon Japanin kanssa vaikkakaan suoranaisia joukkojen siirtoja ei ollut vielä havaittu. Japani oli aloittanut syyskuussa 1931 Kiinaa vastaan sodan, joka päättyi vasta syyskuussa 1932, kun Japani oli vallannut Mantshurian. Yleisesikunnassa havaittiin toukokuussa 1932 Japanin ja Neuvostoliiton välisen tilanteen jatkuvasti kärjistyneen. Tilannetta kiristivät nimenomaan Mantshurian tapahtumat. Neuvostoliittolaiset sanomalehdetkään eivät enää salanneet sodanvaaraa ja alkukesän aikana sotahermostuneisuus näytti lisääntyvän Neuvostoliitossa. Myös japanilaiset olivat lisänneet voimiaan Mantshuriassa ja edenneet Neuvostoliiton rajalle saakka. Yleisesikunnassa arvioitiin neuvostojoukkoja olleen Kauko-Idässä noin 10-12 divisioonaa. Myös Euroopan puoleisessa osassa Neuvostoliittoa suoritettiin arvioiden mukaan eri toimenpiteitä idän tilanteen vuoksi. Muun muassa Ukrainassa kerrottiin mobilisoitavan kahta ikäluokkaa Kauko-Itään siirrettäväksi.¹⁰⁹

Suomen ja Neuvostoliiton välisen hyökkäämättömyyssopimuksen allekirjoituksen jälkeen Neuvostoliitto jatkoi toimintaansa läntisten naapureidensa kanssa kehittääkseen edelleen Moskovan valvomaan sopimusjärjestelmää. Tähän liittyi omalta osaltaan Neuvostoliiton ulkoministeri Maksim Litvinovin ehdotus hyökkääjäkäsitteen määrittelemiseksi. Suomen ulkoasianministeriö pyysi yleisesi-

kunnan mielipidettä kyseisestä ehdotuksesta. Heinäkuussa 1933 päivätyssä vastauksessaan yleisesikunta katsoi ehdotuksen palvelevan täysin Neuvostoliiton omia etuja. Määritelmässä ei nimittäin mainittu sitä, mitä tapahtuisi, jos valtio avustaisi taloudellisesti tai materiaalisesti toisen valtion alueella esimerkiksi kapinaan nousseita järjestöjä. Yleisesikunnan mukaan tämä nimenomaan oli Neuvostoliiton ja Kominternin toimintatapa. Lisäämällä ehdotettuun sopimustekstiin kyseinen tapaus, pakotettaisiin Neuvostoliitto luopumaan "siitä myyräntyöstä", jolla se pyrki selkkauksiin naapurimaissaan.¹¹⁰ Neuvostoliiton ulkopoliittiselle toiminnalle olikin ominaista, että muodollisen rauhantahtoisista kansainvälisistä sopimuksista huolimatta Kominternin sotilastyötä ei lopetettu. Tätä yleisesikunnan muistiossa painotettiin. Luottamus Neuvostoliittoon tuntui olevan varsin heikko, vaikka Suomen ja sen välillä oli hyökkäämättömyyssopimus. Tämä näkyi myös Suomen lehdistössä, jossa kyseiseltä sopimukselta ei yleensä odotettu paljoa.¹¹¹

Keijo Korhosen mukaan Neuvostoliiton ulkoasiainkomissaarin Maksim Litvinovin puhe kommunistisen puolueen keskuskomitealle 29.12.1933 osoittautui yhdeksi tärkeimmistä neuvostoulkopolitiikan suunnanilmaisuista koko vuosikymmenellä. Siinä hahmotetut periaatteet kävivät maan ulkopoliitiikan osoittimina seuraavien viiden vuoden ajan. Se on luettava rinnan sekä Vjatseslav Molotovin että Josif Stalin noin kuukautta myöhemmin 26.1.1934 Neuvostoliiton kommunistisen puolueen XVII puoluekongressissa pitämän puheen kanssa. Litvinovin puheen ydin oli rauhanomainen ulkopoliitiikka. Stalin ilmoitti puheessaan neuvostohallituksen pyrkivän yhteistoimintaan sellaisten hallitusten kanssa, jotka "syystä tai toisesta" halusivat säilyttää rauhan. Neuvostoliiton uuden ulkopoliitiikan keskeinen idea oli rauhan jakamattomuus.¹¹²

Yleisesikunnassa katsottiin Neuvostoliiton päässeensä ulkopoliittiseen tavoitteeseensa joulukuun puolivälissä vuonna 1933. Tekemällä ystävyys- ja hyökkäämättömyyssopimuksia eurooppalaisten naapureidensa kanssa se oli saavuttanut huomattavia poliittisia voittoja sekä turvannut länsirajansa. Tämä oli merkittävää ajatellen mahdollista sotaa Japania vastaan. Lisäksi katsottiin, että Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton lähentyminen oli tärkeä,^a koska sillä oli taloudel-

lisen vaikutuksen lisäksi sotilaspoliittinen merkitys. Konkreettisesti Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen suhteiden lämpeneminen ilmeni siinä, että presidentti Rooseveltin hallitus tunnusti Neuvostoliiton ja solmi sen kanssa normaalit diplomaattisuhteet marraskuussa 1933. Tämä oli omiaan kohottamaan Neuvostoliiton sisäistä mielialaa sekä vahvistamaan sotilasjohdon ja poliitikkojen pyrkimyksiä Kauko-Idässä. Neuvostoliiton suhtautuminen Japaniin oli tämän vuoksi muuttunut täydellisesti jyrkempään suuntaan. Maiden välistä sotaa pidettiin nyt erittäin todennäköisenä.¹¹³

Adolf Hitlerin ja kansallissosialistien vuoden 1933 alussa tapahtunut valtaannousu Saksassa ei ainakaan heti näyttänyt vaikuttaneen yleisesikunnan arvioon Saksan ja Neuvostoliiton suhteista. Yleiskatsauksissa ja tiedotuksissa asiaan ei kiinnitetty mitään huomiota. Sotamarsalkka Carl Gustav Mannerheim otti sen sijaan kantaa asiaan toukokuussa vuonna 1933. Hänen mielestään Saksan sisäisillä poliittisilla muutoksilla tulisi olemaan vaikutusta suurvaltasuhteisiin. Mannerheimin mukaan Neuvostoliiton aggressiivisuutta saattoi vastustaa vain vahvistamalla Suomen puolustusta. Lisäksi noudattamalla pidättyväisyyttä suomalais-saksalaisessa yhteistoiminnassa vaikutettaisiin Suomen kannalta myönteisesti neuvostojohdon käsityksiin.¹¹⁴

Puola ja Saksa solmivat hyökkäämättömyyssopimuksen samana päivänä 26.1.1934, jolloin Josif Stalin sanoi puheessaan Adolf Hitlerin ajavan samanlaisia ohjelmaa kuin Saksan keisari aikoinaan Ukrainan ja Baltian suhteen. Poliittisesti tapahtuma oli mielenkiintoinen, sillä Itä-Euroopassa oli tapahtunut parien vaihto. Perinteisesti Neuvostoliiton yhteistyökumppanina oli ollut Saksa ja Puolan liittolaisena Ranska. Nyt Saksa ja Ranska olivat vaihtaneet paikkaa ase-
telmassa. Kun vielä Saksa ja Englanti solmivat kesällä 1935 laivastosopimuksen, Itämeren alueesta oli muodostumassa Saksan ja Neuvostoliiton kilpailukenttä. Saksan ja Neuvostoliiton yhteenlasketut laivastotonnit olivat kolme kertaa suuremmat kuin kaikkien muiden Itämeren alueen valtioiden yhteensä.¹¹⁵ Vuoden 1937 alun arvion mukaan Saksa oli Itämerellä sotilaallisesti ylivoimainen verrattuna muihin alueen maihin.¹¹⁶ Itämeren asema Suomen "kohtalon merenä" korostui. Alueen maissa itsessään tai niiden keskinäisissä suhteissa tapahtu-

neet muutokset vaikuttivat Neuvostoliiton ja Saksan välisen kilpailun takia myös Suomen sotilaspoliittiseen asemaan.

Saksan Moskovan-lähettiläs raportoi maansa ulkoministeriöön toukokuussa vuonna 1934, että Neuvostoliiton oli vallannut paktomania, sopimushulluus.¹¹⁷ Neuvostohallitus yritti juuri samaan aikaan saada Ranskan kanssa solmittua itä-paktia. Puolan ja Romanian kanssa sillä oli jo solmittu hyökkäämättömyyssopimukset. Yleisesikunnassa todettiin Neuvostoliiton sopimusjärjestelyistä, että vain kyseisen maan tapoja ja oloja täysin tuntematon henkilö saattoi ylipäättävänsä kuvitella Neuvostoliiton olevan rauhantahtoinen. Heinäkuussa 1934 laaditussa puna-armeijaa käsittelevässä muistiossa esitettiin, että "kaiken kaikkiaan voimme peittelemättä sanoa, että Neuvostoliitto on tätä nykyä maailman militaristisin valtio, kansa aseissa kiireestä kantapäähän". Solmittujen hyökkäämättömyyssopimusten pitävyyteen suhtauduttiin varsin epäilevästi. Neuvostoliitonhan piti turvata läntinen rajansa, jotta se voisi keskittää joukkonsa ja kiinnittää huomionsa Japanin suuntaan. Käsitystä tukivat tiedot muun muassa armeijan yleisesikunnan päällikön A.I. Jegorovin toteamuksesta, ettei sota Japanin ja Neuvostoliiton välillä ollut vältettävissä. Yleisenä käsityksenä oli, että Neuvostoliitto oli ryhtynyt "vakaviin" toimenpiteisiin Kauko-Idän tilanteen vuoksi.¹¹⁸

Neuvostoliiton sopimusjärjestelyihin kuului myös yritys Itämeren alueen neutralisoimiseksi. Asiaa koskeva kannanotto sisältyi jo Tarton rauhansopimukseen. Yleisesikunnan päällikkö, kenraalimajuri Karl Lennart Oesch esitti tammikuussa 1934 mielipiteensä, ettei Suomen eikä myöskään Baltian maiden ollut mitään syytä tehdä tätä koskevaa sopimusta Neuvostoliiton kanssa. Maahan ei kuulunut tuolloin edes Kansainliittoon. Alueen mahdollinen neutralisoiminen estäisi kaiken lisäksi alueen pienvaltioita saamasta apua ulkopuolisilta, lähinnä Englantilta. Oesch katsoi mahdollisen sopimuksen kohdistuvan selkeästi Englantia vastaan.¹¹⁹

Neuvostoliiton sotilaspoliittinen painoarvo oli noussut Euroopassa 1930-luvun puoliväliin mennessä. Sen huomio tuntui kuitenkin olevan Japanin suunnalla. Euroopan suurvaltojen sopimusjärjestelyjen vuoksi Itämeren alueen ja Suomen

lähialueiden merkitys korostui. Asialle antoi lisäpainoarvoa se, ettei yleisesikunnassa luotettu Neuvostoliiton ulkopoliittisen toiminnan vilpittömyyteen. Sopimusjärjestelyjen katsottiin palvelevan nimenomaan maan varustautumista.

4.2 Neuvostoliiton sisäpoliittinen tilanne

4.2.1 Itärajan takaista mielipiteenmuokkausta

Yleisesikunnassa arvioitiin helmikuussa 1931, että vuosi tulisi olemaan todennäköisesti Neuvostoliitolle hyvin vaikea. Vaikka kommunistisessa puolueessa riehuneet erimielisyydet näyttivätkin laantuneen ainakin hieman, se ei kuitenkaan ollut vaikuttanut yleiseen sisäiseen tilanteeseen. Äärimmilleen jännitetty teollisuus- ja talouspolitiikka sekä yhä jatkuva "sotaa toittava kiihotus" oli saanut aikaan levottomuutta väestön keskuudessa. Neuvostoliitossa oli arvion mukaan vallalla sotainen suuntaus ja sen hetkistä rauhaa kuvattiinkin vain väliaikaiseksi. Tuskin kukaan hallituksen tai puolueen tärkeimmistä toimihenkilöistä piti puhetta mainitsematta tulevan sodan valmisteluista. Vjatseslav Molotov oli ollut tässä erityisen aktiivinen. Käsitystä sodan vaarasta koetettiin juurruttaa kansaan kuten aikaisimpinakin vuosina.¹²⁰

Neuvostojohtajat olivat valmiit maksamaan korkean taloudellisen ja inhimillisen hinnan suurvaltapotentiaalin saavuttamisesta. Stalinin mainitseman viidenkymmenen vuoden eron kurominen kiinni kymmenessä vuodessa taloudellisesti edistyneempiin maihin edellyttikin epätavallisia keinoja. Tästä huolimatta kesäkuun 30. päivänä vuonna 1931 päättyneen viisivuotissuunnitelman kolmannen vuoden ensimmäinen vuosipuolisko oli neuvostoviranomaisille yleisesikunnan tietojen mukaan pettymys. Leningradin sanomalehdistö väitti, että alueen teollisuuslaitosten tulokset olivat huonoja ja tuotteet laadullisesti ala-arvoisia.¹²¹

Maan taloudellista ahdinkoa lisäsi ruplan arvon tasainen lasku, jonka huomattiin kuitenkin mahdollistaneen Neuvostoliiton ulkomaanviennin kasvamisen. Vienti oli lisääntynyt siinä määrin, että yleisesikunnassa puhuttiin "dumping-viennistä".

Massamaisella, halvalla tavaroiden ulkomaankaupalla Neuvostoliitto pyrki arvioiden mukaan alentamaan maailmanmarkkinahinnat pohjalukemiin ja saamaan aikaan länsimaita koettelevan, maailmanlaajuisen taloudellisen pulan.¹²² Tälläkin politiikan osa-alueella neuvostoviranomaisten toimia pidettiin ulkopoliittisten tavoitteiden suuntaamina.

Neuvostoyhteiskunnan suurien taloudellisten ongelmien katsottiin vaikuttaneen myös maan liikennejärjestelmään, jonka oli todettu olleen jo usean vuoden ajan kaoottisessa tilassa. Ongelmaa pyrittiin parantamaan erilaisin keinoin. Yksi niistä oli se, että neuvostoviranomaiset olivat kuluneiden viiden vuoden aikana palauttaneet rautateiden palveluksesta muille aloille siirtyneitä työntekijöitä takaisin entisiin tehtäviinsä jopa pakkotoimin. Yhtenä parannuskeinona yleisesikunnan arvioissa pidettiin sitä, että rautateitä, kuten Minsk-Moskova -osuus, vuokrattiin ulkomaalaisille, varsinkin saksalaisille. Toimenpiteitä pidettiin kuitenkin myös jonkinlaisina liikekannallepanovalmisteluina, sillä Neuvostoliiton ja Puolan suhteet olivat huonot 1930-luvun alussa.¹²³ Ensimmäisen kerran koko Neuvostoliiton historiassa rautatiet pystyivät vasta vuonna 1935 täyttämään kuljetussuunnitelman normit.¹²⁴ Liikennejärjestelmään liittyvät huomiot olivat merkittäviä, koska Neuvostoliiton kuljetuskapasiteettihan ratkaisi omalta osaltaan maan käytettävissä olevien joukkojen määrän mahdollisessa sodassa.

Itärajan takaisen väestön keskuuteen yritettiin istuttaa syksyn 1931 aikana käsitystä paitsi Suomen huonoista oloista myös Suomen suunnitelmista hyökätä Neuvosto-Karjalaan. Propagandan todettiin onnistuneen niin hyvin, että väestö piti sodan alkamista lähes varmana. Toimintaan liittyivät varsinkin inkeriläisiin kohdistuneet jatkuvasti kasvaneet sortotoimenpiteet. Niinpä yleisesikunnassa arvioitiinkin, etteivät Inkerin talonpoikien karkotukset olleet sinänsä poikkeuksellisia, vaan ne näyttivät olevan neuvostoviranomaisten suunnitelmallista toimintaa Neuvosto-Karjalan asuttamiseksi venäläisväestöllä.¹²⁵ Maatalouden kollektivisointiin liittyi kaikkialla Neuvostoliitossa joukkokarkotuksia, eikä Inkerinmaa ollut tässä suhteessa poikkeus. Suurin karkotus tapahtui helmikuussa 1931. Kaiken kaikkiaan pakkosiirrettyjä inkeriläisiä oli noin 7 000.¹²⁶ Yleiskatsauksessa kiinnitettiin huomio joulukuussa 1931 ensimmäisen kerran Karjalassa oleviin

vankileireihin, joihin oli koottu vankeja ympäri maata.¹²⁷

Tiedot inkeriläisiin kohdistuneista pakkotoimenpiteistä ja vakoilutoiminnasta eivät olisi voineet tulla Suomeen Neuvostoliiton kannalta huonompaan aikaan, kun tarkastellaan Suomen sen hetkistä sisäpoliittista tilannetta. Katsauksissa ei kuitenkaan näkynyt mitään viitteitä siitä, että tapauksilla olisi sinänsä ollut mitään vaikutusta yleisesikunnan suhtautumisessa Neuvostoliittoon.

4.2.2 Huonot taloudelliset olosuhteet - neuvostojohdon vastaista toimintaa

Yleisesikunta katsoi keväällä 1933, että vuosi alkoi neuvostoliittolaisittain kaikkea muuta kuin valoisin entein. "Iloitessaan kapitalististen maiden pulasta Stalin unohtaa, että sama pula vähitellen yhä suuremmassa määrässä ulottaa vaikutuksensa myöskin Neuvosto-Venäjän elämään, jossa jo itsessään piilevät lopullisen romahduksen kaikki mahdollisuudet...Kun olot nyt ovat niin huonot, ettei niiden luulisi siitä enää paljoa huonontua, on syytä olettaa, että tilanteen kypsyminen on oleva entistä nopeampi." Neuvostoliiton ensimmäisen viisivuotissuunnitelman päättyessä vuonna 1932, neuvostojohdon ilmoittama päämäärä "tavoittaa ja ohittaa Yhdysvallat" oli kapitalististen maiden talouspulasta huolimatta vielä erittäin kaukana.¹²⁸

Josif Stalinin ei arvioitu muuttavan kuitenkaan politiikkaansa. Teollistamisohjelmaa jatkettaisiin tosin hieman hitaammin varojen vähäisyyden takia. Siitä huolimatta yleisesikunta katsoi heinäkuussa 1934, että neuvostojohdon koko toiminta tähtäsi tulevan sodan valmisteluun. Tämän takia viisivuotissuunnitelmassa sotateollisuus oli teollisuustuotannossa etusijalla. Estääkseen vihollisen lentoaseen käyttömahdollisuudet Neuvostoliiton kaikki raskaan teollisuuden keskukset sijoitettiin Uralin alueelle sekä Länsi-Siperiaan. Neuvostoliitossa oli myös perustettu hävittäjäilmaosasto suurten teollisuuskeskusten ja rautatiesolmujen ilmatorjunnan tehostamiseksi. Arvioiden mukaan myös kollektivisointia jatkettaisiin. Tämän epäiltiin merkitsevän Neuvostoliitossa kasvavaa puutetta, jonka uskottiin

lopulta johtavan Stalinin epäonnistumiseen.¹²⁹

Maan sisäisen tilanteen ongelmallisuutta osoitti myös jatkuvasti esillä ollut sabotaaſitoiminta. Suomen ja Neuvostoliiton välisen hyökkäämättömyyssopimuksen solmimisen jälkeen keväällä 1932 yleisesikunnassa todettiin, että Neuvostoliiton maalaisväestön keskuudessa oli ollut voimakasta kuohuntaa. Sen katsottiin johtuneen väestön huonosta toimeentulosta ja maan kurjasta elintarviketilanteesta. Levottomuuksia oli ollut varsinkin Ukrainassa ja Turkmenistanissa. Kaukasiassa puhuttiin olevan jopa kapinaliike. Sisäisiin kapinaliikkeisiin oli kiinnitetty huomiota aikaisemminkin useissa eri katsauksissa. Ensimmäisen kerran yleisesikunta mainitsi nimenomaan yllämainituilla alueilla olevat levottomuudet jo vuoden 1922 keväällä¹³⁰. Sabotaaſitoiminta lisääntyi vuoden 1933 aikana huomattavasti. Ilmiötä pidettiin valtakunnanlaajuisena ja jopa kommunistisen puolueen työntekijöitä murhattiin. Ainakin osan sabotaaſitoiminnasta uskottiin tosin olleen poliittisen turvallisuushallinnon, GPU:n lavastamia. Niillä arveltiin pyrittävän peittämään viranomaisten epäonnistumiset ja suuntaamaan väestön huomio vähemmän merkityksellisiin asioihin.¹³¹

Muutenkin elinolosuhteet olivat tietojen mukaan varsinkin Leningradissa heikentyneet edellisestä syksystä huomattavasti. Edes maaseudun väestölle, joka eli ravintotuotannon keskellä, ei riittänyt ruokaa. Neuvostoliiton todettiin ostavan suuria määriä viljaa ulkomailta. Tämän katsottiin osoittavan sen, kuinka kireä elintarviketilanne todellisuudessa oli. Pula näytti kollektisointipolitiikan vuoksi yhä kärjistyvän. Niinpä kesällä 1933 todettiin Neuvostoliiton maataloudessa suoritettujen eräitä muutoksia, joiden vaikutuksesta arvioitiin palattavan jonkin verran takaisin NEP-talouteen (Novaja Ekonomitseskaja Politika).¹³²

Neuvosto-Karjalan väestön joukossa kiertäneiden kuulopuheiden mukaan neuvostojohto pelkäsi erityisesti sitä, että Suomi tulisi aloittamaan sodan ja valtaamaan Neuvostoliiton alueita. Samalla kun Suomi valtaisi Karjalan ja Inkerin sekä Neuvostoliiton pohjoisosia aina Uraliin saakka, Japani hyökkäisi Siperiaan.¹³³ Väestön keskuudessa ollut uhkakuva vastasi ilmeisesti yleistä Neuvostoliiton uhkakuva Suomea suunalla.¹³⁴ Väestön tyytymättömyys vallitseviin oloi-

hin saattoi myös osaltaan synnyttää huhuja. Ihmiset ehkä odottivat mahdollisen sodan parantavan jollakin tavalla heidän kurjaa tilannettaan. Katsauksessa ei nytkään kuitenkaan täsmennetty käsitettä kansa. Tuskinpa koko neuvostoväestö odotti pelastusta tilanteeseensa mahdollisen sodan vaikutuksesta. Inkeriläisiin ja muihin suomensukuisiin kohdistettujen vainojen perusteella voisi hyvin kuvitella näiden väestönosien toivoneen jotakin muutosta tilanteeseensa niinkin kovan vaikuttajan kuin sodan muodossa.

Huhut myös kommunistisen puolueen sisälläkin olevasta aktiivisesta vastustus-suunnasta sai vahvistuksen heti keskuskomitean joulukuun 1932 kokouksen jälkeen. Kontrollikomitean päätös, jonka mukaan muun muassa politbyroon jäsenet Grigori Zinovjev ja Lev Kamenev erotettiin puolueesta, julkaistiin 9.10. 1932. Yleisesikunta totesikin tammikuussa 1933, että oli mielenkiintoista havaita, kuinka kommunistinen puolue yhä enemmän julkisestikin syrjäytti hallituksen. Opposition voimaa ei pidetty riittävänä Josif Stalinin kukistamiseksi. Itse asiassa Neuvostoliitossa vastuu ja valta oli jo yksinomaan Stalinilla. Keijo Korhonen kirjoittaa teoksessaan, että kollektiivisen harkinnan ja kilpailevien käsitysten kausi oli tosiasiallisesti jo sivuutettu.¹³⁵

Neuvostoliiton taloudellisen tilanteen jatkuvan heikkenemisen arvioitiin vaikuttavan maan väestön mielialaan, jota pidettiin hyvin kiihtyneenä ja hermostuneena keväällä 1934. Vallankumousyrityksiä ei kuitenkaan pidetty mahdollisena poliittisen turvallisuushallinnon, GPU:n toiminnan ja väestön keskinäisen epäluottamuksen vuoksi. Käsityksenä oli, että parempien toimeentulomahdollisuuksien toivossa jokainen oli valmis ilmiantamaan toisensa.¹³⁶ Vuoden 1930 lopussahan oli jo pantu merkille GPU:n ulottaneen toimintansa armeijan sisälle.

Tällaisissa vaikeissa sisäpoliittisissa olosuhteissa luotiin neuvostoisänmaallisuuden käsite. Sana isänmaa juurrutettiin jälleen yleiseen käyttöön. Muutos ulottui koulujen historianopetukseen, jossa venäläinen patriotismi nostettiin taas kunniaan. Maassa ryhdyttiin tekemään ero "oikeutettujen" ja "epäoikeutettujen" sotien välillä. Isänmaallisuuteen liittyi isovenäläisyyden nousu, joka näkyi muun muassa siinä, että huolimatta eri kansallisuuksien välisistä ongelmista kaikille neu-

vostoliittolaisille oli yleisesikunnan mukaan yhteistä juutalaisviha.¹³⁷

Yleisesikunnassa ei nytkään arvioitu, mikä osuus neuvostoviranomaisilla oli huhujen muodostumisessa. Maan johdon keskuudessa jo useita vuosia ollut valtataistelu näkyi todennäköisesti myös sisäpoliittisena kansaan suunnattuna propagandana. Sabotaasitoiminnalle annettiin katsauksissa todennäköisesti liian suuri painoarvo. Tuntuu siltä, että kiinnittämällä huomiota siihen, pyrittiin vahvistamaan omaa käsitystä sisäisesti heikosta maasta, joka ennemmin tai myöhemmin sortuu sisäpoliittisiin ongelmiinsa.

4.3 Arvioita puna-armeijasta

4.3.1 Maailman kehittynein armeija vuonna 1934

Neuvostoliiton armeijan varustustasoa pidettiin ainakin aseiden osalta hyvänä vuonna 1931. Kaikilla kaaderi- ja rajaseutujen territoriaalidivisioonilla (alueellisia divisioonia, joiden tehtävänä oli kouluttaa alueen väestö oman alueensa puolustamiseen) oli kunnollinen määrävahvuinen aseistus. Degtarjev-pikakivääri alkoi olla yleisesti käytössä. Armeijalla arvioitiin olevan heinäkuussa 1931 noin 450 erilaista taisteluvaunua, jotka oli jaettu neljään hyökkäysvaunurykmenttiin ja kolmeen erilliseen komppaniaan. Armeijan mekanisointia tulitaisiin jatkamaan, mikäli viisivuotissuunnitelmien mukaisia ajoneuvomääriä pystyttäisiin tuottamaan. Se, että niitä kyettiin tuottamaan, havaittiin vuoden 1932 Moskovan vappuparaatissa. Tätä oli odotettu erityisen kiinnostuneena nimenomaan panssarijoukkojen vuoksi. Paraatijoukot osoittivat, että mekanisointia jatkettiin tarmokkaasti ja valuuttapulasta huolimatta myös ulkomailta ostettiin panssarivaunuja. Niiden määrä oli noussut moninkertaiseksi verrattuna edellisvuoden paraatiin. Toisena vaikuttavana aselajina pidettiin Moskovassa ilmavoimia. Lisäksi etenkin raskaan tykistön määrä oli huomattavan suuri. Leningradin vappuparaatissa herätti huomiota jalkaväkirykmenttien moottorointi ja Moskovankin paraatia suuremmat panssarivaunumäärät.¹³⁸

Kokonaisuutena neuvostoarmeijaa pidettiin varsin pitkälle mekanisoituna. Näin ollen neuvostojoukon liikkuvuuskin nimenomaan kesällä katsottiin suomalaista joukkoa paremmaksi. Vuoden 1931 aikana puna-armeijassa olikin suoritettu lukuisia kokeiluja joukkojen ja eri aseiden autokuljetuksista. Teiden tosin arveltiin kahlitsevan liikkuvuutta, sillä panssarivaunujen toimintamahdollisuuksia pidettiin tiestöstä riippuvaisina. Joukkojen moottoroinnin merkitystä korosti se, että armeijassa oli kiinnitetty jo vuosia huomiota kaikkien aselajien miehistön koulutuksessa toimintaan panssarivaunujen kanssa. Suurin ero Suomen ja Neuvostoliiton armeijoiden välillä olikin yleisesikunnan käsityksen mukaan tykistön tulivoimassa ja panssarijoukoissa. Niissä neuvostoarmeija oli Suomen armeijaa huomattavasti voimakkaampi. Keväällä 1932 Neuvostoliitossa alettiin muodostaa hyökkäysvaunudivisioonia.¹³⁹

Yleisesikunta katsoi jo vuoden 1931 lopussa, että maahanlaskuoperaation kehittäminen oli tuolloin keskeisin kysymys puna-armeijassa. Tätä korosti se, että yleensä ilmakuljetuskokeiluja pidettiin erittäin salaisina ja Neuvostoliiton siviili-ilmailun ja lentokoneiteollisuuden johdossa oli entinen ilmavoimien komentaja. Laskuvarjojoukkojen ensimmäinen näytösesiintyminen oli ollut Voronezhissa Moskovon sotilaspiirissä elokuussa 1930.¹⁴⁰ Maaliskuussa 1932 Kiovan lähellä toteutettiin suuri maahanlaskuharjoitus. Maahanlaskutoimintaan liittyi yleisesikunnan mukaan poliittisiakin tavoitteita. Neuvostoliitossa arvioitiin nimitäin naapurimaiden vallankumousliikkeiden kehittyneen niin pitkälle, että sen tuli varautua auttamaan niitä tarvittaessa maahanlaskuosastoilla. Muutaman vuoden päästä syyskuussa 1935 todettiin kuitenkin, ettei puna-armeijassa enää uskottu maahanlaskettujen joukkojen käyttöön kohdemaan väestön nostamisessa kapinaan. Tällöin pidettiin tehokkaampana ilmoitse kuljetettujen, voimakkaasti aseistettujen joukkojen käyttöä varsinaisiin taistelutehtäviin. Tätä todisti Kiovassa syyskuussa 1935 pidetty suuri sotaharjoitus, jossa nimenomaan maahanlaskujoukkojen laaja käyttö herätti ansaittua huomiota myös yleisesikunnassa.¹⁴¹ Puna-armeijan syvän taistelun oppi alkoi viimeistään nyt konkretisoitua muillekin maille.

Helmikuun lopussa 1934 painotettiin, että kuluneiden vuosien aikana varsinkin

Neuvosto-Karjalan sotilasvoimia oli pyritty kehittämään ja vahvistamaan. Tässä mielessä oli järjestetty uudelleen muun muassa armeijan joukkoja. Alueelle oli perustettu Karjalan Jääkäriprikaati, jonka komentajana oli suomalaissyntyinen punaupseeri Eyolf Mattsson. Neuvostoliitossa oli myös alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota liikekannallepanon suorituksen järjestelyihin ja nimenomaan sen salaamiseen niin ulkovalloilta kuin neuvostokansaltakin.¹⁴²

Neuvosto-Karjalan "todella kurjia" oloja pyrittiin parantamaan rakentamalla uutta ja parantamalla jo olevaa tieverkostoa 1930-luvun alkupuolella. Alueelle oli rakennettu vuosien kuluessa monta lentokenttää ja lisäksi siellä linnoitettiin voimakkaasti. Niinpä kesäkuussa vuonna 1934 todettiin, että koko Karjalan kannaksen linnoitusvyöhykkeen rakennustyöt olivat jatkuvasti käynnissä. Jo vuoden 1930 joulukuussa oli arvioitu, että linnoitukset oli tarkoitettu lähinnä suojaksi Suomen suuntaan ja että Neuvostoliiton varustautumisen katsottiin suuntautuvan muita läntisiä naapurimaita vastaan. Nyt syynä tähän linnoitustoimintaan arveltiin olevan Neuvostoliiton todellinen pelko mahdollisesta sodasta Japania vastaan ja se halusi varmistaa läntisen rajansa. Kaikki alueen linnoitteet olivat betonista. Töiden salaamiseen kiinnitettiin erittäin suurta huomiota ja ilmeisesti tämän takia neuvostoliittolaiset olivat vahvistaneet huomattavasti Karjalan Kannaksen rajavartiointia.¹⁴³

Yleisesikunnan kesän 1934 arvion mukaan puna-armeijan maa-, meri- ja ilma-voimat olivat kehittyneimmät sen aikaisista armeijoista. Se oli nyt tekniikan läpätunkema miljoona-armeija, jonka taktinen taso oli hyvä. Neuvostoliitolla laskettiin olevan muun muassa viidestä kuuteen kertaa enemmän hyökkäysvaunuja kuin sen läntisillä naapurimailla yhteensä, ainakin 2 000 kappaletta. Puna-armeijassa arvioitiin olevan ainakin kaksi moottoroitua ja mekanisoitua divisioonaa, kaksi moottoroitua prikaatia sekä 18 moottoroitua tai mekanisoitua pienempää muodostelmaa eri jalkaväki- ja ratsuväkidivisioonissa. Yleisesikunnassa todettiin, että "nopean tuhon oma on se maa, johon tuo massa vyörytetään, ellei ajoissa ole ryhdytty riittäviin toimenpiteisiin tehokkaan hyökkäysvaunutorjunta-aseen hankkimiseksi."¹⁴⁴ Yleisesikunnassahan oli todettu puna-armeijan ja Suomen armeijan suurimman eron olevan tykistön tulivoimassa ja

panssarijoukoissa jo kesällä 1931 kuten aikaisemmin on selvitetty. Nyt todettiin vieläkin selvemmin. On merkillistä, ettei yleisesikunnassa näinkään selvän toteamuksen jälkeen kiinnitetty enempää huomiota armeijan panssarintorjuntakykyyn.

Suomen kannalta uhkaa lisäsi se, että Neuvostoliiton tiekapasiteetti katsottiin vuoden 1934 kesällä riittäväksi suurienkin joukkojen yllättävälle ja nopealle siirtämiselle. Teiden kunto yhdistettynä puna-armeijan moottorointiin aiheutti yleisesikunnan mukaan selvän uhan ainakin Suomen rajaseuduille. Uhkaa korosti Neuvostoliiton lentokoneiden suuri määrä. Neuvostoliitossa laskettiin olleen noin 4 600 lentokonetta huhtikuussa 1935.¹⁴⁵

Yksittäiset henkilöt, kuten 2. Divisioonan komentaja kenraalimajuri Harald Öhquist, totesivat kuitenkin panssarintorjunta-aseistuksen välttämättömyyden. Öhquist kirjoitti yleisesikunnalle lähettämässään asiakirjassa jo lokakuussa 1931 puna-armeijan kehitykseen vedoten, että Suomeen piti hankkia panssari-miinoja. Yleisesikunta esittikin vuoden 1932 lopussa puolustusministeriölle perustettavaksi komitean, jonka tehtävänä olisi ollut kotimaisen panssari-miinan kehittäminen.¹⁴⁶ Kesään 1934 mennessä asiassa ei siis ollut tapahtunut vielä mitään ja edelleen puhuttiin tarpeesta hankkia materiaalia. Ensimmäiset panssari-miinat saatiin kokeilukäyttöön vasta vuonna 1936. Talvisodan kynnyksellä mietittiin vielä mikä kaliiperi hankittavissa panssarintorjunta-aseissa piti olla. Panssarintorjuntatykkejä ehdittiin hankkia ennen talvisotaa vain 128 kappaletta. Panssarintorjuntakoulutus aloitettiin tosin jo vuoden 1933 lopulla, jolloin annettiin asiaa koskeva sotaväen päällikön käsky.¹⁴⁷ Moskovan sotilasasiamiehen everstiluutnantti Aladar Paasosen esityksestä yleisesikunta järjesti panssari-vaunujen ajokokeilun Karjalan Kannaksella talven ja kesän 1934 aikana. Kokeilussa havaittiin, että alue sopi hyvin panssarivaunujen käyttöön, toisin kuin aiemmin oli luultu.¹⁴⁸ Seuraavana vuonna Karjalan Kannaksella aloitettiin panssarivaunuesteiden rakennustyöt.¹⁴⁹

Merivoimista pantiin merkille, että varsinkin Itämeren laivastossa oli lisätty vuoden 1934 kesän ja syksyn aikana pienten, nopeakulkuisten alusten määrää. Li-

säksi käyttöön oli otettu Suomenlahden oloihin soveltuva taktiikka. Sen perusajatuksena oli kaikkien laivastoyksiköiden ja meri-ilmavoimien keskitetty käyttö. Yleisesikunta katsoi myös, että Neuvostoliiton meri-, maa- ja ilmavoimien yhteistoiminta tulisi jatkossa olemaan kiinteätä. Sama asiahan oli itseasiassa esitetty jo vuonna 1930.¹⁵⁰ Itämeren alueella puna-armeijan puolustushaarojen yhteistoiminnan merkitys korostui, koska neuvostoliittolaisen käsityksen mukaan Suomen ilmavoimien hävittäjät olivat täysin vanhentuneita. Suomen armeijan kyky turvata muun muassa Ahvenanmaa ja samalla maan meriyhteydet länteen mahdollisessa kriisissä ei näyttänyt lainkaan hyvältä. Näihin aikoihin Suomessa pohdittiinkin tuon saariryhmän linnoittamattomuussopimuksen muuttamista.¹⁵¹

Materiaalin lisäksi puna-armeijalla oli käytössään huomattava henkilöstömäärä. Se saattoi ammentaa sitä maan suunnattomasta ihmismassasta. Yleisesikunnassa laskettiin, että Neuvostoliitossa suoritti vuosittain asepalveluksen noin 4 200 000 miestä. Armeijan vahvuus oli vuonna 1934 noin 946 000 sotilasta. Tästä määrästä Leningradin sotilaspiirissä oli noin 125 000 sotilasta, siis sama määrä kuin kuusi vuotta aikaisemmin marraskuussa 1928. Divisioonien miesluku täydennettiin lähes sodan ajan vahvuuteen. Vertauksena todettakoon, että Saksan vuoden 1935 asevelvollisuuslain laskettiin antavan maalle 550 000 - 600 000 miehen armeijan.¹⁵² Suomessa puolestaan suoritti varusmiespalveluksensa yhteensä noin 509 000 asevelvollista vuosina 1918-1939.¹⁵³

4.3.2 Koulutustaso

Yleisesikunnan mielestä puna-armeija oli kehittynyt huomattavasti jo vuoden 1931 kesään mennessä. Neuvostoliiton johto oli tehnyt kaikkensa parantaakseen sitä materiaalisesti ja koulutuksellisesti mahdollisimman paljon taloudellisista vaikeuksista huolimatta. Maassa pyrittiin seuraamaan tarkasti kehitystä muualla maailmassa ja omaksumaan tarpeelliseksi katsottu Neuvostoliiton armeijaan. Yleisesikunnan näkemystä vahvistivat saksalaisten esittämät arviot, joiden mukaan varsinkin puna-armeijan koulutustaso olisi ollut jopa ensiluokkaista.¹⁵⁴ Viitattaessa saksalaisten mielipiteeseen, ei otettu huomioon, että sak-

salaisilla oli ilmeinen tarve esittää positiivisia lausuntoja silloisesta liittolaisesta. Yleisesikunnan omassa, edellisen vuoden arviossa neuvostoarmeijan henkilöstön taso uskottiin heikentyneen muun muassa omista riveistä suoritettun värväyksen vuoksi.

Erikoistuminen jo alimmissa upseerikouluissa aiheutti kuitenkin ongelmia neuvostoarmeijan eri aselajien yhteistyölle. Tätä puutetta pyrittiin korjaamaan aselajien välisillä upseerivaihdoilla. Teknistymisen katsottiin sinänsä mahdollistavan hyvin päällystön kouluttamisen uusien välineiden käyttöön, kun taas suomalaisessa koulutuksessa sekä teknisten välineiden käyttö että yhteistoiminta eri aselajien välillä oli erittäin puutteellista vuonna 1931.¹⁵⁵

Puna-armeijan todettiin aloittaneen upseereidensa yleissivistävän koulutuksen syksyllä 1932. Yleisesikunta uskoi, että päällystö oli sinänsä hyvätasoista lukuunottamatta keskipäällystöä vuoden 1935 alussa. Pyrkimys pitää puna-armeija teknisesti ajan tasalla pakotti armeijan johdon kiinnittämään edelleenkin paljon huomiota sotakouluissa opiskelevien yleissivistyksen kohottamiseen.¹⁵⁶ Yleisesikunn^{ta}an arvioi, että kuuden vuoden aikana ei siis ollut tapahtunut koulutuksellista edistymistä. Jo syksyllä 1929 oli havaittu, että henkilöstön heikko koulutustaso vaikeutti armeijan teknistymisen suomien mahdollisuuksien hyväksikäyttöä.

Vanhempi päällystö oli harvoja tsaarinajan upseereita lukuunottamatta entisiä työläisiä, joita oli jatkuvasti koulutettu erikoiskursseilla ja sota-akatemoissa. Tämän upseeriston kyvykkyys oli kyseenalaista. Suurin osa siitä oli kuitenkin saanut käytännön johtajakoulutusta jo vallankumoussodista alkaen, joten heidän ammattitaitoaan ei suinkaan pitänyt aliarvioida. Edelleen todettiin, että eräiden arvioiden mukaan kaikki divisioonien komentajat olisivat saaneet ainakin osittain saksalaisen koulutuksen. Yleisesikunnassahan oli kiinnitetty huomiota Saksan ja Neuvostoliiton suhteiden kehittymiseen jo vuoden 1930 kuluessa, jolloin maitten esitettiin ylittävän "niitten sopimusten rajat, jotka ovat julkisuuden tiedossa ja joilla sopimuksilla on enemmän tai vähemmän viaton, rauhallinen luonne". Maiden sotilaallisen yhteistoiminnan kehittymiseen kiinnitettiin erityistä

huomiota.¹⁵⁷

Yleisesikunta oli arvioidessaan koulutusta osittain oikeassa, sillä Saksan ja Neuvostoliiton jo vuonna 1922 solmima yhteistoimintasopimus koski myös sotilaallista koulutustoimintaa. Saksalaisia upseereita oli Neuvostoliitossa kuitenkin vain lähinnä teknisessä ja kielellisessä koulutuksessa. Vain joitakin neuvostoupseereita osallistui tietyin rajoituksin Saksan armeijan kursseille. Missään nimessä puna-armeijan divisioonien komentajat eivät olleet saaneet saksalaista koulutusta.¹⁵⁸

Suomen Moskovan sotilasasiamies, everstiluutnantti Aladar Paasonen seurasi erään jalkaväkirykmentin koulutusta Leningradin sotilaspiirin alueella Vologdassa helmikuun lopussa 1932. Hän kirjoitti raportissaan, että upseerien karttahaarjoitus toteutettiin Puolan alueen harjoituskartalla. Ilmeisesti puna-armeijalla oli tällaisia kartoja kaikkien naapureidensa alueilta. Upseereilla oli hyvät tiedot naapurimaiden armeijoista ja he osoittivat hyvää käskemisvalmiutta ja -kykyä. Heillä oli myös paljon käytännön rutiinia. Samoin he osasivat panssarivaunujen käytön ja soveltaa puna-armeijan ohjesääntöjä. Kokonaisuutena upseerikunta teki odottamattoman tasaisen vaikutuksen.¹⁵⁹ Majuri Carl-Gustaf Wahren kirjoitti kolme vuotta myöhemmin keväällä 1935 toimiessaan Paasonen seuraajana Moskovassa, että "voidaan suurin piirtein hyväksyä se täällä usein esitetty päätelmä, että korkein upseeristo - vielä pääasiallisesti entisestä armeijasta - on hyvä, keskipäällystö- vallankumousvuosien- heikkoa ja nuorin upseeristo on taas parempaa".¹⁶⁰

Yleisesikunnalla oli se käsitys, että talvisotakoulutus kiinnosti edelleenkin neuvostoarmeijan johtoa, varsinkin Leningradin sotilaspiirissä kiinnitettiin suurta huomiota joukkojen hiihtokoulutukseen. Toiminnassa oli huomionarvoista se, että Itä-Karjalassa oli järjestetty keväällä 1931 upseereille hiihtoharjoitus, jonka aikana oli tutustuttu alueeseen ja joukkojen toimintamahdollisuuksiin. Ilmeisesti tuohon aikaan Neuvostoliiton Suomeen kohdistuva tiedustelutoiminta oli muutenkin aktiivista. Suomessa oli saatu kiinni venäläinen komppanian päällikkö (suomalainen punaupseeri) syksyllä 1931, joka oli ollut tiedustelemassa sekä

joukkojen etenemismahdollisuuksia Laatokan pohjoispuolella että erityisesti Jämsinjoen puolustuslinjaa.¹⁶¹ Talven 1932 aikana lähes jokaisessa joukko-osastossa oli ollut lukuisia talvisotaharjoituksia. Koulutuksen tavoitteena oli ollut totuttaa sotilaat suksien käyttöön. Neuvostoliittolaisten oma näkemys oli, että useiden joukko-osastojen hiihtotaito oli tyydyttävä.¹⁶² Helmikuussa 1929 Leninigradin sotilaspiirin alueella pidetyssä talvisotaharjoituksessa joukkojen suorituskykyä oli verrattu suomalaisen joukon suorituskykyyn. Seuraavan vuoden syksyllä Mihail Tuhatsevski oli määrittänyt sotilaspiirin tehtävät, joihin kuului operaatio muun muassa Suomea vastaan. Vuosien 1931-1932 koulutus näytti liittyvän varsin kiinteästi tuohon kokonaisuuteen.

Puna-armeijassa oli kokeiltu teltojen sopivuutta majoitusvälineinä talvella 1930. Käsityksenään yleisesikunta totesi keväällä 1932, että tiedot kokeista paljastivat puna-armeijan majoituskyvyn talviolosuhteissa olevan hyvin huonon. Ne talvisodankäynnin kysymykset, jotka Suomessa oli jo ratkaistu, eivät vielä edes askarruttaneet neuvostoliittolaisia keväällä 1932. Näitä olivat muun muassa tien avaaminen ajokelpoiseksi sekä maastotien tekeminen syvässä lumessa ja hankikelillä. Puna-armeijan joukkojen talvisotakoulutuksen tasoa pidettiin kokonaisuutena edelleenkin heikkona. Talvella suomalainen joukko olisi yleisesikunnan mukaan venäläistä joukkoa sekä liikkuvuudessa että materiaalisesti huomattavasti edellä, koska talvea pidettiin neuvostojoukoille epäedullisena vuodenaikana käydä sotaa.¹⁶³ Talvisotakoulutukseen liittyviä kokeiluja suoritettiin koko 1930-luvun ajan. Yleisesikunnassa todettiin keväällä 1938, että Neuvostoliitossa ymmärrettiin talvikoulutuksen merkitys. Hiihtokoulutuksen katsottiin vuonna 1938 tapahtuvan hyvin järjestelmällisesti ja sen tavoitteena oli edelleen opettaa hiihtotaito niille sotilaille, jotka eivät osanneet hiihtää. Talvella leireillä tapahtuvat harjoitukset eivät katsausten mukaan eronneet millään tavalla suomalaisista vastaavista harjoituksista.¹⁶⁴ Kaikesta koulutuksesta huolimatta neuvostojoukkojen kyky käydä sotaa lumisena vuoden aikana pysyi ilmeisen heikkona talvisotaan saakka.^{165/}

4.3.3 Poliittinen työ

Leningradin sotilaspiirin komentajan vaihtumista heinäkuussa 1931 pidettiin yleisesikunnan arvioissa merkittävänä. Uudeksi komentajaksi tuli I.P. Belov. Edellinen komentaja Mihail Tuhatsevski nimitettiin puna-armeijan taisteluväline-esikunnan päälliköksi sekä samalla sota- ja meriasiaain kansankomissaarin ja vallankumouksellisen sotaneuvoston puheenjohtajan yhdeksi sijaiseksi. Tätä pidettiin jossakin määrin yllättävänä, sillä yleisesikunnan arvioi Tuhatsevskin erittäin kunnianhimoiseksi ja häikäilemättömäksi henkilöksi. Katsottiin, että hän pyrki tulevaisuudessa kasvattamaan valtaansa huomattavasti jopa itse Kliment Voroshilovin kustannuksella. Arvioissa tultiin kuitenkin siihen tulokseen, että Tuhatsevskin nimittäminen uuteen tehtäväänsä merkitsi "neuvostojohdon laske-
neen lähestyttävän aikaa, jolloin puna-armeija tarvitsee käskijäkseen voimak-
kaan ja pelottoman miehen". Toinen merkittävä vaihdos puna-armeijan johdos-
sa keväällä 1931 oli Boris Shaposhnikovin siirtäminen pois puna-armeijan yleis-
esikunnan päällikön tehtävistä. Häntä pidettiin nimenomaan sotilaana eikä
hänen katsottu kuuluvan varsinaisten vallankumouksellisten henkilöiden jouk-
koon. Shaposhnikov, joka oli Tuhatshevskin ohella merkittävä strategi ja armei-
jan taktiikan kehittäjä, toimi Leningradin sotilaspiirin komentajana vuosina 1925-
1927 ja 1935-1937. Henkilövaihdosten katsottiin merkitsevän puna-armeijan
jatkuvaa politisoitumista.¹⁶⁶

Puna-armeijan vakinaisesta päällystöstä (joukkueen johtajatasosta alkaen) kuu-
lui syksyllä 1931 kommunistiseen puolueeseen noin kaksi kolmasosaa ja ase-
velvollisista joko puolueeseen tai nuorisoliittoon noin kolmasosa. Armeija koe-
tettiin pitää mahdollisimman tasokkaana kommunistisen järjestelmän luokkatie-
toisena suojelijana. Niinpä alipäällystön poliittisuuden kohottamiseen kiinnitettiin
jatkuvasti suurta huomiota. Tavoitteena oli se, että jo ryhmänjohtajat kykenisivät
toimimaan alaistensa poliittisina kasvattajina. Suurimman osan päällystöstä ar-
vioitiin kuitenkin liittyneen puolueeseen vain olosuhteiden pakosta. Yleensä ku-
ria pidettiin varsin huonona.¹⁶⁷

Levottomuudet jopa armeijassa olivat kuitenkin levinneet huomattavasti kevää-

seen 1933 mennessä. Vähitellen merkittävä osa upseeristosta joutuikin poliittisesti epäilyksen alaiseksi. Vangitsemisia tapahtui runsaasti ja varsinkin nuorempien upseerien piirissä ilmeni karkuruutta. Tilanteeseen ilmeisesti liittyi myös se, että lokakuussa 1933 yleisesikunta havaitsi Neuvostoliiton rajavartiojoukkojen kurin koventuneen ja pienimmästäkin rikkomuksesta seurasi ankara rangaistus. Kurin merkitystä lisäsi myös henkilöstön poliittisuus. Rajavartiojoukkojen miehistöstä oli noin 50 % kommunistisen puolueen tai kommunistisen nuorisoliiton jäseniä.¹⁶⁸ Rajavartiojoukkojen kova kuri ja poliittisuus ei sinänsä ollut yllättävä tieto. Kyseiset joukothan toimivat Neuvostoliiton poliittisen turvallisuushallinnon, GPU:n alaisuudessa.¹⁶⁹

Syksyllä 1934 Neuvostoliitossa vierailleen italialaisen sotilasvaltuuskunnan johtaja esitti varsin myönteisen lausunnon Valko-Venäjän sotilaspiirin joukoista. Kenraali oli todennut muun muassa, että "voimakkaimman vaikutuksen teki se vakavuus ja taito, jolla harjoituksen aikana esiintyneet lukuisat uudet, nykyaikaisen sodankäynnin esiintuomat probleemit ratkaistiin. Tämä koskee erityisesti moraalisia tekijöitä...". Yleisesikunta esitti kantanaan yllämainittujen moraalisten tekijöiden olleen seurausta voimakkaasta poliittisesta työstä puna-armeijassa. Sen ei katsottu rajoittuneen pelkästään teoreettiseen luennoimiseen, vaan sitä pyrittiin tuomaan esille kaikessa toiminnassa.¹⁷⁰

Yleisesikunta painotti sotilasasiamiehille marraskuussa vuonna 1930 lähetetysissä asiakirjassa kunkin asemamaan sekä rauhanaikaisen että sodanaikaisen poliittisen toiminnan (kiihotus ja propaganda) selvittämisen tärkeyttä.¹⁷¹ Poliittisella työllä oli ollut puna-armeijassa koko sen olemassaoloajan erittäin keskeinen merkitys. Tätä pidettiin tilastotoimiston asiakirjassa vuoden 1934 lopussa niin tärkeänä asiana, että se olisi pitänyt ottaa huomioon Suomen puolustusvoimissa etenkin kantahenkilökunnan koulutuksessa. Poliittisella työllä katsottiin nimittäin olevan käytännöllinenkin, neuvostoarmeijan kuria ylläpitävä merkitys, jonka ei kuitenkaan uskottu kestävän sodassa. Sen todettiin perustuvan puhtaasti pakkotoimenpiteisiin ja kaikkia pelossa pitävään valvontaan, ja näin tappavan neuvostojoukkojen kaiken itsenäisyyden ja halun toimia oma-aloitteisesti.¹⁷² Talvisodan kokemusten perusteella näkemyksen voidaan todeta olleen

oikea.

Neuvostoarmeijan päällystön poliittiseen mielialaan todettiin vaikuttavan erityyntyisyys ympäröivästä yhteiskunnasta ja voimakas poliittinen propaganda. Yleisesikunnan käsityksen mukaan upseeristo yritettiin pitää mahdollisimman erillään sisäpoliittisista asioista. Erittäin vaarallisena neuvostojohdossa pidettiin alipäällystön yhteyksiä kotiseutuunsa. Keväällä 1935 puna-armeijan johtajien poliittisen luotettavuuden osalta todettiin, että keskipäällystöä voitiin pitää parhaana neuvostovallan tukena. Alipäällystö taas oli puna-armeijan päällystön vähiten poliittisesti luotettava osa. Korkein upseeristo oli lähinnä aineellisten etujensa vuoksi kuuliainen neuvostovallalle. Reservissä oleva päällystö sen sijaan oli poliittiselta luotettavuudeltaan huonoa, koska "se ei ole poliittisen koneiston alituisen silmälläpidon alaisena".¹⁷³ Näyttää siltä, että Neuvostoliiton johto ei tuohon aikaan kovinkaan paljon luottanut omaan armeijaansa millään tasolla.

Itse puna-armeijan keskuudessa suoritettavan poliittisen työn lisäksi sitä huomattiin suunnattavan myös Neuvostoliiton ulkopuolelle. Rauhanaikana ulkomaille lähetettävän propagandakirjallisuuden lisäksi Neuvostoliitolla oli yleisesikunnan tietojen mukaan varastoissaan suuret määrät eri kielillä painettua propagandamateriaalia sotaa varten. Armeijassa jatkettaisiin edelleen maailmanvalankumoukseen tähtäävää toimintaa ja tässä mielessä puhuttiin muun muassa "meidän ulkomaisista vihollisistamme". Erikoisesti korostettiin sitä, että sodassa operaatiot oli siirrettävä vihollisalueelle ja niitä oli jatkettava vihollismaan täydelliseen valtauksen asti sekä neuvostojärjestelmän aikaansaamiseksi.¹⁷⁴ Tässä näkyi paitsi Kominternin toiminnan merkitys, myös neuvostoarmeijan syvän taistelun opin sisältö pähkinäkuoressa.

Yleisesikunta reagoi ja valmistautui neuvostojohdon maanalaiseen toimintaan Suomessa. Katsauksissa asiaan kiinnitettiin ensimmäisen kerran huomiota jo vuonna 1924.¹⁷⁵ Yleisesikunta jakoi usein yhtymille ja joukko-osastoille Etsivän keskuspoliisin tiedonantoja kommunistien toiminnasta sekä omia ohjeitaan kiihotuksen torjumiseksi ja sitä suorittavien kiinnisaamiseksi. Vuoden 1937 keväällä yleisesikunta antoi ohjeet vartiosuunnitelmista sisäisten levottomuuksi-

*sisäiseen "syvään opet-
uksen" oppia sotatou-
tima kysymykseenä
le aivan samaan miel-*

ai vty

en varalta. Ne oli laadittava samanlaisiksi kuin vastaavat suunnitelmat liikekannallepanossa ja sodan uhan aikana.¹⁷⁶

4.4 Ylivoima konkretisoituu syksyllä 1931 - realistisemmat suunnitelmat käyttöön vasta kesällä 1934

Yleisesikunta arvioi uudelleen Neuvostoliiton voimavarat ja keskitysnopeudet sekä Suomen puolustusmahdollisuudet vuosina 1931-1934. Sekä suomalaisten joukkojen perustamisjärjestelmän muutos että ennen kaikkea Neuvostoliiton sotilasmahdin nopea kasvu tekivät uuden tilannearvion tarpeelliseksi. Puna-armeijassa oli tapahtunut vuosien 1930 ja 1931 aikana muun muassa joukkojen teknistymisen osalta merkittäviä muutoksia. Neuvostoliiton sodankäyntikykyä pidettiin jo vuonna 1931 ylivoimaisena Suomen kykyyn verrattuna. Kolmas vaikuttava tekijä oli se, että Neuvostoliiton suhtautumistapa ympäröiviin valtioihin muuttui 1930-luvun alkupuolella. Samaan suuntaan vaikutti myös liikenneolojen kehittyminen Suomen itä- ja kaakkoisrajan molemmin puolin.¹⁷⁷

Puolustussuunnitelma V.K. 27 oli perustunut sen olettamuksen varaan, että Suomella olisi kenttäarmeijan liikekannallepanon jälkeen noin yhden viikon aikana Kannaksella "selvä joskin suhteellisen pieni ylivoima" neuvostojoukkoihin verrattuna. Tämän lisäksi oletettiin, että Suomi taistelisi yksin Neuvostoliittoa vastaan. Keskityssuunnitelmassa V.K. 31 esitettiin kuitenkin syksyllä 1931, että useimmat niistä edellytyksistä, joihin aikaisempi suunnitelma perustui, eivät enää pitäneet paikkaansa.¹⁷⁸

Asiakirjan perusteluiden mukaan muun muassa Neuvostoliiton liikekannallepano- ja keskitysnopeutta oli aikaisemmin huomattavasti aliarvioitu. Samoin todettiin, ettei suomalaisten joukkojen taktista kykyä voinut pitää neuvostojoukkojen kykyä parempana. Neuvostoliittolaisten kannalta muun muassa talviolosuhteet laajensivat Kannaksen operaatioaluetta huomattavasti. Myös puna-armeijassa alkoi jo olla hiihtokykyisiä joukkoja ja yleensäkin talvisotakoulutuksen katsottiin parantuneen. Voimasuhteiden uskottiin voivan muodostua Suomelle vieläkin

epäedullisimmiksi tulevaisuudessa kuin mitä ne olivat jo nyt. Samalla todettiin, toisin kuin V.K. 27:ssä, neuvostoilmavoimien suuret mahdollisuudet häiritä joukkojemme keskityskuljetuksia.¹⁷⁹

Samoissa perusteluissa neuvostoliittolaisten huomautettiin linnoittaneen voimakkaasti Kannaksella ja luoneen tällä tavalla erittäin vahvan linnoitusvyöhykkeen. Neuvosto-Karjalassa kasarmit olivat kuitenkin olleet tähän asti tilapäisluonteisia, mutta niistä oli aloitettu rakentaa pysyviä useilla paikkakunnilla vuoden 1931 aikana.¹⁸⁰

Suunnitelman V.K. 31 lähtökohtana oli Suomelle epäedulliset olosuhteet Neuvostoliittoon verrattuna. Neuvostojoukkojen oletettiin olevan niin vahvoja ja etenevän niin nopeasti, etteivät suomalaiset suojajoukot kykenisi estämään vastustajan tunkeutumista sille alueelle, jolle V.K. 27:n mukaan päävoimat oli keskitettävä. Suunnitelman lähtökohdaksi otettiin puolustus.¹⁸¹

Yleisesikunnan operatiivisen toimiston majuri Jussi Turtolan keväällä 1933 laatimassa muistiossa esitettiin vieläkin selvemmin kuin V.K. 31:n perusteluissa tilanteen muuttuneen Neuvostoliiton osalta niin paljon, että aikaisempien suunnitelmien perusteet eivät enää kestäneet. Erityisesti Turtola painotti puna-armeijan syvän taistelun periaatteen ja panssariaseen merkitystä. Hän käsitteli asiakirjassa varsin yksityiskohtaisesti nimenomaan neuvostoarmeijan panssaroitujen joukkojen käyttö- ja toimintamahdollisuuksia Suomea vastaan. Turtola laski, että Leningradin sotilaspiirin alueella olleissa kahdessa divisioonassa oli kummasakin muun muassa hyökkäysvaunukomppania (15 tankettia eli kääpiöhyökkäysvaunua). Edelleen sotilaspiirin alueella oli kolmipataljoonainen hyökkäysvaunurykmentti, jossa oli yhteensä 120 hyökkäysvaunua (90 hyökkäysvaunua ja 30 tankettia). Kaikki edellä esitetty edellytti asiakirjan laatijan mielestä Suomen armeijalta etukäteisvarautumista varsinkin panssarintorjunnassa.¹⁸²

Vaikka suunnitelmassa V.K. 31 lähdettiin olettamuksesta, että Suomi joutuisi sotimaan yksin Neuvostoliittoa vastaan, yleisesikunta otti arvioissaan huomioon myös Kansainliiton pakotepykälän mukaiset vaihtoehdot. Yleisesikunnassa

katsottiin, että Suomi kuului Neuvostoliiton naapurina sellaisten valtioiden joukkoon, joilla oli oikeus Kansainliiton aseelliseen apuun joutuessaan hyökkäyksen kohteeksi.¹⁸³

Mahdollisen aseellisen avun katsottiin tulevan Ruotsista. Käsitystä tukivat myös Ruotsin yleisesikunnan suunnitelmat, jotka ilmenivät muun muassa Ruotsissa julkaistusta kirjasta Antingen-Eller. Käsitellessään mahdollisten apuvoimien koonpanoa yleisesikunta totesi, että joukkoon tuli kuulua niin maa-, meri- kuin ilmavoimienkin joukkoja. Näkemys perustui siihen käsitykseen, että neuvostoliittolaiset tulisivat suorittamaan päähyökkäyksensä Suomeen maavoimillaan. Pelkillä meri- ja ilmavahvistuksilla hyökkäyksen pysäyttämiseen ei voitaisi vaikuttaa.¹⁸⁴

Kansainliiton aseriisuntakonferenssiin valmistauduttaessa ulkoasiainministeriö pyysi yleisesikunnalta kannanottoa senhetkiseen sotilaspoliittiseen tilanteeseen. Yleisesikunnan syyskuussa 1931 päivätyn raportissa esitettiin toteamuksena, että Neuvostoliittoa, joka tavoitteli maailmanvallankumousta, oli pidettävä suurimpana uhkana maailmanrauhalle sekä sen sotilaallisen kapasiteetin että poliittisen toiminnan vuoksi. Yleisesikunnassa ei uskottu Neuvostoliiton valtavan varustautumisen liittyvän yksinomaan itsepuolustuksen tarpeisiin. Käsitystä tuki seuraavan vuoden keväällä saadut tiedot puna-armeijan harjoitusten järjestämisestä Puolan alueen harjoituskartoilla. Materiaalista ei selviä, harjoiteltiinko neuvostoarmeijassa Suomen alueen kartoilla. Yleisesikunnalla oli tämän suuntaisia epäilyjä.¹⁸⁵ Neuvostoliiton sotapotentiaali myönnettiin ylivoimaiseksi Suomeen verrattuna. Tällä oli erittäin suuri merkitys, sillä yleisesikunnan mielestä Suomen kolmesta rajanaapurista vain yhden kanssa aseellinen selkkaus saattoi olla mahdollinen.¹⁸⁶

Yleisesikunta otti käyttöön uudet operatiiviset suunnitelmat V.K. 1 ja V.K. 2 keväällä 1934. Näistä jälkimmäinen oli puolustuksellinen. Uusia suunnitelmia ei käsketty vuoden 1926 jälkeen joukoille ennen kuin vasta vuonna 1934. Tämä saattaa osaltaan johtua siitä, ettei yleisesikunnalla ollut kaikesta huolimatta riittävän selvää käsitystä Neuvostoliiton voimavaroista. Ainakin vuoden 1932

lopussa yleisesikunnan operatiivisen toimiston päällikkö, everstiluutnantti Aksel Fredrik Airo piti tietoja Neuvostoliitosta toistaiseksi liian epämääräisinä.¹⁸⁷

Yleisesikunnan operatiivisen osaston arviossa analysoitiin puna-armeijan toimintamahdollisuuksia Suomea vastaan neljässä eri kansainvälispoliittisessa tilanteessa kaksi vuotta myöhemmin keväällä 1934. Tilanteet olivat samoja kuin vuoden 1930 arviossakin: Neuvostoliitto aloittaa sodan yksinomaan Suomea vastaan varmistaen samalla länsirajansa; Neuvostoliitto aloittaa sodan samanaikaisesti Viroa, Latviaa ja Suomea vastaan varmistaen samalla rajansa Puolaa ja Romaniaa vastaan; Neuvostoliitto aloittaa sodan samanaikaisesti sekä Suomea että kaikkia läntisiä naapureitaan vastaan. Lisäväriä antoi mahdollisuus, jossa Neuvostoliitto aloittaisi taistelut lännessä samanaikaisesti Japania vastaan käymänsä sodan kanssa. Asiakirjassa todettiin, että Neuvostoliitto voisi suunnata vaihtoehdosta riippuen Suomea vastaan noin viidestä kymmeneen divisioonaa Karjalan Kannaksella. Laskelma oli tehty lumetonta vuodenaikaa silmälläpitäen. Neuvostoarmeijalla ei uskottu olleen mahdollisuuksia suunnata alueelle näin suuria voimia talvella.¹⁸⁸

Yleisesikunnalla näytti olevan selvät perusteet arvioida neuvostoarmeijan voima ja laatia uudet operatiiviset suunnitelmat vasta kesällä 1934. Kaksi toisistaan perusperiaatteiltaan poikkeavaa puolustussuunnitelmaa saattaa myös osoittaa sen, ettei yleisesikunnan käsitys Neuvostoliiton voimavaroista kuitenkaan ollut riittävä. Kaikkien käytettävissä olleiden tietojen olisi pitänyt osoittaa sen, ettei hyökkäykselliselle suunnitelmalle ollut mitään käyttöä. Toisaalta tuonaikaisen taktisen ajatusmallin mukaan alivoimaisen ainoa mahdollisuus tasoittaa epäedullisia voimasuhteita oli hyökätä.¹⁸⁹

Yleisesikunnassa laadittiin kesällä 1934 esitys armeijan varustamiseksi, niin sanottu uusittu hätäohjelma, jolla pyrittiin poistamaan edellisen, vuoden 1929 hankintaohjelman toteutumisen jälkeenkin jäljelle jääneet puutteet. Asiakirjan yleisissä perusteluissa esitettiin muun muassa panssarintorjunta- ja ilmatorjunta-aseiden merkitys armeijan puolustuskyvyille. Panssarivaunuja sen sijaan pidettiin liian kalliina sisällytettäväksi ohjelmaan. Asiakirjan laatimiseen vaikutti

aluejärjestelmään siirtymisen yhteydessä selvitettyt uudet armeijan määrävahvuudet.¹⁹⁰ Osaltaan siihen vaikuttivat varmasti myös yleisesikunnassa parina edellisenä vuonna tehdyt arviot Neuvostoliiton sodankäytikyvyn paranemisesta. Todettiinhan kesällä 1934 puna-armeijan kiistaton suorituskyky verrattuna muihin sen aikaisiin armeijoihin.

Neuvostoliiton toimenpiteet puna-armeijan suorituskyvyn parantamiseksi eivät olleet sinänsä mitenkään yllättäviä, sillä sehän varustautui kahden rintaman sotaan. Asia esitettiin yleisesikunnassa selvästi vuoden 1936 alussa.¹⁹¹ Kun sotilasmenoihin oli vuodeksi 1935 varattu 8 miljardia ruplaa, summa nostettiin seuraavan vuoden budjetissa 14,8 miljardiin ruplaan.¹⁹²

4.5 Tukea Ruotsista

4.5.1 Kevään 1935 ratkaisevasti muuttunut tilanne

Neuvostoliiton Helsingin lähetystöllä oli usein vuodesta 1935 alkaen huomauttamista Suomen toimista, joissa se väitti havainneen puolueettomuuttamme koskevia rikkeitä. Neuvostoliiton Helsingin suurlähettiläs Eric Assmus esitti (ilmeisesti pääministeri T.M. Kivimäelle) eräässä keskustelussa kesällä 1935, että sodan syttyessä puna-armeijan olisi miehitettävä osa Suomea, ilmeisesti Kymijokeen saakka. Asian oli esittänyt aikaisemmin kenraali Josif Unschlicht jo vuonna 1927. Leningradin puoluejohtajan Andrei Zdanovin puhe 29.11.1936 vahvisti tämän aikeen. Neuvostoliitto ei aikonut ottaa vastaan Saksan hyökkäystä omalla maaperällään.¹⁹³

Kolmen päivän kuluttua Eric Assmus kävi pääministeri T.M. Kivimäen puheilla. Hän ilmoitti, että "aseellisen konfliktin syttyessä Keski-Euroopassa Neuvostoliitto on ehkä pakotettu, oman turvallisuutensa takia, miehittämään eräitä osia Suomesta". Suomi oli neuvostonäkemyksen mukaan Saksan ennaltamäärätty liittolainen sodan syttyessä. Neuvostoliiton lähettilään varoituksen merkitystä korosti se, että maan sotilasasiamies puhui samaan sävyyn eversti Leonard

Grandellille. Ilmeisesti Neuvostoliiton ulkopoliittisella johdolla oli selvä kuva Suomen sotilaspolitiikan takana olevista voimista. Grandellille annettu varoitus oli tarkoitettu tiedoksi Suomen sotilasjohdolle. Yleisesikunnan päällikkö, kenraali Karl Lennart Oesch oli myös tietoinen Assmussin uhkauksesta.¹⁹⁴

Jo maaliskuussa 1935, siis ennen Eric Assmussin yhteydenottoa, laadittiin yleisesikunnassa muistio, jossa kiinnitettiin huomio Itä-Karjalassa tapahtuneisiin sotilaallisiin muutoksiin. Siinä todettiin, että aina vuosiin 1931-1932 asti puna-armeijaa varustettiin puolustamaan vain Neuvostoliiton maaperää. Tunnuksena oli "vierasta aluetta emme tavoittele, mutta tuumaakaan Neuvostomaasta emme luovuta".¹⁹⁵ Nyt tilanne oli kuitenkin selvästi muuttunut.

Muistiossa esitettiin, että ulkoministeri Maksim Litvinovin ulkopoliittisen suuntauksen johdosta neuvostoarmeijan varustaminen jatkui entistä kiihkeämpänä. Se halusi olla yhtenä voimatekijänä "maailmanrauhan vartijoiden" joukossa. Samanaikaisesti vuosina 1932-1933 tapahtuneen Neuvostoliiton ulkopoliittisen suunnanmuutoksen kanssa ryhdyttiin myös Karjalassa panemaan toimeen sotilaallisia suunnitelmia. Muistiossa kiinnitettiin huomio siellä olleiden joukkojen päällystön venäläistämiseen ja joukkojen jatkuviin talvisotaharjoituksiin, joihin osallistui myös panssarijoukkoja. Alueen karjalaista väestöä valvottiin ja sitä karkoitettiin muualle Neuvostoliittoon.¹⁹⁶

Neuvostoliiton sotilaspolitiikka Itä-Karjalassa oli muuttunut erittäin aktiiviseksi, ellei peräti aggressiiviseksi. Se oli ollut aina vuoteen 1930 asti enemmän tai vähemmän puolustuksellista. Nyt todettiin, että Neuvostoliiton Itä-Karjalan politiikassa ja varsinkin sen sotilaallisessa toiminnassa oli itse asiassa tapahtunut jo vuoden 1931 jälkeen merkittävä, käännteentekevä muutos.¹⁹⁷

Yleisesikunnan katsauksista ei saa käsitystä siitä, miten yleisesikunnassa suhtauduttiin Saksan Versaillesin rauhansopimuksen yksipuoliseen irtisanomiseen tammikuussa 1935. Englantilaiset arvioivat, että yleisesikunta suhtautui tapahtuneeseen positiivisesti. Antoihan se Suomelle mahdollisuuden parantaa armeijan materiaalista valmiutta hankkimalla muun muassa lentokoneita Saksasta. Ar-

meijan miesmäärähän oli yleisesikunnan laskelmien mukaan niin suuri, että se riittäisi sinänsä pitempäänkin yhteenottoon Neuvostoliiton kanssa. Jatkuvana ongelmana oli heikko materiaallinen valmius. Englantilaiset uskoivat, että yleisesikunnassa oli tuolloin ilmiselvä tarve ja halu suunnata lentokonekaupat nimenomaan sotilaspoliittisista syistä Saksaan. Seuraavan vuoden keväällä yleisesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti Karl Lennart Oesch huomautti, että Suomen oli syytä välttää liian tiivistä yhteistoimintaa Saksan kanssa.¹⁹⁸

4.5.2 Pohjoismaiseen turvattomuuteen

Suomen ulkoasiainministeri Antti Hackzell piti esitelmän suomalaisille sanomalehtitoimittajille syyskuussa 1935. Hän loi katsauksen Suomen asemaan ja sen kehitykseen Euroopassa. Esitys selvensi käsitystä siitä, miten Suomen valtiojohto näki Versaillesin rauhan jälkeisen kehityksen vaikuttaneen maahan ja sen puolustusjärjestelyihin. Toinen ratkaiseva kokonaisuus esitelmässä oli oletettu Neuvostoliiton uhka. Tätä asiaa Hackzell selosti käsittelemällä Suomen maanpuolustuskykyä vertaamalla sitä Neuvostoliiton hyökkäyskykyyn ja sen kehittymiseen. Tämä osa puheesta perustui valtioneuvos J.K. Paasikiven johdolla toimineen valtiotalouskomitean yhden jaoston, puolustusjaoston, tekemään mietintöön, joka taas perustui yleisesikunnan valmistelemaan esitykseen. Puolustusjaoston puheenjohtajana oli eversti Per Zilliacus ja jäseninä olivat muun muassa kenraalimajurit Rudolf Wallden ja Leonard Grandell. Sihteerinä toimi kapteeni Eino Kuusela.¹⁹⁹

Asiakirjan mukaan Suomen silloinen "eristetty asema" oli erittäin vaarallinen etenkin sotamateriaalin ja raaka-aineiden saannin kannalta. Suomen oli turvattava puolustusvalmiutensa yhteistyössä muiden valtioiden kanssa, varmistettava puolustuksen edellyttämät kuljetukset Pohjanlahden yli sekä pyrittävä taisteluvälineiden yhdenmukaistamiseen. Edelleen mietinnössä todettiin Neuvostoliiton armeijan olleen huomattavasti paremmin varustetun kuin Suomen armeijan. Tätä havainnollistettiin useilla esimerkeillä eri aseiden lukumääristä kummankin maan armeijassa. Erityisesti huomautettiin Neuvostoliiton kiinnittä-

neen koko sisällissodan jälkeisen ajan huomiota rajasotilaspiiriensä, muun muassa Leningradin sotilaspiirin, varustamiseen. Sotilaspiirin alueella suoritettut infrastruktuuriin liittyvät rakentamistyöt osoittivat omalta osaltaan sen, "miten vakavasti Neuvostoliitto ottaa laskuissaan lukuun sodan Suomea vastaan".²⁰⁰

Puheensa lopuksi ulkoasiainministeri Antti Hackzell määritteli aseellisen maanpuolustuksen asemaa Suomen itsenäisyyden turvaamisessa ulkopoliitiikan ohella. Hän sanoi: "Selvää selvempi kuitenkin on, ettei maan itsenäisyyttä voida säilyttää eikä sen asemaa turvata yksinomaan diplomaattisin t.s. ulkopoliittisin toimin. Ulkopoliitiikan perustana täytyy jokaisella kansalla olla sen puolustuskuntoisuus, vieläpä muillekin kansoille ilmeisesti havaittavissa, koska se pelottaa vastustajia hyökkäämästä ja on näin ollen rauhan takeena ja koska ainoastaan sellaisen kansan kanssa, joka itsekkin kykenee sotilaallisesti johonkin, uskaltavat myös muut kansat tehdä yhteistoimintaan velvoittavia sopimuksia."²⁰¹

Poliittisen ja sotilaallisen johdon mielipiteet Suomen suuntautumisesta olivat näin ollen hyvin selvät 1930-luvun puolivälissä. Suomen tuli orientoitua Ruotsin ja muun Skandinavian suuntaan. Nimenomaan Ruotsilla oli samanlaisia turvallisuuksintressejä, runsaat raaka-aineresurssit, laaja-alainen teollisuuskapasiteetti sekä vakiintunut ja arvostettu kansainvälinen asema. Kaiken kaikkiaan Skandinavian maiden ja Suomen arveltiin muodostavan kokonaisuuden, jonka kykyä suojata puolueettomuutensa pidettiin jo 1930-luvun puolivälissä "melkoisina". Muutaman vuoden kuluessa se tulisi olemaan hyvä. Suomen ei tullut liittoutua itseään heikompien Baltian pikkumaiden kanssa, sillä niiden vetäminen mukaan tuhoaisi skandinaaviseen yhteistoiminnan Ruotsin vetäytyessä pois.²⁰² Yleisesikunnan operatiivisissa suunnitelmissa ei otettu huomioon aktiivista toimintaa Suomenlahden eteläpuolisten maiden suuntaan vuoden 1934 jälkeen.²⁰³

Vaikka Suomen poliittisesta suuntautumisesta sinänsä vallitsikin yksimielisyys, se ei riittänyt armeijamme materiaallisen kyvyn parantamiseen. Näyttää siltä, etteivät yleisesikunta ja muu sotilasjohto kyenneet perustelemaan tarpeeksi selvästi omia näkemyksiään. Huolimatta lukuisista, eri yhteyksissä pidetyistä neuvottelutilaisuuksista varsinkin sosiaalidemokraatit suhtautuivat määrärahojen

korottamisiin kielteisesti. Heidän mielestään Suomea ei uhannut mikään sellainen vaara, joka olisi pakottanut voimakkaaseen varustautumiseen.²⁰⁴

Pääministeri T.M. Kivimäki vahvisti ja nimenomaisesti totesi eduskunnassa hallituksen noudattavan pohjoismaisesti suuntautunutta puolueettomuuspolitiikkaa joulukuun 5. päivänä vuonna 1935. Tämän ulkopoliitiikan uuden suuntauksen valmisteluun ja siihen liittyvään mielipiteenmuokkaukseen olivat osallistuneet omalta osaltaan kenraaliluutnantti Karl Lennart Oesch ja eversti Leonard Grandell pitämällä muun muassa omia tilaisuuksiaan eduskuntaryhmille ja vaikutusvaltaisille kansanedustajille.²⁰⁵

Julistuksella oli konkreettinen sotilaspoliittinen tavoite. Sen piti palvella ensi askeleena kohti alueellista puolustussopimusta Suomen ja Ruotsin välillä. Tavoite oli sama sekä Suomen poliittisella että sotilaallisella johdolla. Suomi pyrki määrätietoisesti ratkaisuun, joka parantaisi konkreettisesti maan puolustuskykyä. Yleisesikunnan arvion mukaan julistus tulisi mahdollistamaan läheisemmän yhteistoiminnan Ruotsin kanssa muun muassa sotilaallisella sektorilla. Suomen poliittisen johdon selkeätä ilmoitusta ulkopoliittisesta linjasta pidettiin tärkeänä myös siksi, että sen uskottiin poistavan lähinnä Neuvostoliiton epäilykset Suomen harjoittamasta politiikasta.²⁰⁶ Näin ei kuitenkaan käytännössä tapahtunut.

Kansainliiton sanktioapupolitiikan huippukausi ajoittui eräällä tavalla 1930-luvun puoliväliin. Ruotsissa oli valmistunut kesällä 1935 puolustuskomission mietintö, jossa edellytettiin rakennettavaksi sellaiset puolustusvoimat, että ne tarvittaessa voivat osallistua Kansainliiton edellyttämiin sotilaallisiin sanktioihin. Suomi oli ajanut asevarustelujen supistamiskonferenssissa alueellisten puolustussopimusten asiaa. Varhaisimmat tiedothan Ruotsin sotilasjohdon Suomea koskevista suunnitelmista tulivat Suomeen jo syksyllä 1923. Yksityiskohtaisesti suomalaisia upseereita informoitiin vuoden 1925 vierailujen yhteydessä. Muutos Ruotsille myönteisempään suuntaan tapahtui, kun suomalaiset jääkäriupseerit nousivat armeijan johtopaikoille vuodesta 1926 alkaen. Sotilasjohdon linjanmuutos heijastui nopeasti myös Suomen Kansainliitto-politiikkaan. Kansainliiton aseidenriisuntakonferenssin valmisteluihin liittyneessä Rafael Erichin komiteassa toimi-

neet sotilaspolitiikan asiantuntijat - kenraali Oskar Enckell, yleisesikunnan päällikkö Kurt Martin Wallenius ja everstiluutnantti Erik Heinrichs - loivat omalta osaltaan pohjan Suomen harjoittamalle Kansainliitto-politiikalle. Kun sen tärkeimpänä tavoitteena oli ollut liittymisestä saakka Suomen turvallisuuden lisääminen, muodostui Pohjolan alueellisesta puolustusliitosta tämän tavoitteen selvin konkreettinen ilmaus. Yleisesikunta oli päällikkönsä johdolla alusta asti mukana tässä kehityksessä.²⁰⁷

Yleisesikunta esitti nyt vuoden 1935 lopussa, että Ruotsin mahdolliset suunnitelmat osallistua Suomen puolustamiseen oli otettava huomioon operatiivisissa suunnitelmissa. Edellytykset Ruotsin saamiseksi mukaan Suomen puolustukseen näyttivät paremmilta kuin koskaan. Kun vuoden 1930 lopussa yleisesikunnan mielestä silloinen Suomen sotilaspoliittinen asema edellytti yhteistoimintaa Suomenlahden eteläpuolisten valtioiden kanssa, niin nyt Suomen sotilaspoliittisen aseman parantaminen edellytti yhteistoimintaa Ruotsin kanssa.²⁰⁸

5 VUODESTA 1936 TALVISODAN KYNNYKSELLE

5.1 Kansainvälisen tilanteen kiristyminen

5.1.1 Suomi Saksan hyökkäysreittinä itään

Adolf Hitler piti maaliskuun 7. päivänä vuonna 1936 puheen, jossa hän hyökkäsi voimakkaasti Neuvostoliittoa ja Ranskaa vastaan. Samana päivänä Saksa miehitti Reininmaan. Toimenpiteellään Hitler loukkasi Versaillesin rauhansopimusta, rikkoi Locarnon sopimuksen, uhmasi Ranskan ja Neuvostoliiton puolustusliittoa sekä kyseenalaisti kollektiivisen turvallisuuden idean ja Kansainliiton toiminnan. Neuvostoliitolle Reininmaan miehitys oli poliittinen järkytys. Se huomasi jäävänsä yksin. Miehityksen vuoksi poliittinen ilmapiiri muuttui Euroopassa erittäin jännittyneeksi. Ranska oli vähällä suorittaa liikekannallepanon ja yleisesikunta epäili Neuvostoliiton toivovan Ranskan aloittavan sodan Saksaa vastaan. Yleisesikunnassa Neuvostoliiton katsottiin järjestelmällisesti provosoivan

eurooppalaista sota muokkaamalla Ranskan mielipidettä saksalaisvastaiseksi. Tähän antoi lisävauhtia vuonna 1936 alkanut Espanjan sisällissota, joka kiristi huomattavasti kansainvälispoliittista tilannetta.²⁰⁹

Ranskan ja Neuvostoliiton edellisen vuoden toukokuussa tekemä avunantosopimus ratifioitiin samassa kuussa, kun Saksa miehitti Reininmaan. Saksan toimenpide oli suora vastaus Ranskalle ja Neuvostoliitolle.²¹⁰ Tämän vuoksi yleisesikunta katkaisi lähes kaiken yhteistyön Ranskan kanssa, koska näin haluttiin estää tietojen vuotaminen Neuvostoliittoon.²¹¹

Kansainvälispoliittiset muutokset aiheuttivat sen, että Neuvostoliitto suhtautui yhä epäilevämmiin Suomeen ja että Suomi nähtiin siellä Saksan liittolaisena. Tämä ilmeni myös maaliskuun 1936 yleisesikunnan katsauksessa. Siinä kiinnitettiin erityistä huomiota varapuoletusministeri, marsalkka Mihail Tuhatsevskin puheeseen, jolla todettiin olevan laajempaakin sotilaspoliittista merkitystä. Tuhatsevski totesi Neuvostoliiton sotilasmaiden jatkuvan kasvamisen johtuneen Saksan ja Japanin varustelusta. Näiden maiden suhteet konkretisoituivat marraskuussa 1936, kun ne solmivat niin sanotun Anti-Komitern -sopimuksen. Tuhatsevski totesi tietyillä Saksan ja Neuvostoliiton välissä olevilla mailla olevan erityissuhteet Saksaan, ja Saksan löytävän näistä maista hyökkäystiet Neuvostoliittoon. Erityisesti hän mainitsi Suomen ja sen laajan lentokenttien rakennusohjelman. Edelleen hän sanoi, että "on mahdollista, että Neuvostoliiton on puolustettava rajojaan samanaikaisesti kahdella 10 000 km:n päässä toisistaan olevalla rintamalla...".²¹² Mahdollisesta sodasta japanilaisia vastaan oli Neuvostoliitossa puhuttu lähes koko 1930-luvun ajan. Yleisesikunta arveli jo vuoden 1932 alussa Neuvostoliiton valmistautuvan kyseiseen sotaan.

Marraskuussa Leningradin alueen puoluesihteerin Andrei Zdanov piti kuuluisan puheensa, jossa uhattiin avata ikkunat selko selälleen Suomeen ja Baltian maihin ja tutkia puna-armeijan avulla, mitä siellä oli tekeillä. Tätä pidettiin yleisesikunnassa erittäin selkeänä nimenomaan Suomeen kohdistuvana uhkauksena. Puheeseen liittyi voimakas, jo pidempään jatkunut tiedotusvälineiden kautta Suomeen kohdistunut syytöskampanja.²¹³

Alkusyksystä 1937 kantautui tietoja useista alueloukkauksista itärajalla. Sanalliset uhkaukset alkoivat saada konkreettisen muodon. Niiden taustalla olivat paitsi Neuvostoliiton epäilyt Saksan toimeliaisuuden lisääntymisestä Suomen suunnalla myös se, että Neuvostoliiton pelkäämä Japani oli heinäkuussa 1937 aloittanut laajenemisensa ryhtymällä sotaan Kiinaa vastaan. Tämän seurauksena Neuvostoliitto oli tiukentanut otteitaan länsi- ja luoteisrajallaankin. Neuvostokoneet loukkasivat usein Suomen ilmatilaa. Eniten mieliä kuohutti 21.9. tapahtunut kymmenen neuvostolentokoneen tunkeutuminen Suomen ilmatilaan.²¹⁴

5.1.2 Itäraja puhdistetaan suomalaisista

Neuvostoliitossa alkoi poliittisten puhdistusten sarja elokuussa 1936. Niihin liittyi myös Karjalan puhdistaminen suomalaisista. Yleisesikunnan mielestä eräänä syynä näihin jyrkkiin toimenpiteisiin oli maan sisäinen johdon vastainen oppositio, joka piti tuhota.²¹⁵ Puhdistukset eivät sinänsä olleet mikään erillinen tapahtuma. Markku Salomaan mukaan ne olivat alkaneet jo 1920-luvun alussa puolueen sisäisinä toimenpiteinä. Myöhemmin ne laajenivat lähes koko väestöä koskeviksi kiihtyen aina vuoteen 1938 saakka.²¹⁶

Neuvostoliiton todettiin toukokuussa 1935 jatkavan Leningradissa ja sen lähialueilla (varsinkin Inkerissä ja Karjalassa) jo talvella aloitettuja karkotuksia ja asutavan tilalle välittömästi venäläisiä. Tämä liittyi yleisesikunnan mielestä Neuvostoliiton sotilaallisiin toimiin muun muassa Karjalan kannaksella. Toimenpiteellä neuvostojohdon arveltiin yrittävän saada luotettavan, venäläisen asutuksen linnoitusalueilleen. Suomensukuiseen väestöön kohdistuneet toimenpiteet näkyivät myös neuvostojohdon puheissa. Muun muassa Kliment Voroshilov ei maininnut Moskovan vappuparaatissa pitämässään puheessaan eri neuvostokansallisuuksien joukossa lainkaan inkeriläisiä ja karjalaisia. Suomalaisen asema heikkeni vuoden 1937 lopussa entisestäänkin. Venäläisten suhtautuminen suomalaisiin oli muuttunut entistä vihamielisemmäksi ja kaikesta päätellen koko Karjala aiottiin puhdistaa suomalaisväestöstä.^{217/}

Puhdistuksiin liittyvät vangitsemiset ja karkotukset, jotka kohdistuivat jokaiseen kansankerrokseen, olivat jo hyvin yleisiä kaikkialla Neuvostoliitossa vuoden 1937 lopussa. Ulkomaalaisiin kohdistuva epäluulo oli myös yleistä. Joka puolella nähtiin vakoilijoita ja muutenkin ulkomaalaisten elämää koetettiin yleisesikunnan havaintojen mukaan vaikeuttaa kaikin tavoin. Osasyynä tähän oli maan taloudellisen tilanteen todennäköinen heikentyminen, joka näkyi siinä, että väestön yleinen mieliala oli aikaisempaa jännittyneempi.²¹⁸ Väestö tuntui odottavan, kuten niin usein aikaisemminkin, pelastusta kurjiin olosuhteisiinsa mahdollisen sodan mukana. Tähän samaan seikkaan tilastotoimiston asiakirjoissa kiinnitettiin usein huomiota vuosien varrella. Ilmeisesti sen katsottiin kuvaavan Neuvostoliiton huonoa sisäpoliittista tilannetta.

Yleisesikunta totesi vielä vuonna 1935 edellisen vuoden joulukuussa tapahtuneen Leningradin puoluesihteerin Sergei Kirovin murhan osoittaneen hajaannusta kommunistisessa puolueessa tai ainakin sen johdossa. Pidettiin varmana, että puolueessa oli oppositio, jonka voima oli kenties suurempi kuin tiedettiin. Samanaikaisesti kuitenkin todettiin Josif Stalinin diktatuurin voimistuneen entisestään, johon pidettiin syinä maan hallinnollisia uudistuksia ja sitä, että maan väestö ei ollut kiinnostunut politiikasta. Lisäksi maassa voimaantulleen uuden elintarvikkeiden vapaamyyntijärjestelmän, säännöstelyn ja leipäkorttien poistamisen arveltiin omalta osaltaan parantavan neuvostojohdon asemaa. "Vuosikausia nälkää kärsineet neuvostokansalaiset osaavat antaa arvoa tällaiselle toimenpiteelle ja ovat jälleen pitkiksi ajoiksi valmiit suuriinkin ponnistuksiin ja uhrauksiin muissa suhteissa, kunhan vain saavat säilyttää heille nyt kangastavan onnellisen tilan - riittävän leipäannoksen."²¹⁹ Esitettäessä syitä väestön poliittiseen välinpitämättömyyteen ei kiinnitetty huomiota väestön tuolloisiin olemattomiin mahdollisuuksiin olla poliittisesti aktiivinen.

Parhaan kuvan Neuvostoliiton sisäpoliittisesta tilanteesta antoivat yleisesikunnan mukaan joulukuun 12. päivänä vuonna 1937 olleet korkeimman neuvoston vaalit. Niissä valittiin korkeimpaan neuvostoon paljon armeijan upseereita, muun muassa lähes kaikki sen johtohenkilöt.^{220/}

5.1.3 Neuvostoliitto heikkenee - Suomen tilanne paranee vuoden 1937 loppuun mennessä

Merivarustelukysymys oli vuosien 1935 ja 1936 välisenä aikana suurvaltojen huomion kohteena. Tähän saakka Washingtonin ja Lontoon sopimukset vuosilta 1922 ja 1930 olivat rajoittaneet varustelua. Lontoon sopimus umpeutui vuonna 1936 ja sen uudistamisesta käytiin laajoja keskusteluja, jotka päättyivät lopulta tuloksettomina. Englanti yritti tässä tilanteessa saada aikaan sopimusta muun muassa Saksan ja Neuvostoliiton kanssa. Saksan ja Englannin välinen sopimus solmittiin vuonna 1935. Neuvostoliiton ja Englannin kesällä 1936 valmistuneen sopimusluonnoksen mukaan neuvostoarmeijan voima tulisi kasvamaan Itämeren alueella. Tästä syystä Saksa vastusti sopimusta.²²¹

Saksan Helsingin sotilasasiamies raportoi vuoden 1936 keväällä, että yleisesikunnan tilastollisen- ja ulkomaanosaston päällikkö, eversti Antero Svensson sekä eversti Leonard Grandell totesivat keskusteluissa, että Englannin ja Neuvostoliiton poliittinen lähentyminen uhkasi Saksaa. Samalla se oli vaarana Suomelle. Heidän mielestään Saksa voisi ehkäistä Neuvostoliiton ja Ranskan välisen avunantosopimuksen ratifioimisen samoin kuin Neuvostoliiton ja Englannin lähentymisen. Suomen ulkopoliittinen suuntautuminen Skandinaviaan ei ollut Svenssonin ja Grandellin mukaan tähdätty Saksaa vastaan, vaan sen tarkoituksena oli varmistaa puolueettomuuden säilyminen sotatilanteessa. Jos sota syttyisi, Suomi voisi välttää Neuvostoliiton hyökkäyksen etelärannikon satamia vastaan vain olemalla täysin puolueeton. Saksan lähettiläs Wibert von Blücher kuuli Italian lähettiläältä sotamarsalkka Carl Gustav Mannerheimin todenneen myöskin Englannin ja Neuvostoliiton suhteiden paranemisen huonontavan Suomen asemaa. Saman totesi myös Suomen sotaväen päällikkö, kenraaliluutnantti Hugo Österman.²²²

Yleisesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti Karl Lennart Oesch totesi pitämässään esitelmässään keväällä 1936, että nimenomaan materiaalin saatavuuden turvaaminen mahdollisessa kriisitilanteessa edellytti Suomen lähentymistä Ruotsiin. Saksasta oli kylläkin saatavissa materiaalia. Siinä tilanteessa, jossa sitä

tarvittaisiin, olisi Saksan oma tilanne todennäköisesti kuitenkin sellainen, että se tarvitsisi kaiken materiaalin itse. Toisaalta mikäli Saksa kuitenkin pystyisi toimitamaan materiaalia, pyrki Neuvostoliitto kaikin keinoin estämään toimitukset. Neuvostoliitto olisi Oeschin mukaan käsittänyt Saksan avunantoyritykset samalla Suomen "valloitusaikomukseksi ja sen kautta vakavaksi uhkaksi" itselleen. Jo alkeellisenkin naapurisovun turvaaminen edellytti yleisesikunnan päällikön mielestä pysyttäytymistä Saksan vaikutuspiirin ulkopuolella.²²³

Yleisesikunnassa tehtiin muistio Itä-Karjalan ja Karjalan Kannaksen sen hetkisestä tilanteesta toukokuussa 1936. Muistiossa painotettiin, että Neuvostoliiton uudistustoimenpiteet Karjalassa olivat puhtaasti sotilaallisia ja että väestön karkotukset ja pakkosiirrot palvelivat tätä tarkoitusta. Vuoden vaihteessa tehty Leningradin sotilaspiirin hallinnollinen jako kahteen alueeseen merkitsi sotilaallisten voimien ja tehtävien tarkempaa määrittelyä ja keskittämistä. Jako merkitsi ensi sijassa sitä, että sotilaspiirin voimat keskittyivät läntisiä naapureita, lähinnä Suomea ja Viroa vastaan. Samansuuntainen organisaatiomuutos tehtiin syksyllä 1938, jolloin perustettiin kaksi uutta sotilaspiiriä Moskovan sotilaspiirin etelä- ja luoteispuolelle. Toimenpide viittasi siihen, että neuvostojohdolla oli tarkoituksena luoda jokaiselle maan länsirajan sotilaspiirille oma tukeutumisalue.²²⁴ Vuoden 1936 muutokseen katsottiin olleen syynä sotilaspiirin ja Itä-Karjalan alueen lisääntynyt ja yhä kasvavalta näyttänyt sotilaallinen merkitys. Itä-Karjalaan oli alettu rakentaa uusia varuskuntia ja alueella jo olleiden joukkojen vahvuuksia oli lisätty ja niitä oli venäläistetty. Alueelle oli myös siirretty 18. Jalkaväkidivisioona siellä jo olleen Karjalan Jääkäriprikaatin lisäksi.²²⁵ Lisäksi Neuvostoliitossa oli alettu vaatia julkisuudessa Karjalan Kannaksen alueen linnoittamista "Suomen aggressiivisen politiikan vuoksi".²²⁶ Käytännössähän Neuvostoliiton puolelta Karjalan Kannasta oli linnoitettu jo yli kymmenen vuoden ajan.

Vuoden 1937 ensimmäisessä "Tiedotuksia Neuvostoliitosta" todettiin, että Neuvostoliiton johto katsoi sotatarviketuotannon nopean lisäämisen olevan välttämätöntä. Neuvostoliitossa ei uskottu rauhantilan säilymiseen eikä siihen tähtäävien kansainvälisten sopimusten tehoon. Katsauksessa siteerattiin Pravdassa 9.12.1936 ollutta kirjoitusta: "... imperialistiset anastajat voi saada järkiinsä vain

mahtava puna-armeija, joka on varustettu kaikkein ensiluokkaisimmilla ja täydellisimmillä teknisillä välineillä. Kapitalistinen maailma ottaa huomioon vain voimakkaat, muut se tuhoaa".²²⁷ Pravdahan esitti maan johdon ulkopoliittisia näkemyksiä. Jos niitä ei löytynyt suoraan tekstistä, niin ne oli usein luettavissa rivien välistä. Tätä taustaa vasten lainauksen ottaminen asiakirjaan osoittaa yleisesikunnassa sille annetun merkityksen.

Yleisesikunnan ulkopoliittisista käsityksistä vuoden 1936 lopussa antaa viitteen sen helmikuussa 1937 laatima "Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehittymiseen vuoden 1936 aikana". Siinä hyväksyttiin Suomen ulkopoliittisen johdon pyrkimykset parantaa idänsuhteita, mutta muuten ulkopoliittiset näkemykset yleisesikunnassa olivat sangen erilaiset kuin ulkoministeri Rudolf Holstilla. Hänen käsityksensä oli, ettei pohjoismainen yhteistyö tarjoaisi riittävää tukea Neuvostoliittoa vastaan. Hän kuitenkin myönsi vastapainon Neuvostoliitolle vähentyneen Itämeren alueella. Yleisesikunnassa Kansainliiton katsottiin menettäneen kaiken merkityksensä ja siihen tukeutuva ulkopoliittikka asetettiin vastuuseen turvallisuuden vaatimien sotilaallisten toimenpiteiden laiminlyömisestä.²²⁸

Neuvostoliiton katsottiin nousseen varsin määräävään asemaan Euroopassa. Tätä seikkaa korosti se, että maa varustautui täydellä teholla. Vuoden 1937 helmikuussa arvioitiinkin, että Suomen asema oli vuoden 1936 lopussa uhatumpi kuin koskaan aikaisemmin. Sama turvattomuus koski koko Eurooppaa. Ruotsin varustautumisen uskottiin tosin omalta osaltaan parantaneen Suomen sotilaspoliittista asemaa.²²⁹ Myöhemmin vuoden 1937 lopulla yleisesikunnassa arvioitiin sotilaspoliittisen tilanteen kuitenkin parantuneen pohjoismaisen puolueettomuuspolitiikan johdosta. Suomen tärkeimpänä sotilaspoliittisena toimenpiteenä pidettiin "Pohjanlahden ylittävän sillan" lujittamista.²³⁰ Suomen aseman paranemiseen vaikutti oleellisesti Neuvostoliiton sotilaallisen kyvyn arvioitu heikkeneminen sisäisten puhdistusten ja taloudellisten ongelmien vuoksi. Lisäksi Neuvostoliiton huomio oli Kauko-Idässä, jossa Japani aloitti sodan Kiinaa vastaan heinäkuussa 1937. Neuvostojohto pysyi tilanteessa passiivisena, joka tulkittiin yleisesikunnassa siten, että Neuvostoliitto ei senhetkisessä tilanteessaan yksinkertaisesti pystynyt puuttumaan tapahtumien kulkuun.²³¹ Euroopan

jakaantuminen kolmeen ryhmään - akselivaltoihin, ranskalais-neuvostoliittolaiseen ja puolueettomuuteen pyrkiviin valtioihin - lisäsi kuitenkin sodanuhkaa. Se kohdistui kaikkiin Euroopan maihin.²³²

Samanaikaisesti, kun Neuvostoliittoa pidettiin yleisesikunnan arvioissa sotilaallisesti maailman voimakkaimpana valtiona, sen poliittisen aseman Euroopassa katsottiin heikentyneen vuoden 1937 aikana. Syinä pidettiin Saksan vaikutusvalan kasvua, Neuvostoliiton poliittisia takaiskuja Espanjan sisällissodan yhteydessä, Japanin menestymistä idässä sekä maan ulkopolitiikan tukena olleen puna-armeijan suorituskyvyn laskua. Suomen strategista asemaa heikensivät taas neuvostoliittolaisten rautatie- ja tienrakennustyöt, väestösiirrot ja varuskuntien vahvistaminen itärajan takana.²³³ Neuvostoliiton ei uskottu aloittavan sotaa yksinomaan Suomea vastaan. Todennäköisemmältä näytti, että joutuessaan sotaan ensiksi muita läntisiä naapureitaan vastaan, se aloittaisi sodan myös Suomea vastaan. Tällöinkin Suomi tulisi olemaan Neuvostoliiton kokonaistojinnan kannalta sivusotanäyttämö. Mahdollisen sodan aikana Suomeen hyökkäisi laskelmien mukaan Neuvostoliiton Pohjoinen armeija noin 14 jalkaväkidivisioonan, neljän ratsuväkidivisioonan, yhden hyökkäysvaunuprikaatin ja yhden moottoroidun kolmidivisioonaisen armeijakunnan voimin.²³⁴

Kokonaisuutena kuva Neuvostoliitosta muodostui yleisesikunnassa vuosien 1936 ja 1937 aikana varsin sekavaksi ja ristiriitaiseksi. Armeijaan kohdistuneet puhdistukset ja tämän vuoksi Neuvostoliiton arvioitu heikkeneminen tulkittiin Suomelle edullisiksi. Maalla oli lisäksi ongelmia sekä Espanjassa että Kauko-Idässä. Nämä saattoivat vähentää neuvostojohdon valmiutta aseelliseen selkkaukseen Suomen suunnalla. Neuvostoarmeijaa pidettiin kaikista puutteistaan huolimatta ainakin Euroopan voimakkaimpana sotilaallisena voimana. Suomen ja Neuvostoliiton suhteet olivat kiristyneet uudelleen lyhyeksi jääneen vuoden 1937 alun suhteiden lämpiämisen jälkeen. Suomen pohjoismainen puolueettomuuspolitiikka paransi kuitenkin maan sotilaspoliittista asemaa. Neuvostoliitto oli kuitenkin edelleen selkeä uhka Suomelle. Kuvaa mutkisti entistä häikäilemättömämmäksi koettu neuvostonationalismi, jonka nousua vähemmistökansojen sorron katsottiin osoittavan. Yhteisvaikutelma oli lähinnä yllätyksellisyys: Neu-

vostoliitolta voitiin odottaa lähes mitä tahansa.

Yleisesikunta ei kuitenkaan pystynyt vaikuttamaan poliitikkojen ajatusmaailmaan. Varsinkaan sosiaalidemokraatit eivät tunteneet pelkoa Neuvostoliittoa kohtaan. Asia tuli ilmi selvästi puolustusmäärärahoja koskevassa keskustelussa, sillä puolue ei vieläkään ollut valmis suuriin taloudellisiin uhrauksiin maanpuolustuksen hyväksi. Sosiaalidemokraattien mielestä Suomea ei uhannut mikään sellainen vaara, joka olisi pakottanut varustautumaan voimakkaasti.²³⁵

5.2 Arvioita puna-armeijasta

Neuvostoarmeijan uskottiin olevan keväällä 1936 koulutuksensa, taktiikkansa, henkensä ja ennen kaikkea materiaalinsa osalta täydellisesti uudistunut. Vuosien työn katsottiin tuottaneen tuloksia. Armeijan uudelleenjärjestelyjen vaikutuksesta noin 77 % rauhan ajan divisioonista oli kaaderidivisioonia. Tämä merkitsi korkeata rauhanaikaista valmiutta. Jalkaväessä oli rauhan aikana yli 90 divisioonaa, joista monet olivat arvion mukaan moottoroituja joko kokonaan tai osittain. Mahdollisessa liikekannallepanossa Neuvostoliitto pystyisi muodostamaan noin 300 divisioonaa. Armeijalla arveltiin olevan noin 4 000 panssarivaunua.²³⁶

Rajasotilaspiirien merkitystä korosti se, että juuri niitä pyrittiin varustamaan uusimmalla tekniikalla. Tämä antoi niille kyvyn edetä nopeasti syvälle vihollisen alueelle mahdollisessa sodassa. Leningradin sotilaspiirissä laskettiin olevan ainakin seitsemän jalkaväkidivisioonaa, joista ainakin yksi oli moottoroitu. Kaikkiaan alueella oli noin 130 000 sotilasta. Lukumäärä oli lähes sama kuin vuoden 1928 lopussa²³⁷. Panssarivaunuja sotilaspiirin alueella oletettiin olevan 500-600 ja lentokoneita 700-800 kappaletta. Yhdistettynä Kannaksella suoritettuihin linnoitus- ja tienrakennustöihin Leningradin sotilaspiirin voiman katsottiin muodostavan selkeän uhan Suomen itäisille osille.²³⁸

Ilmavoimien kehityksen katsottiin olleen huomattava vuoteen 1936 mennessä.

Neuvostoliitossa laskettiin olleen noin 5 000 lentokonetta, joista ainakin 2 000 soveltui pommitustehtäviin. Ilma-aseen käyttöperiaatteita pidettiin täysin hyökkäyksellisinä. Ilmavoimat mahdollistaisivat yllätyshyökkäyksen ja aloitteen ottamisen neuvostoarmeijalle mahdollisessa sodassa. Ilmavoimien toimintaperiaatteisiin, jotka koettiin Suomessa konkreettisesti talvisodassa, kuuluivat iskut vihollisen tärkeimpiin liikenne-, teollisuus-, väestö- ja hallintokeskuksiin.²³⁹

Puna-armeijan vahvuuden uskottiin olevan noin 1 500 000 miestä vuonna 1937. Armeijassa oli arvion mukaan noin 100 jalkaväkidivisioonaa, joista kaaderidivisioonaa oli alle 70. Liikekannallepanon jälkeen Neuvostoliitolla laskettiin olevan käytössään nyt ainakin 300 jalkaväkidivisioonaa. Vuonna 1932 armeijassa oli ollut noin 76 jalkaväkidivisioonaa. Armeijan koko koulutetun reservin oletettiin olevan noin 14 miljoonaa miestä. Jo edellisen vuoden elokuussa oli Neuvostoliitossa asevelvollisuusikärajaa alennettu 19 ikävuoteen. Yleisesikunnassa tätä pidettiin "suorastaan demonstratiivisena sotavalmiuden tehostamisena". Vuoteen 1939 mennessä armeijan rauhanaikainen vahvuus tulisi laskelmien mukaan olemaan noin 1 750 000 sotilasta. Luku oli lähes sama kuin sisällissodan jälkeen vuonna 1922²⁴⁰. Panssarivaunuja Neuvostoliitossa oli arvion mukaan 5 000-6 000 ja lentokoneita noin 6 500 kappaletta. Neuvostoliiton budjetista noin 30 % meni armeijan tarpeisiin.²⁴¹

Yleisesikuntaan saapui toukokuussa 1937 ilmeisesti Moskovon sotilasasiamiehen majuri Carl-Gustaf Wahrenin tekemässä arvio puna-armeijan uudesta kenttäohjesäännöstä, joka todettiin voimakkaasti hyökkäyshenkiseksi. Poliittisen toiminnan merkitystä korostettiin vihollisen moraalisen voiman lamauttamisessa. Ohjesääntöä, jossa korostettiin ilmavoimien osuutta, pidettiin ajanmukaisena. Kuitenkin arviossa epäiltiin eri aselajien yhteistoimintakykyä. Oleellista oli, että ohjesäännön korostamasta oma-aloitteisuudesta ei voitu puhua. Wahren arvioi myös, että alempien johtajien yleissivistyksellinen ja sotilaallinen taso oli edelleen liian alhainen.²⁴² Yleisesikunnalla oli siis toukokuussa 1937 käytössään kirjallinen todiste Neuvostoliiton syvän taistelun opista vuosien aikana saatujen muiden havaintojen lisäksi. Aina siitä lähtien, kun 1920-luvun lopussa oli alettu kiinnittää huomiota neuvostoarmeijan mekanisointiin, epäiltiin nimenomaan

joukkojen koulutuksen pitävän armeijan suoritustason alhaisena. Vaikka puna-armeijaa pidettiin jo vuosia aikaisemmin ylivoimaisena Suomen armeijaan verrattuna, sen suorituskyykyyn ei uskottu lähinnä henkilöstön huonon koulutuksen vuoksi.

Tätä käsitystä vahvisti se, että upseerivangitsemiset olivat yleisesikunnan mukaan aiheuttaneet huomattavaa upseeripulaa puna-armeijassa. Niinpä jopa yli-luutnantteja toimi rykmentin komentajina. Sisämaassa olevia divisioonaa pidettiin suoritustasoltaan huomattavasti heikompina kuin rajasotilaspiirien joukkoja. Kuten aikaisemminkin upseereiden ammattitaitoa pyrittiin parantamaan muun muassa talvikoulutuksessa. Ilmeisesti näin haluttiin tutustuttaa päällystö rajaseudun maastoon esimerkiksi Karjalassa. Joukkojen koulutustasoa pyrittiin kohottamaan pitämällä Neuvostoliiton kaikissa sotilaspiireissä suuria sotaharjoituksia, joissa kiinnitettiin huomiota erityisesti panssari- ja laskuvarjojoukkojen sekä tykistön kehittämiseen.²⁴³

Armeijan johdossa vuonna 1937 tapahtuneiden muutosten katsottiin merkitsevän puna-armeijan sisäpoliittisen vallan huomattavaa laajenemista. Maan hallinto-, talous- ja kulttuurielämän keskittäminen koko laajuudessaan sotaneuvostojen käsiin viittasi siihen, että neuvostoviranomaiset pyrkivät yhä lisäämään ja nopeuttaman liikekannallepanovalmiutta. Samassa yhteydessä kiinnitettiin huomiota marsalkka Mihail Tuhatsevskin siirtoon Volgan sotilaspiirin komentajaksi. Siirron katsottiin merkitsevän huomattavaa alennusta maan johtajiston arvoasteikossa. Tätä taas pidettiin erittäin tärkeänä, sillä tähän asti Tuhatsevski oli ollut Neuvostoliiton keskeisimpiä henkilöitä. Syyskuussa yleisesikunta totesikin Tuhatsevskin todellisen arvonalennuksen. Hänet oli teloitettu. Uusia teloituksia oli arvion mukaan odotettavissa ja yleisesikunnassa niiden katsottiin osoittavan edelleenkin sitä, että Neuvostoliitossa oli Josif Stalinin vastainen salaliitto.²⁴⁴ Todellisuudessa Stalin tuhosi touko-kesäkuussa 1937 yhdeksän vakavinta kilpailijaansa puna-armeijan johdosta.²⁴⁵

Vuoden 1938 alussa kiinnitettiin huomiota puna-armeijan uuteen sisäpalvelusohjeeseen, joka osoitti kaksipäällikkyyjärjestelmän palanneen virallisesti

takaisin armeijaan. Edellisenä vuonna tapahtuneet upseeripuhdistukset osoittivat arvion mukaan, ettei uudistus (tässä tapauksessa paluu vanhaan) ollut tapahtunut ongelmitta. Ohjesääntö paljasti Neuvostoliiton armeijan pahimmat puutteet: käskyvallan ja vastuun jakautumisen sekä keskinäisen luottamuksen puutteen, mikä ilmeni "vakoilijoiden, harhauttajien, tuholaisten ja muiden 'kansan vihollisten' kaikkialla läpikuultavasta pelosta".²⁴⁶ Edellisen vuoden kesällähän Neuvostoliiton Toimeenpaneva keskuskomitea ja Kansankomissaarien neuvosto oli julkaissut päätöksensä perustaa sotaneuvostoja sotilaspiireihin ja uusia sotakomissaarijärjestöjä puna-armeijan joukko-osastoihin, virastoihin ja laitoksiin.²⁴⁷ Neuvostoliiton poliittisen turvallisuushallinnon, GPU:n valta oli kiistaton joukko-osastoissa. Vaikka kyseinen ohjesääntö saattoi vahvistaa ainakin jossain mielessä armeijan sisäistä järjestystä, se osoitti samalla mainittujen puutteiden olemassaolon.

Neuvostoliitossa 30.12.1937 tehdyllä päätöksellä perustaa uusi kansankomissariaatti punalaivastoa varten oli suuri merkitys koko armeijan kehittämiseksi ja sodan ajan toiminnalle. Tämän todettiin merkitsevän selvää jakoa puna-armeijan ja laivaston välillä. Maaliskuun 1938 arvion mukaan uudistuksella haluttiin vähentää Kliment Voroshilovin vaikutusvaltaa.²⁴⁸ Muutenkin neuvostolaivaston merkityksen katsottiin kasvaneen huomattavasti. Suomen välittömässä läheisyydessä ollut Kronstadtin laivastotukikohta oli neuvostolaivaston tärkein tukikohta. Tätä korosti sukellusveneiden määrän kasvaminen Itämerellä vuoden 1932 16:sta vuoden 1938 alun 76 kappaleeseen. Neuvostoliiton todettiin myös kiinnittäneen jo pidemmän aikaa erityistä huomiota Jäämeren rannikon varustamiseen, jolla otaksuttiin olevan suoranaisia vaikutuksia myös Suomen sotilaspoliittiseen asemaan.²⁴⁹

Neuvostoliitto oli siirtänyt ensimmäiset laivasto-osastot Leningradista Muurmanskiin rakennettua Vienan kanavaa pitkin syksyllä 1933.²⁵⁰ Kanavan rakentaminen oli herättänyt huomiota yleisesikunnassa, jossa Neuvostoliiton laivaston pyrkimys Atlantille pantiin merkille. Jos punalaivaston toiminta estettäisiin Tyyneellämerellä, olisi sen pakko päästä Atlantille. Operointi Atlantilla olisi kuitenkin edellyttänyt Norjan rannikkoalueiden valtaamista tukialueiksi. Arvioissa koros-

tettiin myös Muurmannin rautatien strategista merkitystä. Samanaikaisesti kanavan rakentamisen kanssa Neuvostoliiton luoteisosissa oli aloitettu lentokenttien ja Suomen rajalle johtavien teiden rakentaminen sekä joukkojen siirrot ja vahvistaminen. Kokonaisuutena Suomen vastaisen rajan sotilaspoliittisen merkityksen arvioitiin jo vuonna 1936 kasvaneen ja kasvavan edelleen. Neuvostoliiton uskottiin pyrkivän jopa tsaarinvallan vanhoille rajoille.²⁵¹ Markku Salomaa esittää kirjassaan, että Neuvostoliitto oli palaamassa vuosina 1938-1939 perinteiselle tsaarien Itämeren strategialle.²⁵²

Mantshurian rajalla käytiin kymmenpäiväinen taistelu japanilaisten ja neuvostojoukkojen välillä elokuussa 1938, juuri ennen Tsekkoslovakian kriisin huipentumista Euroopassa. Lokakuussa päivätyssä yleisesikunnan katsauksessa kirjoitettiin tuosta selkkauksesta, ettei Neuvostoliitto pystynyt sotaan edes Kiinan sodan heikentämää Japania vastaan. Tästä tehtiin se johtopäätös, ettei sotavoimilla ollutkaan sitä voimaa, mikä sillä oli väitetty olevan. Selkkauksen yhteydessä ollutta niin sanottua Hasan-järven taistelua oli seurattu kiinnostuneena. Neuvostoliiton Kauko-Idän joukkoja oli pidetty armeijan parhaimpina mutta taistelu oli osoittanut niiden lähes täydellisen kyvyttömyyden ja päällystön alkeellisen johtamiskyvyn.²⁵³

Upseeripuhdistuksia pidettiin suurena syynä neuvostojoukkojen kyvyttömyyteen. Myös neuvostojoukkojen aseistuksen ja teknisen kaluston väitettiin osoittautuneen odotettua huonommaksi. Muun muassa panssarivaunujen ampumatarvikkeista noin 40 % oli ilmeisesti jäänyt räjähtämättä. Sen sijaan ilmavoimien toiminta oli ollut parempaa. Ainakin taistelujen alkuvaiheessa ne olivat saaneet aikaan paljon tuhoa japanilaisten joukkojen keskuudessa. Näissä taisteluissa väitettiin omia joukkoja ammutun takaapäin hyökkäyksen etenemisen hidastuessa. Puna-armeija käytti tätä menetelmää joukkojensa "suorituskyvyn parantamiseksi" myöhemmin myös talvisodassa.²⁵⁴ Lähteistä ei ilmene, miten yleisesikunnassa arvioitiin neuvostojoukkojen suorituskykyä Japanin ja Neuvostoliiton välisen toisen, Khalkin Golin taistelun jälkeen syksyllä 1939. Neuvostojoukot menestyivät tässä taistelussa ilmeisesti paremmin kuin Hasan-järven taistelussa.²⁵⁵

Leningradin sotilaspiirin komentajaksi nimitettiin II luokan armeijankomentaja Kiril Meretskov helmikuussa 1939. Samassa kuussa puna-armeijan päällystää todettiin koulutettavan kirjekursseilla. Tämän katsottiin osoittavan sitä suurta päällystötarvetta, joka upseeripuhdistuksista seurasi. Tammikuussa puna-armeijalle vahvistettiin uusi sotilasvala. Tapahtuman katsottiin olevan merkittävän käännekohdan puna-armeijan historiassa. Uudella valalla katsottiin neuvostoveranomaisten haluavan poistaa armeijalta sen luokka-armeijan luonteen. Oleellista oli, että uudessa valassa oli luovuttu maailmanvallankumouksaateen levittämisestä.²⁵⁶

Neuvostoliitossa XVIII puoluekongressi alkoi maaliskuun 10. päivänä vuonna 1939. Pitämässään puheessa Kliment Voroshilov sanoi "..., että useimman maan, mutta varsinkin Puolan ja Suomen, rauhan- ja sodanaikaisen armeijan välinen suhde osoittaa siksi katastroofimaista voimain jännitystä, että niitten on pakko murtua jo sodan alussa". Voroshilovin puna-armeijasta esittämät tiedot olivat yksityiskohtaisemmat kuin koskaan aikaisemmin, mutta niitä pidettiin vahvasti liioiteltuina.²⁵⁷ Asiakirjassa ei esitetty konkreettisia määriä, sillä Voroshilov osoitti armeijan suorituskyvyn kohoamisen lähinnä prosentuaalisilla luvuilla. Näinkin ne kuvasivat neuvostoarmeijan ilmeistä voimaa. Puheen arveltiin kuitenkin olevan lähinnä vastaveto väitteille, joiden mukaan armeija oli heikentynyt puhdistuksissa.

5.3 Suomen sotilaspoliittisen aseman kehittyminen vuoden 1938 ja vuoden 1939 ensimmäisen vuosipuoliskon aikana

5.3.1 Turva pohjoismaisesta puolueettomuuspolitiikasta

Neuvostoliittoa koskevissa tiedotuksissa ei arvioitu missään vaiheessa keväällä 1938 tapahtunutta Itävallan liittämistä Saksaan ja syntynyttä Tsekkoslovakian kriisiä eikä niiden sotilaspoliittisia vaikutuksia. Jälkimmäistä tosin seurattiin tiiviisti.²⁵⁸ Yleisestihän huhtikuun puolivälissä 1938 pidettiin mahdollisena, että Saksa hyökkäisi heti Tsekkoslovakiaan otettuaan jo Itävallan ja että Ranska

Englannin tukemana täyttäisi avunantolupauksensa. Neuvostoliitolle tämä olisi merkinnyt sotaa Saksaa vastaan länsivaltojen liittolaisena. Maaliskuussa 1939 laaditussa "Katsauksessa sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1938 aikana" painotettiin tapausten todistaneen Saksan sotilaspoliittisen merkityksen lisääntymistä. Saksaa voitiin pitää Anschlussin jälkeen Euroopan sotilaallisesti voimakkaimpana valtiona. Suomessa hyväksyttiin vielä samana keväänä puolustuslaitoksen perushankintamäärärahat. Tšekkoslovakian kriisi taas osoitti Pohjoismaiden puolustusvalmiuden heikkoudet. Neuvostoliiton toiminta selkauksen aikana merkitsi yleisesikunnan mukaan sen toivoneen sodan syttymistä Euroopassa. Sisäpoliittisista ja sotilaallisista syistä neuvostojohdon ei kuitenkaan arvioitu kyenneen tai uskaltaneen ryhtyä mainittaviin toimenpiteisiin.²⁵⁹ Todellisuudessa Neuvostoliitto oli tilanteen kiristymisen vuoksi siirtämässä huh-
tikuussa noin 30 divisioonaa länsirajalleen ja samalla se oli saattamassa lento-
asettaan ja panssarivoimiaan liikekannalle.²⁶⁰

Suomen sotilasjohto alkoi entistä aktiivisemmin painostaa poliittista johtoa. Sotaväen päällikkö, kenraaliluutnantti Hugo Österman vieraili presidentin luona vaatimassa neuvotteluiden aloittamista Ruotsin hallituksen kanssa Ahvenanmaan linnoittamisesta.²⁶¹ Ajatuksen takana oli myös kenraaliluutnantti Karl Lennart Oesch, joka otti kantaa asiaan maaliskuussa 1938. Hän korosti Ahvenanmaan sopimuksen muuttamisen välttämättömyyttä. Silloisessa kansainvälispoliittisessa tilanteessa Suomelle oli välttämätöntä linnoittaa saaria ja siirtää sinne tarvittaessa joukkoja.²⁶² Kiristynyt tilanne pakotti sotilasjohdon tehostamaan myös armeijan koulutusta ja sotaharjoituksia alettiin jälleen pitää lähes koko 1930-luvun kestäneen hiljaiselon jälkeen syksystä 1938 alkaen.²⁶³

Näiden tapausten kanssa samanaikaisesti alkaneihin Jartsev-neuvotteluihin tilastotoimiston tiedotuksissa ei otettu kantaa missään vaiheessa. Sotilaille annettiin tietoa alkaneista neuvotteluista ilmeisesti varsin huonosti. Boris Jartsevin kanssa neuvotelleet ministerit eivät ainakaan heti informoineet Suomen sotilasjohtoa. Sotaväen päällikkö, kenraaliluutnantti Hugo Österman ei saanut lainkaan tietää asiasta ja puolustusneuvoston puheenjohtaja, sotamarsalkka Carl Gustav Mannerheimkin vasta loppukesästä 1938. Yleisesikunnan päällikön

kenraaliluutnantti Oeschin kanssa Rudolf Holsti keskusteli asiasta vasta lokakuussa 1938, kun Jartsev oli ottanut uudelleen yhteyttä. Englannin ja Ranskan edustajille ulkoministeri Holsti kertoi asiasta kuitenkin heti. Toisaalta sotaväen yleistarkastaja, kenraaliluutnantti Aarne Sihvo tapasi henkilökohtaisesti Jartsevin. Myös Holsti keskusteli Sihvon kanssa. Se, ettei Holsti kertonut Jartsev-neuvotteluista sotamarsalkka Mannerheimille, johtui todennäköisesti näiden kahden huonoista henkilökohtaisista suhteista.²⁶⁴

Yleisesikunnan ulkomaanosasto laati keväällä 1939 "Katsauksen Suomen sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1938 aikana". Siinä todettiin, etteivät ulkoasiainministeri Rudolf Holstin keväällä 1937 Moskovaan tekemän matkan tulokset tulisi olemaan pitkäikäisiä. Molemmipuolinen syvälle juurtunut epäily ja etujen vastakkaisuus estivät maiden välisten suhteiden paranemisen. Neuvostoliitto ei myöskään voisi hyväksyä pohjoismaiden puolueettomuutta, joka olisi sen mielestä etäännyttämistä Maksim Litvinovin ajamasta kollektiivisen turvallisuuden politiikasta. Neuvostoliiton näkemyksen mukaan siitä olisi hyötyä vain hyökkääjälle. Maassa oletettiin katsauksen mukaan, että Norja luovuttaisi suuren osan kauppalaivastostaan Saksan käyttöön, Ruotsin malmi menisi edelleen Saksaan eikä Suomi puolustaisi puolueettomuuttaan.²⁶⁵ Katsauksessa esitetyt näkemykset Holstin matkan tulosten kestosta vastasivat todellisuutta. Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden paraneminen jäi lyhytaikaiseksi, sillä jo alkusyksyllä 1937 tapahtunut saksalaisten sukellusveneiden vierailu Helsingissä palautti maiden väliset suhteet normaalin "kylmiksi".²⁶⁶

Helmikuussa 1939 päivätyssä "Tiedotuksia Neuvostoliitosta" oli liitteenä Moskovan sotilasasiamiehen majuri Carl-Gustaf Wahrenin laatima katsaus Neuvostoliiton sisä- ja ulkopoliittiseen sekä sotilaalliseen kehitykseen tammikuusta 1935 lokakuuhun 1938. Maan sisäinen tilanne oli heikentynyt entisestään poliittisten puhdistusten takia. Olot alkoivat muistuttaa Wahrenin mielestä 1920-luvun alun olosuhteita ainakin väestön taloudellisen tilanteen osalta. Neuvostoliiton ulkopoliittinen toiminta osoitti Wahrenin mukaan selvästi muille Euroopan valtioille, että neuvostojohdon tarkoituksena oli kaikesta huolimatta maailmanvallankumouksen valmistelu. Tässä mielessä mitään tilaisuutta aseellisten selkkausten pro-

vosoimiseksi ja mieluummin uuden maailmansodan sytyttämiseksi ei tultaisi lainlyömyä. Se, ettei Tsekkoslovakian kriisi ollutkaan johtanut sotaan Länsi-Euroopan valtioiden välillä, oli ollut pettymys Neuvostoliiton johdolle.²⁶⁷

Wahren totesi Neuvostoliiton sotilaallisesta kehityksestä, ettei se ollut sen kehuttavampaa kuin maan taloudellineenkaan kehitys. Hän katsoi, että armeijan ja laivaston merkitys ulkopoliittisena tekijänä oli vuodesta 1937 alkaen jatkuvasti laskenut. Wahrenin mukaan tärkeänä syynä tähän oli päällystöaineksen huononeminen viimeisen kolmen vuoden aikana muun muassa poliittisten puhdistusten vuoksi. Katsauksen lopuksi esitettiin: "Tuntuu siltä, että Neuvostoliiton vastustuskyky olisi nykyään varsin vähäinen, eikä ulkopuolelta tulevan sysäyksen nähtävästi tarvitsisi olla kovinkaan voimakkaan täydellisen sisäisen romahduksen aikaansaamiseksi. Joka tapauksessa on todennäköistä, että Neuvostoliitto ei lähivuosina ainakaan nopeasti pysty nousemaan nykyisestä alennustilastaan, sillä Neuvostoliitossa jos missään kulkee kehitys positiiviseen suuntaan aina varsin hitaassa tahdissa, kun sitävastoin yleinen rappeutuminen on tapahtunut suhteellisen lyhyessä ajassa."²⁶⁸

Majuri Carl-Gustaf Wahrenin raportissa näkyy ehkä jonkin asteista toiveajattelua. Arvioidessaan neuvostoarmeijan suorituskykyä hän painotti ennen kaikkea armeijan heikkoa koulutustasoa. Näinhän tosin oli aina aikaisemminkin tehty tilastotoimiston arvioissa. Neuvostoliiton sisäpoliittisten olosuhteiden katsottiin yleisesikunnassa merkitsevän sen kansainvälisen aseman heikentymistä kuten Wahrenkin totesi. Selkeänä vastakohtana pidettiin Saksan sisäisiä oloja, joiden vaikutus näkyi arvioiden mukaan maan sotilaspoliittisen aseman jatkuvassa paranemisessa.²⁶⁹ Armeijan suorituskykyyn liittyvien johtopäätösten tekeminen yksioikoisesti henkilöstön koulutustason perusteella osoittivat neuvostoarmeijan aliarvioimista. Kaikki saadut tiedot osoittivat toista. Yleisesikunnan asiakirjoisahan oli jo pitkään painotettu puna-armeijan ja nimenomaan sen laivaston voiman kasvua muun muassa Jäämeren alueella.

Yleisesikunta esitti kokonaisarviona vuoden 1938 sotilaspoliittisesta kehityksestä, että pienten valtioiden tilanne oli huonontunut nimenomaan suurvaltojen eri-

laisten ideologioiden ja niistä aiheutuneiden ristiriitojen vuoksi. Pienet valtiot saattaisivat helposti joutua tilanteeseen, jossa niiden olisi pakko ilmaista suhtautumisensa eri näkökantoihin. Tämä liittyi nimenomaan Itämeren alueeseen. Saksan ja Neuvostoliiton väliset suhteet olivat jatkuvasti kiristyneet ja mahdollisessa sotatapauksessa Itämerta pidettiin selvänä hyökkäysurana kumpaan suuntaan tahansa. Tämän takia meren pohjois- ja etelärannikoiden haltuunsaaminen tulisi olemaan tärkeätä molemmille kriisin osapuolille. Uhka suuntautui siis suoraan Suomeen ja Baltian maihin. Suomen kannalta Ahvenanmaan merkitys kasvoi entisestään ja Neuvostoliittoa pidettiin jo maantieteellisistä syistä potentiaalisempana uhkana kuin Saksaa. Leningradin sijainti ja sen merkitys Neuvostoliitolle vahvistivat idän suunnasta Suomelle syntyvää uhkaa.²⁷⁰

Yleisesikunta päätteli, että juuri tilanteen epävakauden vuoksi Suomen sotilaspoliittisen toiminnan päämääränä tuli olla itäisen uhkan ehkäiseminen lähinnä pohjoismaisen puolueettomuuspolitiikan avulla. Yleisesikunnan käsityksen mukaan oli tässä suhteessa vuoden 1939 alkuun mennessä saatu aikaan huomattavia tuloksia. Mikäli kehitys jatkuisi samansuuntaisena, pohjoismaat tulisivat muodostamaan sotilaspoliittisen tekijän, jolla olisi edellytyksiä oman itsenäisen ulkopoliittikan ajamiseen ja puolueettomuutensa säilyttämiseen kunkin maan kansallisiin puolustusvoimiin nojautuen.²⁷¹

5.3.2 Neuvostoliiton sotavalmistelut käynnissä

Seuraava sotilaspoliittinen katsaus jaettiin heinäkuussa 1939. Mielenkiintoisinta katsauksessa ovat arviot Neuvostoliiton neuvotteluista toisaalta länsivaltojen ja toisaalta Saksan kanssa. Neuvostoliiton ja Englannin mahdollisesta sopimuksesta yleisesikunta totesi muun muassa: "Ei ole ratkaisevaa merkitystä sillä allekirjoitetaanko näiden maiden välinen avunantosopimus vai ei. Voidaan nimittäin pitää varmana, että Neuvostoliitto tulee sodan syttyessä toimimaan etujensa mukaisesti huolimatta siitä onko sopimusta olemassa vai ei. Sopimuksen allekirjoittaminen merkitsisi siis lähinnä sitä, ettei Neuvostoliitto ainakaan sinä hetkenä halua pysyä puolueettomana tai liittyä Saksaan, mitkä vaihtoehdot ovat

meille vaarallisempia kuin Neuvostoliiton ja länsivaltojen liitto. Vaikkakin Neuvostoliitto yksinkertaisesti viimeksimainitussa tapauksessa varaisi itselleen oikeuden miehittää Baltian maat ja Suomen parantaakseen näillä toimenpiteillä strategista asemaansa, syyttäen tällöin sitä, etteivät ne yksin kykene puolustautumaan Saksaa vastaan, ei tämäkään merkitse sotilaspoliittista muutosta. Tämä mahdollisuus on aina otettava huomioon."²⁷² Neuvostoliitto suunnitteli kriisitilanteessa miehittävänsä tukikohtia Suomenlahden suulta ja Ahvenanmaalta. Se esitti suunnitelmansa neuvotellessaan yhteistyöstä Englannin ja Ranskan kanssa.²⁷³

Yleisesikunta katsoi sotilaspoliittisen kehityksen vuoden 1939 ensimmäisen vuosipuoliskon aikana osoittaneen Neuvostoliiton sotavalmistelujen olevan käynnissä. Tämä heijastui pieniin valtioihin. Kuten edellisessäkin katsauksessa, niin tässäkin katsottiin muun muassa Suomen kannalta olevan erittäin tärkeätä, että pienten puolueettomien maiden rintama säilyisi yhtenäisenä mahdollisimman pitkään. Neuvostoliiton kielteinen suhtautuminen Ahvenanmaan linnoittamiseen liittyi suoraan sen suhtautumiseen puolueettomuuteen. Puolueettomat maat olivat Moskovan näkökulmasta uhka Neuvostoliitolle. Saksan saartorengaassa oli aukko. Edelleen Neuvostoliiton arveltiin pyrkivän säilyttämään itsellään mahdollisuuden pakottaa tarvittaessa ainakin Suomi luopumaan puolueettomuudestaan. Linnoittamattoman Ahvenanmaan valtaaminen ja tätä kautta merenkulun katkaiseminen Suomen ja Ruotsin välillä palvelisi mahdollisesti tätä tarkoitusta.²⁷⁴

Saksa miehitti Tšekkoslovakian maaliskuussa 1939. Tämä sai Englannin muuttamaan jyrkästi politiikkaansa ja antamaan turvallisuustakeet seuraavina vaaravyöhykkeessä olleille Puolalle ja Romanian. Suomessa sotamarsalkka Carl Gustav Mannerheim kommentoi miehitystä Saksan lähettiläälle Wipert von Blücherille sanomalla: "Saksa on Tšekkoslovakian salamamiehityksellä osoittanut esimerkkiä. Ei voi mennä koskaan sanomaan, aikooko Venäjä joskus noudata sitä." Ruotsalaisten ulkoasiainhallinnon raporttien mukaan saksalaisvastaisuus kehittyi Suomessa jopa Saksan peloksi. Muun muassa kenraaliluutnantti Karl Lennart Oesch vaati joukkojen lähettämistä Ahvenanmaalle. Hän pahoitteli

myös sitä, että Suomi sai odottaa Ruotsilta vastauksia aloitteisiinsa, samalla kun "valtio valtion jälkeen eliminoidaan Euroopan kartalta". Oeschin mukaan Saksa voisi keksiä tekosytä äkilliselle sotilaalliselle toiminnalleen.²⁷⁵ Kiinnittäessään huomiota Saksan muodostamaan uhkaan Suomen sotilasjohto tiesi sen tehoavan ruotsalaisiin paremmin kuin vetoaminen idästä suuntautuvaan vaa-
raan.

Neuvostoliiton ulkoministeri Vjatseslav Molotov piti 31.5.1939 laajan ulkopoliittisen puheen, jossa hän käsitteli myös kahta Suomen ulkopoliitikalle ja kansainväliselle asemalle keskeistä kysymystä: Ahvenanmaan linnoittamista ja Neuvostoliiton eurooppalaisille naapurivaltioille suunnittelemla takuita. Puheesta oli Suomelle vakavia seurauksia. Ruotsin hallitus päätti peruuttaa valtiopäiville antamansa esityksen Ahvenanmaan suunnitelman hyväksymisestä. Tämä päätös merkitsi tosiasiallisesti Suomen jäämistä yksin ja eristykseen. Sotamarsalkka Carl Gustav Mannerheimin mukaan Ruotsin perääntyminen Tukholman sopimuksesta jätti Suomen Neuvostoliiton pitkälle menevien tavoitteiden armoille.²⁷⁶

Neuvostoliittoa hillitsi sen eristetty asema ja huono taloudellinen tilanne. Sen katsottiin jatkavan rauhanpolitiikkaansa, olevan varovainen ja välttävän joutumista mukaan mahdolliseen sotaan. Suomen sotilaspoliittisen aseman arvioitiin kuitenkin Neuvostoliiton aktiivisen toiminnan vuoksi huonontuneen. Saksan suhteet Italiaan, Japaniin, Englantiin ja Ranskaan olivat parantuneet. Saksan ja Yhdysvaltojen väliset suhteet olivat huonot. Kaikesta huolimatta pienikin välikohtaus akselivaltiojen sekä Englannin ja Ranskan välillä voisi sytyttää sodan. Välikohtauksille vaarallisia alueita olivat Danzig, Välimeri ja Kaukoitä. Heinäkuun katsauksessa tultiin kuitenkin siihen johtopäätökseen, ettei kaikesta huolimatta vuoden 1939 ensi puoliskon päättyessä ollut välitöntä sodan vaaraa. Toisaalta katsauksessa todettiin, ettei tilanteen rauhoittumisestakaan ollut merkejä.²⁷⁷

Ohto Manninen toteaa teoksessaan, että talvisotaa ajatellen Neuvostoliitossa oli käynnissä tärkeä suunnitteluvaihe kesällä 1939. Tuolloin operaatiosuunnitelmia

muutettiin kesken vuotta. Normaalisti suunnitelmien tarkistaminen suoritettiin tammi-helmikuussa. Leningradin sotilaspiirin päällikkö Kiril Meretskov sai kuitenkin kesäkuussa 1939 Stalinilta käskyn laatia suunnitelma operaatiosta Suomea vastaan. Suunnitelma hyväksyttiin heinäkuussa ja siihen ei ilmeisesti tehty muutoksia ennen lokakuuta 1939.²⁷⁸

Rauhoittavan tuntuiseen johtopäätökseen vaikutti ehkä osaltaan Neuvostoliiton arvioitu sotilaallinen heikkous, joka tuotiin varsin selvästi esille niin vuoden 1939 ensimmäisessä "Tiedotuksia Neuvostoliitosta" kuin edellisessä katsauksessa sotilaspoliittisen aseman kehittymiseen. Edellisessä katsauksessahan todettiin, että puna-armeijan mahdollisuuksia suoriutua kunnialla mahdollisessa sodassa toista suurvaltaa vastaan voitiin täydestä syystä epäillä. Sen menestyksellistä toimintaa pidettiin mahdollisena ainoastaan lähinnä puolustustaistelussa. Tätäkin taistelulajia tulnaisiin yleisesikunnan käsityksen mukaan käymään niin passiivisesti, ettei Neuvostoliitto voisi välttyä aluemenetyksiltä, jos vihollinen toimisi vähänkin aktiivisesti. Neuvostoliiton teollisuuden ja huollon kykyä täyttää sodan ajan tarpeita pidettiin riittämättöminä.²⁷⁹ Näinhän todellisuudessa olikin. Neuvostoliitto oli toisen maailmansodan aikana hyvin pitkälti lähinnä Yhdysvaltojen materiaalsen avun varassa.²⁸⁰

Kesän 1939 tilanne muistutti vuoden 1934 tilannetta. Juuri Neuvostoliiton ja länsivaltojen neuvottelut vuonna 1934 ja niihin sisältynyt takuuehdotus olivat olleet sysäyksenä Suomen pyrkimyksille pohjoismaiseen suuntaukseen. Kesällä 1939 Suomi oli jälleen neuvotteluiden ja takuutarjousten kohteena. Nyt tilanne oli vain paljon ongelmallisempi, sillä suurvaltojen sodan uhka oli selvästi suurempi. Puna-armeijan suorituskykyä tosin pidettiin heikohkona. Tähän käsitykseen vaikuttivat nimenomaan tiedot sen päällystään kohdistuneesta poliittisesta puhdistuksesta ja arviot jäljelle jääneen päällystön heikosta koulutustasosta. Kesällä 1934 puna-armeijan suorituskykyä sen sijaan pidettiin ylivoimaisena verrattuna Suomen armeijan suorituskykyyn. Tosin tuolloinkin arvioitu joukkojen alhainen koulutustaso vaikutti käsitykseen neuvostoarmeijan voimasta./

5.4 Neuvostoliitto hyökkää - ei hyökkää

5.4.1 Moskovan neuvotteluiden aikaisia asenteita

Neuvostoliiton Suomelle esittämään neuvottelukutsuun syksyllä 1939 vastattiin myös sotilaspoliittisella toimenpiteellä. Hallitus päätti 6.10. siirtää rauhanaikaiset puolustusvoimat suojajoukkokokoonpanoa vastaavaan ryhmytykseen Kannakselle. Reserviläiset kutsuttiin ylimääräisiin kertausharjoituksiin. Lokakuun 14. päivänä annettiin käsky kenttäarmeijan keskityskuljetuksista.

Saksan ja Neuvostoliiton sopimus elokuussa 1939 aiheutti Suomen asemassa täydellisen muutoksen. Tähän vaikuttivat myös puna-armeijan marssiminen Suomenlahden etelärannalle ja Karjalassa jo vuosia suoritettut tienrakennustyöt. Myös sotamarsalkka Carl Gustav Mannerheim korosti muutosta Tasavallan presidentille osoittamassaan kirjeessä juuri ennen Talvisodan syttymistä.²⁸¹

J.K. Paasikiven palattua neuvotteluista Moskovasta 16.10. pidettiin hallituksen ulkoasiainvaliokunnan ja korkeimman sotilasjohdon edustajien kesken neuvottelukokous. Poliitikot, varsinkin Eljas Erkko ja Juho Niukkanen, suhtautuivat Neuvostoliiton vaatimuksiin jyrkästi. Sotilaat, varsinkin sotamarsalkka Carl Gustav Mannerheim, sen sijaan suhtautuivat niihin realistisemmin. Tosin esimerkiksi yleisesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti Karl Lennart Oesch tuki Erkon ja Niukkasen kantaa. Mannerheimin tarkistaman, yleisesikunnan laatiman muistion mukaan tuli tarkoin harkita, oliko syytä asettua Neuvostoliiton vaatimuksiin nähden jyrkän kielteiselle kannalle. Tästä saattaisi seurata sota. Muistiossa tähdennettiin myös sitä, että kyseessä oli aluevaihto eikä yksipuolinen luovutus. Yleisesikunta katsoi Suomen joutuvan taistelemaan mahdollisessa sodassa yksinään Neuvostoliittoa vastaan.²⁸²

Ulkoministeri Eljas Erkon tapaan myös monet muut poliitikot katsoivat Neuvostoliiton kovilla vaatimuksillaan vain hämäävän. Sen ei uskottu aloittavan sota. Poliitikot pitivät Suomen puolustuskykyä paljon parempana kuin sotilaat. Kun sotamarsalkka Mannerheim arvioi puolustuskyvyn riittävän vain kahdeksi viikok-

si, niin puolustusministeri Juho Niukkanen puhui puolesta vuodesta. Poliittiset päättäjät olivat taipuvaisempia uskomaan Niukkasta kuin Mannerheimia. Poliitikoista J.K. Paasikivi, Väinö Tanner ja A.S. Yrjö-Koskinen olivat lähellä sotilaiden kantaa Neuvostoliiton vaatimusten suhteen. Kannan mukaan Neuvostoliitolle oli voitava tehdä melko pitkällekin meneviä myönnytyksiä.²⁸³

Poliitikkojen asenteisiin näyttivät vaikuttaneen liian optimistiset käsitykset ulkomailta saatavasta sotilaallisesta avusta ja diplomaattisesta tuesta. Ruotsalaislehtien kirjoittelu ja Ruotsin sosiaalidemokraattien keskuudesta tullut kannanotto, jossa välyteltiin suomalais-ruotsalaisen puolustusliiton mahdollisuutta, tuntuivat osoittavan aktiivista ulkopoliittikkaa kannattavien ruotsalaisten määrän lisääntyneen. Vähälle huomiolle Suomessa jätettiin ulkoministeri Eljas Erkolle ja presidentti Kyösti Kalliolle samalla matkalla annetut ilmoitukset, ettei Suomen tulisi luottaa Ruotsin sotilaalliseen väliintuloon.²⁸⁴ Useat eri tahot varoittivat kuitenkin Suomen valtiojohtoa sodan mahdollisuudesta, ellei Suomi suostuisi Neuvostoliiton vaatimuksiin. Saksan epävirallisissa neuvoissa ymmärrettiin yleensä Neuvostoliiton, toisen suurvallan, tarpeita ja kehoitettiin Suomea taipumaan. Saksaa ei uskottu, koska sen oletettiin olevan neuvostoliittolaisten asialla.²⁸⁵

Ruotsin yleisesikunnan suunnitelmat saattoivat vaikuttaa Suomen sekä sotilaallisen että poliittisen johdon tilanteenarviointiin. Tämä voidaan päätellä siitä vastentahtoisuudesta, jolla Suomi luopui vuonna 1938 Kansainliiton peruskirjan pakoteartiklan kirjaimellisesta noudattamisesta. Vielä myöhemminkin Suomessa toivottiin, että Kansainliiton järjestelmän sisällä olisi mahdollista rakentaa Pohjoiaan alueellinen puolustusliitto ainakin Suomen ja Ruotsin kesken. Poliittinen johto joutui uhrauksena pohjoismaiselle solidariteetille yhtymään muiden Skandinavian maiden pakoteartiklaa heikentäneeseen julistukseen. Se oli päätös, jota puolustusneuvoston puheenjohtaja, sotamarsalkka Carl Gustav Mannerheim ei koskaan antanut anteeksi.²⁸⁶

Jos Suomi olisi suostunut Boris Jartsevin esityksiin ja myöhemmin neuvostojohdon vaatimuksiin, se olisi Martti Turtolan mukaan merkinnyt luopumista kauan ja vaivalla rakennetusta pohjoismaisesta suuntauksesta. Ahvenanmaan neuvot-

telut johtivat tulokseen ja Tukholmassa solmittiin Ahvenanmaata koskeva sopimus tammikuussa 1939. Ensimmäisen kerran yli sataan vuoteen Ruotsin hallitus sitoutui sotilaspoliittiseen sopimukseen. Tämän piti olla askeleena kohti puolustussopimusta.²⁸⁷

Ruotsin yleisesikunta oli laatinut hallituksen suostumuksella pitkälle meneviä suunnitelmia Suomen auttamiseksi. Suomi oli rakentanut Kansainliitto-politiikkaansa paljolti näiden suunnitelmien herättämien toiveiden varaan. Ruotsin sotilasjohto oli saanut Suomesta kaiken tarvitsemansa salaisen tiedon ja maiden välille oli solmittu Ahvenanmaata koskeva sopimus. Suomessa alettiin uskoa Ruotsista saatavaan apuun.²⁸⁸ Sotamarsalkka Carl Gustav Mannerheim kirjoitti kirjeessä presidentti Kyösti Kalliolle kolme päivää ennen sodan syttymistä vuonna 1939: "Ruotsin aseellinen tuki olisi luultavasti ollut riittävä torjumaan sodanuhan toteutumisen, mutta ilmeisesti emme vielä skandinaavisessa suunnauksessamme ole tulleet toisiamme tarpeeksi lähelle".²⁸⁹

Englantilaisten kannanotoista eräät näyttivät rohkaisevan ja eräät varoittavan Suomea. Englannin ulkoministeriö lupasi kiirehtiä asetoimituksia Suomelle. Maan sotilasjohdon käsityksen mukaan Neuvostoliiton hyökkäys Suomeen ei ollut todennäköinen, jonka englantilaiset olivat todenneet aikaisemminkin muun muassa keväällä 1935. Tällöin Englannissa oli alettu pitää Saksaa selvänä uhkana maailmanrauhalle. Poliittisista syistä Englannille oli tärkeätä lähestyä Neuvostoliittoa jo tuolloin.²⁹⁰ Ilmeisesti nytkin syksyllä 1939 oli kyse ainakin osittain samansuuntaisesta asiasta ja Suomea haluttiin rauhoitella. Selvää toiveajattelua sisältyi kuitenkin Päämajan tiedusteluosaston poliittista tilannetta koskeneeseen katsaukseen marraskuun lopulla vuonna 1939. Siinä sanottiin, että "erittäin järkyttävän vaikutuksen teki N-liiton poliittiseen johtoon USA:n presidentin vetoomus Suomen puolesta."²⁹¹ Tosiasiassa Vjatseslav Molotov kehotti korkeimmassa neuvostossa pitämässään puheessa 31.10.1939 Yhdysvaltain presidenttiä pikemminkin huolestumaan Filippiinien kuin Suomen riippumattomuudesta.^{292/}

5.4.2 Neuvostoliitto marssii Viroon

Viron tapahtumilla ja puna-armeijan toimista tehdyillä havainnoilla on ollut merkitystä Suomen valtio- ja sotilasjohtoon tilanteenarvioinnissa. Neuvostoliiton Viroa kohtaan noudattamaa taktiikkaa seurattiin tarkasti. Vaikutti siltä, että Neuvostoliitto kiristi vaatimuksiaan sitä mukaa kuin Viro suostui edelliseen ehdotukseen. Ehdotusten läpimenoa helpotettiin väkivallan uhalla. Tiedot Viron sekä Latvian ja Liettuan poliittisista keskusteluista Neuvostoliiton kanssa tulivat ulkoasiainministeriön lisäksi yleisesikuntaan nopeasti erillisraportteina. Samoin yleisesikunta sai tiedot sekä Baltian maiden sotilaallisista varotoimista neuvotteluiden aikana että neuvostoarmeijan marssista uusiin Baltiassa sijaitseviin tukikohhtiinsa kuin myös tietoja neuvostojoukkojen toiminnasta loppusyksyn kuluessa.²⁹³

Puolan nopea sortuminen syyskuussa 1939, Neuvostoliiton liikekannallepano sekä sen vihollisuuksien aloittaminen Puolaa vastaan aiheuttivat varsinkin Liettuassa valmiuden kohottamisen. Maassa oli aseissa yli 120 000 sotilasta. Latvia ja Viro sen sijaan eivät kohottaneet sotilaallista valmiuttaan yhtä voimakkaasti kuin Liettua. Virossa kohotettiin jonkin verran rauhan ajan valmiutta. Näissä maissa ei haluttu yleisesikunnan mukaan suututtaa Neuvostoliittoa ennenaikaisiksi arvioiduilla, laajoilla sotilaallisilla valmisteluilla. Lisäksi niistä aiheutuvia suuria kustannuksia haluttiin välttää. Yleisesikunnan katsoi, että Puolan kohtalo, Baltian maiden tunne omasta sotilaallisesta heikkoudesta, niiden keskinäinen eripuraisuus ja täydellinen yhteistoiminnan puute sekä tietoisuus siitä, että Saksan ja Neuvostoliiton ollessa sovussa keskenään toiveita avunsaannista ei ollut, selittivät Neuvostoliiton helpon menestyksen.²⁹⁴

Latvian ja Viron vuonna 1923 solmima puolustusliitto osoittautui kestäättömäksi Viron ja Neuvostoliiton välisten neuvotteluiden aikana. Yleisesikunnassa sen uskottiin johtuvan siitä, että joko Viro katsoi siihen vetoamisen hyödyttömäksi tai siitä, että Latvia sanoi sopimuksen irti. Joka tapauksessa neuvostoarmeija esiintyi uhkaavasti Latvian vastaisella rajalla juuri samana päivänä, kun Viron ja Neuvostoliiton välinen sopimus allekirjoitettiin.²⁹⁵ Latvia uskalsi ryhtyä tuskin mihinkään sopimuksen mukaisiin toimenpiteisiin./

Neuvostoliiton ja Baltian maiden välisissä neuvotteluissa oli yleisesikunnan mielestä merkillepantavaa se, että Liettuaa kohdeltiin aivan toisin kuin Viroa ja Latviaa. Syynä pidettiin maan sotilaallista valmiutta ja "vanhaa ystävyyttä" Neuvostoliiton kanssa. Tuon ystävyyskatsottuun johtuneen liettualaisten puolalais- ja saksalaisvihasta.²⁹⁶

Yleisesikunnan saamat tiedot puna-armeijan yhtymien marssista lokakuussa Viroon osoittivat joukkojen tason olevan varsin huonon. Marssikuria pidettiin heikkona jonka katsottiin johtuvan osaksi jo aikaisemmin mainitusta kaluston, muun muassa kuljetusvälineiden ja panssarivaunujen, huonosta kunnosta ja teknisestä tasosta. Yleensäkin kurissa oli toivomisen varaa ja tämä näkyi muun muassa upseeriston ja miehistön välisissä huonoissa suhteissa. Baltian maiden miehitys osoitti kaiken kaikkiaan puna-armeijan toiminnan heikkouden. Tätä mieltä olivat myös virolaiset, jotka uskoivat, että aktiivisella ja päättäväisellä toiminnalla neuvostojoukkojen tulo alueelle olisi voitu estää. Eräiden tietojen mukaan virolaiset pitivät puna-armeijaa niin heikkona, että sen lyömistä pois maasta pidettiin vieläkin, sen jo ollessa Virossa, mahdollisena.²⁹⁷

Yleisesikunta havaitsi Baltian tapahtumien yhteydessä Saksan antavan Neuvostoliitolle täyden toimintavapauden alueella. Toisaalta Neuvostoliiton ja Baltian maiden välisiä sopimuksia pidettiin Saksaa vastaan tehtyinä.²⁹⁸ Saksan ja Neuvostoliiton välisen sopimuksen määräyksistä yleisesikunnalla ei siis ainakaan tässä vaiheessa näyttänyt olevan mitään tietoa. Asiakirjassa ei edes analysoitu mahdollisia syitä siihen, miksi Saksa antoi neuvostojohdolle täydellisen toimintavapauden. Siitä ei myöskään selviä, miksi Baltian maat olivat tehneet itselleen epäedulliset sopimukset Neuvostoliiton kanssa. Tiedossahan oli, että Saksa ja Neuvostoliitto olivat jakaneet muutamaa kuukautta aikaisemmin syyskuussa Puolan, jota oli ainakin siihen saakka pidetty jopa sotilaallisena voimatekijänä. Marraskuun 11. päivän arviossa olisi luultu edes jollakin tavalla yhdistetyn nämä tapaukset suuremmaksi kokonaisuudeksi./

5.4.3 Yleisesikunnan Neuvostoliiton vahvuuksia ja tavoitteita koskevat arviot syys-lokakuussa 1939

Suomen saama kutsu Moskovaan oli tuskin mikään yllätys sotilasjohdolle. Olihan yleisesikunnassa seurattu tarkasti Baltian maiden ja Neuvostoliiton suhteiden kehittymistä. Tilanteeseen liittyi kuitenkin arvaamattomia tekijöitä.

Saksan ulkoministeri Joachim von Ribbentrop vieraili jo toisen kerran Moskovassa syyskuun lopussa. Päivä oli sama, jolloin Viro hyväksyi sopimuksen Neuvostoliiton kanssa. Sotamarsalkka Carl Gustav Mannerheim lähetti tämän johdosta yleisesikunnan ulkomaaosaston päällikön eversti Lars Melanderin Saksaan amiraali Wilhelm Canariksen luo saadakseen selvyuden Moskovan keskusteluista. Melander päätteli saamastaan informaatiosta, ettei Saksa ollut antanut Neuvostoliitolle vapaita käsiä Suomen suunnalla. Sen sijaan Latvia ja Liettua oli jätetty Neuvostoliiton etupiiriin.²⁹⁹

Samansuuntainen oli Suomen Berliinissä olleen sotilasasiamiehen eversti Viktor Sundmanin lokakuun lopun arvio, jonka mukaan Saksa sai Neuvostoliitto-sopimuksellaan toimintavapauden tärkeimmissä suunnissa. Päävihollinen oli nyt Englanti, ja Saksan etuihin kuului, että Neuvostoliitto ylläpiti puolueettomuutta. Saksassa tiedettiin, että Neuvostoliiton kaikki toimenpiteet tähtäsivät tulevaan Saksan vastaiseen välienselvittelyyn. Sundmanin mukaan Saksan sotilaspiireissä oltiin sitä mieltä, ettei puna-armeijalla ole mitään merkitystä sen jälkeen kun Saksa oli selvittänyt "...asiat lännessä, ja laivasto hymyilee Venäjän laivastolle ja sen uusille tukikohdille". Sundman totesi, että Saksa oli hankkinut politiikallaan toimintavapauden lännessä. Tämä koski osaltaan myös Suomea, ja sitä pidettiin Saksassa valitettavana, mutta kuitenkin sivuseikkana niin kauan kuin lännessä pyrittiin ratkaisuun. Omana näkemyksenään Sundman esitti, että Saksan perääntymisellä oli kuitenkin maantieteelliset rajansa. Tämä raja kulki hänen mukaansa pitkin Suomen itärajaa.³⁰⁰ Suomen Berliinin sotilasasiamiehellä ei ollut selkeää kuvaa Saksan ja Neuvostoliiton elokuussa solmiman sopimuksen sisällöstä. Vielä lokakuun lopussakin saksalaiset pystyivät vahvistamaan ainakin Sundmanin myötämielisiä asenteita Saksaan ja hänen uskoaan

Saksan tuolloisen politiikan positiivisiin vaikutuksiin Suomelle.

Eversti Viktor Sundmanin raportilla oli vaikutus yleisesikunnan kannanottoihin. Eräät sen sisältämät ajatukset näkyvät myöhemmin yleisesikunnan katsauksissa. Ne näkyivät muun muassa marraskuun 25. päivän tilannekatsauksessa, jossa yleisesikunta vieläkin oli toiveikas Saksan tuen saamiseksi Suomen ja Neuvostoliiton välisessä kriisissä.³⁰¹ Berliinin sotilasasiamiehen katsaus saattoi omalta osaltaan vahvistaa suomalaisten käsitystä puna-armeijan tehottomuudesta ja lisätä uskoa Suomen mahdollisuuksiin.

Kun Neuvostoliitto solmi sopimuksen Saksan kanssa elokuun 23. päivänä 1939, yleisesikunnassa analysoitiin, mihin Neuvostoliitto Suomen suunnalla saattoi pyrkiä. Operatiivisen osaston maavoimatoimiston päällikön everstiluutnantti Valo Nihtilän tekemä asiakirja valmistui elokuun viimeisenä päivänä, siis päivää ennen Saksan hyökkäystä Puolaan. Nihtilän arvio näyttää perustuvan aiempiin Neuvostoliiton edustajien maansa pyrkimyksistä antamiin tietoihin sekä ulkomaosaston jakamaan tiedustelutietoon. Neuvostoliiton aseman uskottiin vahvistuneen Saksan kanssa tekemän sopimuksen johdosta.³⁰²

Nihtilä arvioi, että sopimuksessa Neuvostoliitto pyrkii pysymään mahdollisen sodan ulkopuolella. Jo ilman yleiseurooppalaista sotaakin Neuvostoliiton suhteen piti olla kuitenkin varovainen. Kun Euroopan eri liittoryhmien välit olivat kireät, Neuvostoliitto voisi käyttää tilaisuutta hyväkseen ja yrittää marssia tavoitteisiinsa Saksan tapaan. Yhtenä sen laajentumissuuntana pidettiin Suomea ja Baltian maita. Neuvostoliiton päämäärinä Suomen suunnalla katsottiin olevan joko 1) Suomen valtaaminen suursodan syttyessä ja Neuvostoliiton onnistuessa pysymään sodan ulkopuolella tai 2) eräiden Neuvostoliitolle tärkeiden Suomen osien valtaaminen. Jälkimmäisessä tapauksessa vallattavan alueen laajuus jäisi riippumaan tilanteen edullisuudesta. Tavoitteena olisi merivoimien toimintaedellytysten parantaminen valloittamalla ainakin Suomenlahden saaret ja Karjalan Kannas Koivisto mukaan lukien. Tilanteen mahdollistaessa Neuvostoliiton päämääränä olisi koko Kaakkois-Suomen valtaaminen.³⁰³

Myös Pohjois-Suomea pidettiin Neuvostoliiton näkökulmasta kiinnostavana jo pelkästään sen vuoksi, että pohjoiset merialueet olivat tärkeitä sen ulkomaankaupalle. Näin ollen Suojärven-Salmin alueen liittäminen Neuvostoliittoon pienentäisi Jäämerelle johtavaan yhdystiehen kohdistuvaa uhkaa.³⁰⁴

Neuvostoliitolla oli everstiluutnantti Valo Nihtilän arvion mukaan kaksi mahdollisuutta aloittaa sota Suomea vastaan: joko valmisteltu tai hetken päätökseen perustuva ja heikosti valmisteltu hyökkäys. Ensimmäinen vaihtoehto oli Nihtilän mielestä todennäköisempi. Siihen liittyisi hyökkäysvalmistelujen naamioiminen muun muassa sotaharjoitusten tai raja-alueella suoritettavien puolustusvalmistelujen taakse. Näinhän itse asiassa sitten tapahtuikin. Asiakirjan yhteenvedona tähdennettiin, että Suomen mahdollisuudet joutua sotaan Neuvostoliiton kanssa olivat huomattavasti kasvaneet: "Venäjän valmiuden viime vuosina yhä kasvessa saamme odottaa entistä vahvemmin voimin alkavaa, silti yllätyslunnetaan menettämätöntä hyökkäystä." Nihtilä arvioi, että neuvostojoukkojen ensimmäisessä portaassa hyökkäisi Karjalan Kannaksella kahdeksasta kymmeneen divisioonaa ja mekanisoitu armeijakunta.³⁰⁵ Hän oli arvioinut kymmenen vuotta aikaisemmin, että Kannaksen kapeikkojen kautta oli mahdotonta suunnata seitsemää divisioonaa suurempia voimia.³⁰⁶

Tilastotoimiston tilannekatsauksessa katsottiin kuitenkin lokakuun 24. päivänä, ettei Neuvostoliiton armeijan toiminta Suomen itärajalla viitannut mihinkään tavallisuudesta poikkeavaan.³⁰⁷ Tilastotoimiston arvio tilanteesta erosi melkoisesti everstiluutnantti Valo Nihtilän käsityksestä, ellei katsauksen sanamuoto sitten tarkoittanut, että Neuvostoliiton hyökkäysvalmistelut olivat tavanomaista toimintaa. Todellisuudessa Neuvostoliitto kohotti joukkojensa valmiutta Suomen vastaisella rajalla jo syyskuussa Puolan tapahtumien takia.³⁰⁸ Yleisesikunnassa neuvostojoukkojen toimintamahdollisuuksien katsottiin parantuneen siinä määrin vuoden 1939 aikana, että puolustussuunnitelmia tarkistettiin uhkakuvan mukaisesti. Uutena suunnitelmana laaditiin V.K. Karjalan Kannas, jota ei kuitenkaan virallisesti vahvistettu syksyllä 1939.³⁰⁹

Seuraava kattavampi katsaus neuvostoarmeijan tilasta on lokakuun 28. päiväl-

tä. Se perustui tietoihin, jotka oli saatu puna-armeijan toiminnasta Kauko-Idässä, Puolassa ja Baltiassa. Katsauksen mukaan ensimmäisen linjan joukot (rauhan ajan muodostelmat, jotka olivat olemassa ennen liikekannallepanoa) olivat hyvin koulutettuja ja pääosin hyvin varustettuja jopa talvisotaa varten. Toisen linjan joukoilta sen sijaan puuttui aseistustakin (jopa kokonaisilta joukko-osastoilta). Muun muassa Puolaan oli tullut aseettomia joukko-osastoja, jotka olivat paikan päällä aseistettu puolalaisilta otetuilla aseilla. Tykistö oli raportin mukaan pääasiassa ajanmukaista. Muuten tekninen kalusto, esimerkiksi panssarivaunut ja -autot, oli laadultaan korkeintaan keskinkertaista. Välineitä käsiteltiin heikosti ja varaosista oli puutetta.³¹⁰

Päälystön koulutustasoa pidettiin aina pataljoonan komentajatasoa myöten suhteellisen heikkona. Tästä ylöspäin taso edelleen heikkeni. Silmiinpistävää oli johtajien toiminnan kaavamaisuus. "Muutamia poikkeuksia lukuunottamatta keski- ja korkeampi päälystö osittain, ellei sanoisi täysin kykenemätöntä hoitamaan tehtäviään nykyaikaisessa sodassa." Alipäälystön ja miehistön koulutustasoa pidettiin keskinkertaisena ja reserviläisten taas katsottiin suhtautuvan maan johtoon kielteisesti.³¹¹

Raportin johtopäätöksenä todettiin: "Puna-armeija ei tällä hetkellä ole, eikä läheisessä tulevaisuudessa tule olemaankaan sotakelpoinen taisteluväline. Näin ollen, ja lisäksi Neuvostoliiton sisäisen tilanteen huomioonottaen, ei neuvostohallituksen luulisi antautuvan sotaan edes lukumääräisesti heikompaa armeijaa vastaa."³¹² Elettiin vuoden 1939 lokakuun loppua. Talvisota osoitti omalta osaltaan sen, että arviossa oltiin sekä oikeassa että väärässä. Neuvostoarmeija ei todellakaan ollut niin suorituskykyinen kuin sen olisi pitänyt olla. Maan johdon aikeet taas arvioitiin pahasti väärin.

Yleisesikunnan maavoimatoimistossa oli esitetty jo lokakuun alussa Karjalan Kannaksen linnoittamista koskevassa muistiossa, että neuvostoliittolaisilla oli mahdollisuus strategiseen yllätykseen Suomea vastaan. Sen perusteluina esitettiin, että

- heillä oli huomattavat joukot Leningradin sotilaspiirin alueella,

- Suomen rajat olivat heikosti linnoitetut,
- niissä asemissa, jotka oli linnoitettu, ei ollut miehitystä ja
- suomalaisten suojajoukkojen tulo alueelle kesti kauan.³¹³

Marraskuun puolivälissä jaetussa tiedotteessa "Havaintoja Neuvostoliiton sisäisestä tilasta syys-marraskuulla 1939" pantiin merkille syyskuussa toimeenpannun liikekannallepanon vaikuttaneen taloudellisen koneiston toimintaan ja aiheuttaneen häiriöitä ja pysähtymisiä. Teollisuuden tuotantokyky oli alentunut. Sato oli ollut vehnää lukuunottamatta hyvä, mutta liikekannallepano oli kuitenkin häirinyt sadonkorjuuta ja paikoin oli valitettu sadon tämän johdosta pilaantuvan. Lokakuussa ilmestyivät jonot elintarvikekauppojen eteen, mutta marraskuussa niitä ei enää näkynyt. Bensinistä ja autojen renkaista oli suuri pula. Polttoainejakelun ongelmista kertoi se, että puukaasuautoja oli näkynyt Itä-Karjalassa ja Leningradissa. Johtopäätöksenä todettiin, että mikäli tällöin Uralin länsipuolella olleet noin 100-110 divisioonaa pidettäisiin aseissa talven yli seuraavaan kesään, muodostuisi huolto erittäin ongelmalliseksi.³¹⁴

Loka-marraskuun vaihteen arviot vähättelivät neuvostoarmeijan voimaa ja sodan syttymisen mahdollisuutta. Tilastotoimiston arviot poikkesivat merkittävästi operatiivisen toimiston arvioista. Maavoimatoimistossa oltiin jatkuvasti tekemisissä selkeiden tosiasioiden kanssa, sillä operatiivisessa suunnittelussa oli otettava huomioon myös omat resurssit. Tällöin nähtiin Suomen puolustuskyvyn puutteet. Arvioitaessa tätä taustaa vasten Neuvostoliiton sotapotentiaalin muodostamaa uhkaa, päädyttiin everstiluutnantti Valo Nihtilän esittämiin johtopäätöksiin. Tilastotoimistossa sen sijaan käsiteltiin Neuvostoliittoa koskevia tietoja ilman operatiivisen suunnittelun asettamaa painolastia. Tällöin oli ehkä helpompi päätyä rauhoittavampaan johtopäätökseen.

5.5 Yleisesikunnan arviot sodan syttymismahdollisuuksista 25.11.1939

Marraskuun 25. päivän Päämajan tilannekatsauksen poliittista tilannetta koskevassa osassa todettiin, että neuvotteluiden katkettua ei Neuvostoliitosta osoi-

tettu virallisesti vihamielisyyden merkkejä. Kuitenkin maan tiedotusvälineet olivat propagandassaan väittäneet "Suomen taipumattomuuden muka osoittavan sen hyökkäysaikomuksia ja riippuvaisuutta joistakin N-liitolle vihamielisistä valtioista". Puna-armeijan joukkojen sijoitus Euroopassa osoitti yleisesikunnan mielestä, että Neuvostoliitossa oli pidetty Suomen kysymystä toisarvoisena. Epäluulo Saksaa kohtaan esti joukkojen siirtämisen pois Puolasta.³¹⁵

Katsauksessa kirjoitettiin: "Suurvaltasodan ollessa nykyisessä tasapainotilassa ei ole todennäköistä, että N-liitto aloittaisi hyökkäyksen millään suunnalla, koska se ei tiedä ketä vastaan se silloin lopulta joutuisi taistelemaan, ja koska se pelkää taistelua, jonka kestoaikaa ei ennakolta voida varmasti arvioida. Niin kauan kuin tilanne on tällainen, ei se käy käsiksi muuhun kuin sellaiseen saaliiseen, joka on kypsä antautumaan ilman vastarintaa. Mutta Neuvostoliiton tavoitteet muuttuisivat kaiken todennäköisyyden mukaan aivan toisenlaisiksi, jos Saksa alkaisi lännessä hyökkäyksen täydellä voimalla. Näin syntyneen rautaesiripun takana N-liitto voisi vapaasti ryhmittää joukkonsa uudestaan ja aloittaa hyökkäyksen joko pohjoisessa (Suomi ja Skandinavia) tai etelässä (Romania), mutta ei missään tapauksessa yhtä aikaa molemmilla suunnilla." Edelleen todettiin, että "kun N-liiton valtiomiehet ovat tarkasti käyttäneet samoja menetelmiä kuin Saksa, on täysi syy odottaa, että, jos Saksa loukkaa Belgian ja Hollannin puolueettomuutta, Neuvostoliitto pian yrittää Suomen kysymyksen ratkaisemiseksi käyttää samaa menettelytapaa".³¹⁶

Marraskuun puoliväliin mennessä tehdyt havainnot eivät yleisesikunnan mukaan kuitenkaan osoittaneet, että Karjalan Kannakselle olisi keskitetty hyökkäystarkoituksessa poikkeuksellisen suuria joukkoja. Yhtä vähän niin poliittinen tilanne kuin Neuvostoliiton voimien vahvuus sekä keskitys Suomea vastaan eivät antaneet aihetta päättelyyn, että hyökkäysvalmisteluja olisi ollut käynnissä. Katsauksessa arvioitiin, että "...salainen sopimus molempien valtioiden vaikutusalueiden jaosta on ilmeisestikin ollut hyvin ylimalkainen".³¹⁷ Neuvostoliitto pystyi siis hyvin salaamaan hyökkäysaikeensa ainakin tilastotoimistolta. Asiakirjan reunamerkinnoistä voi kuitenkin päätellä, etteivät kaikki yleisesikunnassa olleet yhtä optimistisia eivätkä myöskään yhtyneet katsauksessa esitettyihin nä-

kemyksiin. Reunamerkintöjen mukaan ainakin reservin luutnantti, tohtori Arvi Korhonen piti neuvostojoukkojen toimintaa rajoilla selkeästi hyökkäysvalmisteluina. Näyttää myös siltä, ettei yleisesikunnalla vielä, edes talvisodan kynnyksellä ollut selvää käsitystä Saksan ja Neuvostoliiton kolme kuukautta aikaisemmin elokuussa solmiman sopimuksen sisällöstä.

Yleisesikunnassa oli ilmeisesti se käsitys, että Neuvostoliiton sotavoimaa käytettäisiin vain maan johdon välineenä Suomen poliittiseen taivutteluun. Käynnissä oli vain hermosota, jossa neuvostojoukkojen aktiivisuus rajoilla oli vain demonstraatiota. Sitä pidettiin enemmänkin voimannäyttönä kuin hyökkäysvalmisteluna, olihan puna-armeijan todellista käyttöarvoa pidetty jo vuosia varsin kyseenalaisena. Lisäksi maan sisäpoliittisen tilanteen ei pitänyt mahdollistaa sotimista. Katsauksesta paistaa läpi selvä toiveajattelu, sillä Neuvostoliittohan oli jo todellisuudessa keskittänyt joukkoja Suomeen tehtävää hyökkäystä varten jo lokakuun alussa Suomen ja Neuvostoliiton neuvotteluiden alkaessa. Päättäväinen hyökkäykseen valmistautuminen alkoi lokakuun viimeisellä viikolla.³¹⁸ Seuraavana päivänä 26.11. ammuttiin niin sanotut Mainilan laukaukset. Marraskuun 25. päivän katsauksen oli allekirjoittanut Päämajan tiedusteluosaston päällikkö, everstiluutnantti Yrjö Pöyhönen.³¹⁹

Yleisesikunnassa ei arvioitu sitä, kannattiko Neuvostoliiton maksaa pelkästään voimannäytöstä niin suuria summia kuin sen havaitut voimien keskittäminen ja liikekannallepano vaativat kansantaloudellisesti. Taloudellinen menetys ja arvovaltatappio, mikäli Suomi ei olisi pitkänsä kestäneiden uhkailujen jälkeen taipunut, olisivat varmaan olleet liian suuret kestettäviksi. Ilmeisesti ei otettu lainkaan huomioon aikakysymystä. Ei ollut aihetta epäillä, etteikö Neuvostoliitto Suomen, Baltian ja Puolan ohella haluaisi varmistaa asemiaan myös Balkanilla. Balkania kohtaanhan Neuvostoliitto tunsiperinteisesti mielenkiintoa. Sielläkin olisi siis saatava ratkaisu aikaan ennen Saksan voimien lopullista vapautumista lännestä. Japania Neuvostoliitto joka tapauksessa pelkäsi. Se oli pelännyt sitä koko 1930-luvun. Syksyllä 1939 olisi voitu yrittää analysoida Suomen kansainvälispoliittista ja sotilaspoliittista tilannetta tältäkin kannalta. Toisaalta kaikki sotilaat yleisesikunnassakaan eivät ehkä olleet sotilaspoliittisissa arvioissaan yk-

simielisiä. Esimerkiksi eversti Aksel Fredrik Airo oli omien sanojensa mukaan vakuuttunut sodan syttymisestä jo neuvostojoukkojen suorittamasta Viron miehityksestä lähtien.³²⁰

Moskovan sotilasasiamiehen majuri Kaarlo Somerton ja hänen apulaisensa kannanotoilla saattoi myös olla vaikutusta tiedusteluosaston tilanteenarviointiin. Apulaissotilasasiamies, kapteeni U.A. Käkönen kävi Suomessa syys-lokakuun vaihteessa (30.9.-7.10.1939). Hänen mielestään neuvostojoukkojen määrä Leningradissa ja Karjalan Kannaksella ei vielä tuolloin ollut niin suuri, että se olisi merkinnyt välitöntä sodan vaaraa.³²¹ Marraskuun puolivälissä tekemällään matkalla Leningradiin ja Karjalan Kannakselle kapteeni Käkönen kertoi kuitenkin nähneensä niin runsaasti sotaväkeä ja materiaalia, että hän oli varma sodan alkamisesta. Hän päätti raporttinsa lopputoteamukseen: "En tosin ole koskaan nähnyt suurvallan keskitysmaarsia, mutta sotakouluissa opetetun perusteella nyt on kysymys siitä. Viikon kuluessa alkaa sota."³²²

Sotilasasiamiehen käskystä matkasta tehdyn raportin lopputoteamus muutettiin lievemmäksi, jolloin välitön sodan uhka jäi ilmoittamatta. Kapteeni U.A. Käkösen mukaan raportin loppu muutettiin muotoon: "Kysymyksessä saattaa olla myös elokuusta siirretty taisteluharjoitus, kuten tauoilla olevat upseerit ja aliupseerit kertoivat." Käkösen toteaa, ettei majuri Kaarlo Somerto uskaltanut lähettää raporttia alkuperäisessä muodossa, sillä hän oli saanut "Helsingistä ankaria moitteita mörköjen näkemisestä".³²³ Käytettävissä olevasta materiaalista ei selviä, kuka oli moittinut majuri Somertoa. Moskovan sotilasasiamiehen ohjaaminenhan kuului nimenomaan tilastotoimiston päällikön tehtäviin, mutta se toteutettiin ulkomaaosaston päällikön ohjeiden mukaan. Ulkomaaosaston päällikkönä oli tuolloin everstiluutnantti Lars Melander ja tilastotoimiston päällikkönä oli everstiluutnantti Yrjö Pöyhönen.³²⁴

Suomen puolustusmahdollisuuksia mahdollisen sodan syttyessä pidettiin yleisesikunnan operatiivisessa osastossa hyvinä. Armeijan varustaminen ja kouluttaminen Suomen erikoisolosuhteet huomioonottaen vaikuttivat oleellisesti tähän käsitykseen. Puolustuskykyä lisäsi silloinen "kiihkeä varustautuminen ja linnoit-

taminen". Yleisesikunnan operatiivisen osaston asiakirjan mukaan Suomen valtaaminen olisi suurvallallekin erittäin vaikea ellei peräti mahdoton tehtävä. Asiakirja oli päivätty marraskuun 27. päivänä 1939.³²⁵

Yleisesikunnan tilastotoimiston uskon mukaan Neuvostoliitto ei hyökkäisi loppusyksyllä 1939 sellaiseen valtioon, joka pystyisi osoittamaan vähänkin puolustuskykyä. Puna-armeijanhan ei pitänyt pystyä edes tehokkaaseen puolustustaisteluun puhumattakaan hyökkäysoperaatiosta. Viron tapahtumat olivat vahvistaneet käsitystä heikosta neuvostoarmeijasta, joka kaiken lisäksi oli sidottu myös Puolaan. Yleisesikunnassahan ei ollut tietoa Saksan ja Neuvostoliiton sopimuksen todellisesta sisällöstä. Maan sisäiset olosuhteet olivat lisäksi niin sekaisin, ettei yleisesikunnan arvion mukaan hyökkäys Suomeen voinut olla realistinen vaihtoehto. Ehkäpä operatiivisessa osastossa muodostettiin käsitys Suomen hyvästä puolustuskyvystä talvisodan kynnyksellä tätäkin taustaa vasten.

6 YHDISTELMÄ

Tilastotoimiston Neuvostoliittoa koskevien katsausten valossa Neuvostoliiton taholta Suomeen kohdistuva uhka kasvoi kevään 1928 aikana. Neuvostoliiton ja Englannin välisen sodan uhka vaikutti tuolloin myös Suomen sotilaspoliittiseen asemaan. Suomen kieltäytyminen solmimasta Neuvostoliiton tarjoamaa hyökkäämättömyyssopimusta pahensi tilannetta. Puna-armeijan divisioona oli arvioiden mukaan Karjalan Kannaksella noin 10 kilometrin päässä rajasta. Sinänsä suhteellisen rauhallinen ajanjakso maiden välisellä raja-alueella oli päättynyt.

Yleisesikunnan käsityksen mukaan neuvostojohto piti Suomen ja Neuvostoliiton suhteita erittäin kriittisinä vuonna 1931. Suomi näytti entistä enemmän kuuluvan Neuvostoliittoon vihamielisesti suhtautuvien maiden joukkoon. Maiden välisiä suhteita ei näyttänyt parantavan edes vuonna 1932 solmittu hyökkäämättömyyssopimus. Neuvostoliitossa pidettiin Suomen alueen kautta tulevaa hyökkäystä selviönä. Uhkakuvaa, jossa hyökkäyksellä vallattaisiin Karjala, Inkeri ja Neuvostoliiton pohjoisosat aina Uraliin saakka, istutettiin neuvostoväestöön jo

1920-luvun lopulta alkaen.

Neuvostoarmeijan suhteen arvioissa päädyttiin 1930-luvun alussa siihen johtopäätökseen, että Neuvostoliitolla oli selkeä pyrkimys luoda tehokas "tulevalle eurooppalaiselle sota-äyttämölle" kykenevä, poliittisesti luotettava armeija. Mekanisointipyrkimykset osoittivat sen, että puna-armeijasta oli tulossa muutenkin kuin vain miesmäärältään voimakas verrattaessa sitä esimerkiksi Suomen armeijaan. Neuvostoarmeijan koulutustasoa ei kuitenkaan pidetty hyvänä. Yleisesikunnassa ei uskottu myöskään kaikista merkeistä huolimatta Neuvostoliiton taloudellisen ja sisäpoliittisen tilanteen mahdollistavan armeijan kunnollista varustamista.

Arviot Neuvostoliiton joukkojen toimintamahdollisuuksista Suomea vastaan pysyivät joukkojen vahvuuksien osalta varsin samanlaisina koko 1930-luvun. Asiakirjojen mukaan Karjalan Kannaksella operoimaan pystyvän joukon kokonaisvahvuudeksi laskettiin noin 11-12 ja Laatokan pohjoispuolella noin neljästä viiteen divisioonaa vuonna 1930. Tämän lisäksi Neuvostoliitolla oli mahdollisuus keskittää 11 divisioonaa tarvittaviin suuntiin tilanteen mukaan. Talvisodan tapahtumia ajatellen vuosikymmenen alun arvio ei eronnut joukkojen lukumäärän suhteen kovinkaan paljon oikeasta.

Karjalan Kannakselle oli keskitetty talvisodan alussa yhteensä kahdeksasta yhdeksään divisioonaa ja kuusi panssariprikaatia (noin 190 000 sotilasta, noin 1 500 erilaista panssariajoneuvoa sekä noin 900 tykkiä ja kranaatinheitintä). Laatokan Karjalaan oli ryhmitetty viisi divisioonaa ja yksi panssariprikaati (noin 120 000 sotilasta, noin 400 erilaista panssariajoneuvoa sekä noin 600 tykkiä ja kranaatinheitintä). Repolan-Kantalahden alueelle oli keskitetty kolme divisioonaa ja Muurmannin alueelle kahdesta kolmeen divisioonaa (noin 140 000 sotilasta, noin 150 erilaista panssariajoneuvoa sekä noin 550 tykkiä ja kranaatinheitintä).³²⁶

Yleisesikunnassa katsottiin Neuvostoliiton päässeensä ulkopoliittiseen tavoitteeseensa vuoden 1933 lopussa. Tekemällä ystävyys- ja hyökkäämättömyyssopi-

muksia eurooppalaisten naapureidensa kanssa se oli saavuttanut huomattavia poliittisia voittoja sekä turvannut länsirajansa. Neuvostoliiton, muidenkin kuin Suomen kanssa solmimien sopimusten kestävyys ei silti uskottu. Neuvostoliittoahan pidettiin kesällä 1934 maailman militaristisimpana valtiona. Maan sotilaspoliittisen painoarvon katsottiin nousseen Euroopassa 1930-luvun puoliväliin mennessä.

Yleisesikunnan mukaan Neuvostoliiton länsirajan turvaaminen tarkoitti Suomen suunnalla sopimusjärjestelyjen lisäksi sotilaallisia toimenpiteitä. Karjalan Kannaksella ja Itä-Karjalassa oli linnoitettu useita vuosia ja varsinkin Neuvosto-Karjalassa olleita sotilasvoimia oli kehitetty ja vahvistettu. Niitä ei pidetty uhkana Suomelle, sillä Neuvostoliiton uskottiin pyrkivän turvaamaan länsirajansa niin, että se voisi suunnata joukkojaan Kauko-Itään. Neuvostoliiton ja Japanin välistä sotaa pidettiin erittäin todennäköisenä lähes koko 1930-luvun.

Yleisesikunnalla näytti olevan selvät perusteet arvioida neuvostoarmeijan voima ja laatia uudet operatiiviset suunnitelmat vasta kesällä 1934. Puna-armeijaa pidettiin kehittyneimpänä sen aikaisista armeijoista niin maa-, meri- kuin ilma-voimienkin suhteen. Se oli tekniikan läpitunkema miljoona-armeija, jonka taktinen taso oli hyvä. Itämeren laivastossa oli lisätty vuoden 1934 aikana pienten, nopeakulkuisten alusten määrää. Lisäksi käyttöön oli otettu Suomenlahden oloihin soveltuva taktiikka. Sen perusajatuksena oli kaikkien laivastoyksiköiden ja meri-ilmavoimien keskitetty käyttö. Neuvostojohdon koko toiminnan katsottiin tähtäävän tulevan sodan valmisteluun. Neuvostoliiton arvioitiin pystyvän suunnittelemaan mahdollisessa sodassa Karjalan Kannakselle viidestä kymmeneen divisioonaa.

Yleisesikunta esitti vuoden 1935 lopussa, että Ruotsin mahdolliset suunnitelmat osallistua Suomen puolustamiseen oli otettava huomioon operatiivisissa suunnitelmissa. Edellytykset Ruotsin saamiseksi mukaan Suomen puolustukseen näyttivät paremmilta kuin koskaan. Vielä vuoden 1930 lopussa yleisesikunnan käsityksen mukaan silloinen Suomen sotilaspoliittinen asema edellytti sotilaallista yhteistoimintaa Suomenlahden eteläpuolisten valtioiden kanssa. Yleisesikun-

nan päällikkö totesi pitämässään esitelmässä keväällä 1936, että nimenomaan materiaalin saatavuuden turvaaminen mahdollisessa kriisitilanteessa edellytti Suomen lähentymistä Ruotsiin. Neuvostoliiton asenteen takia Suomen ei pitänyt lähestyä liikaa Saksaa.

Kokonaisuutenaan Suomen ja Neuvostoliiton välisen raja-alueen sotilaspoliittisen merkityksen arvioitiin vuoteen 1936 mennessä kasvaneen huomattavasti. Neuvostoliiton uskottiin pyrkivän takaisin vanhoille tsaarinaikaisille rajoille. Muurmannin alueen merkitys oli kasvanut muun muassa pohjoiseen siirrettyjen laivasto-osastojen vaikutuksesta. Kaikkien Neuvostoliiton Karjalassa tekemien uudistustoimenpiteiden katsottiin olleen puhtaasti sotilaallisia. Käsitystä korosti omalta osaltaan Leningradin sotilaspiirin uusi hallinnollinen jako ja sen tehtävien tarkempi määrittäminen. Sotilaspiirin voimat keskittyivät nimenomaan Suomea ja Viroa vastaan. Yleisesikunnassa tiedettiin Voroshilovin lausuneen jo vuonna 1930, että sotilaspiirin tehtäviin tuli kuulua vain operaatiot Suomen ja Viron suunnilla. Sotilaspiirin alueella oli pysyvästi noin 130 000 sotilasta vuodesta 1929 lähtien. Asiakirjojen mukaan määrä pysyi lähes samana koko 1930-luvun.

Neuvostoarmeijan uskottiin olevan keväällä 1936 koulutuksensa, taktiikkansa, henkensä ja ennen kaikkea materiaalinsa osalta täydellisesti uudistunut. Vuosien työn katsottiin tuottaneen tuloksia. Seuraavana keväänä yleisesikunnalla oli käytössään kirjallinen todiste Neuvostoliiton syvän taistelun opista vuosien aikana saatujen muiden havaintojen lisäksi. Yleisesikunnan käsityksen mukaan puna-armeija ei pystyisi kuitenkaan noudattamaan vuoden 1936 kenttäohjesäännön henkeä, sillä upseeriston taso katsottiin liian heikoksi. Yleensäkin armeijan koulutustasoa pidettiin niin alhaisena, ettei eri aselajien välisen yhteistoiminnan katsottu onnistuvan.

Leningradin sotilaspiirissä laskettiin olevan ainakin seitsemän jalkaväkidivisioonaa keväällä 1936. Niistä ainakin yksi oli moottoroitu. Panssarivaunuja sotilaspiirin alueella oletettiin olevan 500-600 ja lentokoneita 700-800 kappaletta. Yhdistettynä Kannaksella suoritettuihin linnoitus- ja tienrakennustöihin Leningradin sotilaspiirin voiman katsottiin muodostavan selkeän uhan Suomen itäisille osille./

Neuvostoliiton katsottiin nousseen poliittisesti merkittävään asemaan Euroopassa vuosien 1936 ja 1937 kuluessa. Sodan uhka lisääntyi. Vuoden 1937 alussa arvioitiinkin, että Suomen sotilaspoliittinen asema oli uhatumpi kuin koskaan aikaisemmin. Neuvostojohto piti Suomea nousevan Saksan hyökkäysreitteinä itään. Suomen huonoa sotilaspoliittista asemaa paransi kuitenkin yleisesikunnan käsityksen mukaan Neuvostoliiton valmistautuminen kahden rintaman sotaan. Maan johdon huomion uskottiin olleen Kauko-Idässä. Mahdollisessa sodassa Suomeen hyökkäisi syksyn 1937 arvion mukaan puna-armeijan 14 jalkaväkidivisioonaa, neljä ratsuväkidivisioonaa, yksi hyökkäysvaunuprikaati ja yksi moottoroitu kolmidivisioonainen armeijakunta.

Yleisesikunta esitti kokonaisarviona vuoden 1938 sotilaspoliittisesta kehityksestä, että pienten valtioiden tilanne oli huonontunut nimenomaan suurvaltojen erilaisten ideologioiden ja niistä aiheutuneiden ristiriitojen vuoksi. Yleisesikunta päätteli, että juuri tilanteen epävakauden vuoksi Suomen sotilaspoliittisen toiminnan päämääränä tuli olla itäisen uhkan ehkäiseminen lähinnä pohjoismaisen puolueettomuuspolitiikan avulla. Yleisesikunnan käsityksen mukaan tässä suhteessa oli vuoden 1939 alkuun mennessä aikaansaatu huomattavia tuloksia. Asiakirjoissa kiinnitettiin myös huomiota neuvostojohdon taholta julkituotuihin käsityksiin, ettei Pohjoismailla ollut edellytyksiä puolueettomuuteen. Neuvostojohto epäili Suomen puolueettomuuspyrkimysten aitoutta Saksan sotilaspoliittisen painoarvon jatkuvasti kasvaessa.

Suomen sotilaspoliittisen aseman arvioitiin Neuvostoliiton aktiivisen toiminnan vuoksi huonontuneen edelleen vuoden 1939 alussa. Neuvostoliittoa hillitsi kuitenkin sen eristetty kansainvälispoliittinen asema ja huono taloudellinen tilanne. Sen katsottiin jatkavan rauhanpolitiikkaansa, olevan varovainen ja välttävän joutumista mukaan mahdolliseen sotaan. Välitöntä sodan vaaraa ei uskottu olevan.

Mikäli Neuvostoliitto aloittaisi kuitenkin sodan, sen ei uskottu aloittavan sitä yksinomaan Suomea vastaan. Todennäköisemmältä näytti, että joutuessaan sotaan ensiksi muita läntisiä naapureitaan vastaan, se aloittaisi sodan myös

Suomea vastaan. Tällöinkin Suomi tulisi olemaan Neuvostoliiton kokonaistoinnin kannalta sivusotanäyttämö.

Neuvostoarmeijan kykyä operoida sodassa pidettiin huonona. Upseereiden värvämisen armeijan omista riveistä katsottiin aiheuttaneen yleissivistykseltään heikkojen johtajien lisääntymisen. Tämä, lisättynä armeijan voimakkaaseen mekanisoitumiseen, korosti uuden päällystön koulutuksellisia puutteita. Jatkuvien upseerivangitsemisten uskottiin heikentäneen tilannetta entisestään. Neuvostoliiton ja Japanin taisteluiden katsottiin vahvistaneen näkemykset tasoltaan heikosti koulutetusta armeijasta oikeiksi. Yleisesikunnan saamat tiedot puna-armeijan toiminnasta lokakuussa 1939 Virossa syvensivät käsitystä joukkojen varsin huonosta tasosta niin koulutuksen kuin materiaalinkin suhteen.

Loka-marraskuussa 1939 uskottiin, ettei Neuvostoliiton armeijan toiminta Suomen itärajalla viitannut mihinkään tavallisuudesta poikkeavaan. Arviot vähättelivät sodan syttymisen mahdollisuutta. Marraskuun puoliväliin mennessä tehdyt havainnot eivät yleisesikunnan mukaan osoittaneet, että Karjalan Kannakselle olisi keskitetty hyökkäystarkoituksessa poikkeuksellisen suuria neuvostojoukkoja. Asiakirjojen mukaan edes hyökkäysvalmisteluja ei ollut käynnissä. Laskelmien mukaan Neuvostoliitto pystyisi käyttämään mahdollisessa hyökkäyksessään Suomea vastaan kahdeksasta kymmeneen divisioonaa Karjalan Kannaksella.

Neuvostoliittoa koskevat asiakirjat osoittavat, että yleisesikunnalla oli oikeata tietoa Neuvostoliitosta ja sen armeijasta. Asiakirjoissa ei kuitenkaan pystytty analysoimaan Neuvostoliiton suurvaltapoliittisia tavoitteita ja mahdollisuuksia toteuttaa niitä. Suomen kannalta oleellisesta Saksan ja Neuvostoliiton sopimuksesta tiedettiin vain se, mitä oli ulospäin annettu tiedoksi. Näyttääkin siltä, että sinänsä oikeaa tietoa ei osattu analysoida. Ilmeisesti kyseessä oli myös tilastotoimiston kapasiteetin rajallisuus. Henkilökuntaa oli yksinkertaisesti liian vähän muokkaamaan suurta materiaalmäärää. Sotilasasiamiesten henkilökohtaiset käsitykset jaettiin usein sellaisenaan tarvitsijoille. Tilastotoimistossa niitä ei muokattu. Toiveajattelu ja aikakaudelle tyypillinen väheksyvä suhtautuminen

Neuvostoliittoon näkyy useissa asiakirjoissa. Lopputuloksena tultiin väärin johtopäätöksiin Neuvostoliiton kyvystä ja mahdollisuuksista.

Operatiivisen- ja tilastotoimiston arvioissa voidaan nähdä selkeä ero varsinkin juuri ennen talvisodan syttymistä. Voidaan olettaa, että toimistojen välisessä yhteistyössä oli puutteita ainakin tilastotoimiston kannalta asiaa katsottaessa. Näyttää siltä, että tilastotoimiston asiakirjojen sisältöä ei ainakaan sellaisenaan hyväksytty operatiivisessa toimistossa arvioiden lähtökohdiksi.

Operatiivisessa toimistossa oltiin jatkuvasti tekemisessä selkeiden tosiasioiden kanssa. Operatiivisessa suunnittelussa oli otettava huomioon myös omat resurssit. Tällöin nähtiin Suomen puolustuskyvyn puutteet. Arvioitaessa tätä taustaa vasten Neuvostoliiton sotapotentiaalin muodostamaa uhkaa, päädyttiin oikeilta tuntuviin johtopäätöksiin ainakin puna-armeijan joukkojen käytön suhteen. Tilastotoimistossa sen sijaan käsiteltiin Neuvostoliittoa koskevia tietoja ilman operatiivisen suunnittelun asettamaa painolastia. Tällöin oli ehkä helpompi päätyä rauhoittavimpiin johtopäätöksiin.

Tilastotoimiston asiakirjat osoittavat yleisesikunnan kaksijakoista suhtautumista Neuvostoliittoon ja sen sotilaalliseen voimaan. Toisaalta kaiken aikaa tuotiin esille puna-armeijan kehittyminen ja voiman kasvaminen. Toisaalta sen kykyä vähäteltiin. Syinä olivat upseeriston heikoksi arvioitu taso, jonka arvioitiin heikenneen edelleen Stalinin puhdistusten vaikutuksesta. Puna-armeijan koulutustasoa pidettiin muutenkin huonona. Armeijan luokkatietoisuuden kasvattamisen uskottiin pakottaneen armeijan johdon tilanteeseen, jossa sotilaiksi otettiin sivistystasoltaan ala-arvoista ainesta. Joukkojen ja johtajien koulutukselliset puutteet olivat selvästi ristiriidassa armeijan teknisen kehittymisen kanssa. Välinettä ei uskottu osattavan käyttää.

Neuvostoliiton sisäistä tilaa pidettiin koko talvisotaa edeltävän vuosikymmenen niin heikkona, ettei neuvostojohdon uskottu aloittavan sotaa. Maan taloudellisen ja sisäpoliittisen tilanteen ei yksinkertaisesti katsottu mahdollistavan sitä. Levottomuuksista ja puhdistuksista saatujen tietojen katsottiin osoittavan, että Neu-

vostoliitossa oli Stalinin vastainen salaliitto, joka heikensi entisestään maan sisäistä tilannetta ja tätä kautta kykyä käydä sotaa.

Kaiken lisäksi Suomen poliittisella johdolla oli ilmeisesti ennakkokäsitys, jonka mukaan sota ei syty. Sinänsähän näkemys oli sama kuin tilastotoimistossa. Ehkäpä Neuvostoliittoa koskevat asiakirjat vaikuttivatkin poliitikkojen näkemyksiin. Asiakirjoissa saatettiin toisaalta myötäillä poliittisten päättäjien mielipiteitä. Moskovan sotilasasiamiehen talvisodan alla tekemän raportin sanamuodon muuttaminen viittaisi omalta osaltaan tähän. Arvioissa saatettiin myös siirtää pienen maan poliittinen käyttäytyminen sellaisenaan suurvallan toimintaperiaatteeksi. Kun Suomi ei varmasti aikonut käyttää sotilaallista hyökkäystä poliittisten tavoitteiden saavuttamiseen, uskottiin ettei Neuvostoliitto käytä sitä ainakaan Suomen suunnalla.

Tilastotoimiston Neuvostoliittoa koskevien asiakirjojen vaikutusta on varsin vaikea osoittaa käytettyjen lähteiden perusteella. Ainakaan Suomen armeijan materiaallinen valmius ei noussut niiden seurauksena. Puolustussuunnitelmatkin kehittyivät kaiken aikaa pitkällä aikavälillä. Mitään äkkinäisiä tilastotoimiston asiakirjoista johtuvaa muutosta niihin ei varmaankaan tehty. Edes armeijan valmiutta ei kohotettu asiakirjojen perusteella missään vaiheessa. Tilastotoimiston arvioista puuttui ehkä se selkeys, joka olisi ensiksi vakuuttanut kaikki tarvittavat sotilaat niiden sisällön merkityksestä ja tämän jälkeen pakottanut aloittamaan tehokkaat toimenpiteet eri tahoilla./

VIITTEET

1. Turtola, Martti: Tornionjoelta Rajajoelle (Juva-Porvoo 1984), s. 15.
2. Turtola (1984), s. 15. Asia esitettiin selkeästi Puolustusrevisionin mietinnössä 1926 toteamalla, että "...2) ainoastaan Venäjän taholta tehdyt puolueettomuusloukkaukset voivat merkitä suoranaista vaaraa Suomen itsenäisyydelle...3) sotaisia hyökkäysaikeita Suomea vastaan ei voida olettaa olevan muilla naapurivaltioilla kuin Venäjällä...4) laskelmissa on otettava huomioon se mahdollisuus, että venäläiset tekevät yrityksiä valloittaa maamme takaisin..." (Puolustusrevisionin mietintö 1926, s. 19-20).
3. Turtola (1984), s. 15-16.
4. Korhonen, Keijo: Naapurit vastoin tahtoaan (Helsinki-Lahti 1966), s. 73-74. Samassa yhteydessä todetaan, että neuvostovaltuuskunta antoi sopimusta allekirjoitettaessa seuraavan ilmoituksen: "Jos Suomen alueelta tulee Neuvosto-Venäjän alueelle aseellisia joukkoja ja jos Suomen hallitus tai paikalliset viranomaiset tukevat sellaisia tai lyövät laimin niiden tulon estämisen, Neuvosto-Venäjä ottaa oikeuden katsoa, että Suomi on alkanut sotatoimet Neuvosto-Venäjää vastaan." Korhosen mukaan vasta nyt, kun Suomen vastainen raja oli saatu suljetuksi, oli Tarton rauha Neuvosto-Venäjän kannalta todella pantu toimeen.
5. Korhonen (1966), s. 73. Korhonen toteaa, että "Suomi oli loistava vastakohta Puolalle".
6. Virkki, Eino: Sotalaitosoppi II (Helsinki 1936), s. 12.

Yleisesikunnan päällikön päiväamäton muistio Suomen sotilaspoliittinen asema vuoden 1938 alussa. SArk 1400/14. SArk.

Killinen, Kullervo: Puolueettomuuden miekka (Porvoo 1964), s. 47 ja Killinen, Kullervo: Kansainvälinen politiikka (Porvoo-Helsinki 1958), s. 201. Killinen kirjoittaa, että Suomen tapaisen pienen valtion puolustusmahdollisuuksien tarkastelussa on lähdettävä liikkeelle sen sijainnista suurvaltojen vaikutusalueiden piirissä. Tällöin on käytettävä kolmea arviointiperustetta: 1) alueellinen sijainti, johon kuuluvat naapurivaltiot, niiden sotapotentiali ja sotilaspoliittiset tavoitteet, 2) operatiivinen sijainti eli sijainti maa-, meri- ja ilmasodan tärkeiden hyökkäysteiden suhteen ja 3) voimapolitiittinen sijainti eli etäisyys kilpailevien suurvaltojen voimakeskuksista.
7. Sotatieteen laitoksen sotahistorian toimisto: Talvisodan historia 1. Suomi joutuu talvisotaan (1977), s. 149. Yleisesikunta ja puolustusministeriössä olleet sotaväen päällikön esikuntapäällikön alaiset

osat muodostivat Päämajan rungon. Päämajan esikuntapäällikkönä toimi yleisesikunnan päällikkö kenraaliluutnantti K.L. Oesch.

8. Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 13/IV/24 31.12.1923. 79/2202 F 1-7. SArk. Asiakirjan mukaan Karjalan Kannaksella oli noin 2 000 sotilasta ja Itä-Karjalassa noin 7 000 sotilasta.

Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 123/IV/22 sal 1.12.1922. 76/2202 F 1-7. SArk. Asiakirjassa mainittiin Karjalan Kannaksella olleen noin 2 500 sotilasta ja Itä-Karjalassa noin 7 000 sotilasta.

Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 926/V/25 sal 1.12.1925. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk. Asiakirjan mukaan Karjalan Kannaksella oli noin 3 000-4 000 sotilasta ja Itä-Karjalassa noin 7 500 sotilasta.

Yleisesikunnan Yleiskatsaus nro 566/V/26. sal 1.9.1926. SArk 1397/12. SArk. Asiakirjan mukaan Karjalan Kannaksella oli noin 3 000-4 000 ja Itä-Karjalassa noin 4 000 sotilasta. Kaikkiaan Pietarin sotilaspiirissä arvioitiin olevan noin 115 000 sotilasta.

9. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 776/V/28 sal 1.6.1928. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
10. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1184/V/28 sal 27.11.1928. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
11. Yleissilmäys taloudelliseen tilanteeseen SSSR:ssä syksyllä 1928 ja jälkikatsaus vuoden 1927/1928 talousarvioon. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsauksen nro 1184/V/28 sal 27.11.1928 liite 1. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
12. Päämajan tiedusteluosaston tied.1.pvk nro 505 25.11.1939. SArk 1587/21. SArk.
13. Elfvengren, Eero: Suomen yleisesikunnan organisaatio 1918-1939. Väitöskirjan luonnos (Helsinki 1993), s. 16.
14. Salas, Jukka: Suomen sotilasasiamiestoiminnan järjestely ja merkitys 1930-1945 (Sotakorkeakoulu 1973).
15. Elfvengren (1993), s. 204-206, 212-215.

Yleisesikunnan ulkomaaosaston eri toimistojen käsiteltäviin kuuluvat asiat, toimistojen virkamiesten tehtävät. Yleisesikunnan toimisto IV:n päiväämätön asiakirja. SArk 1401/80. SArk.

16. Elfvengren (1993), s. 204-206, 212-215.

Yleisesikunnan ulkomaaosaston eri toimistojen käsiteltäviin kuuluvat

- asiat, toimistojen virkamiesten tehtävät. Yleisesikunnan toimisto IV:n päiväämätön asiakirja. SArk 1401/80. SArk.
17. Yleisesikunnan ulkomaatoimiston asiakirja nro 1127/IV 6.11.1931. SArk 1735/35. SArk.
  18. Yleisesikunnan ulkomaatoimiston asiakirja nro 1127/IV 6.11.1931. SArk 1735/35. SArk.
  19. Salas (1973), s. 19-20.
  20. Salas (1973), liite 2.8.
- Yleisesikunnan komennuksilla olevat upseerit 1.1.1928. Yleisesikunnan kansliatoimiston asiakirja 31.12.1928. T 14105/2. SArk.
- Yleisesikunnan esikuntakäsky nro 12 24.11.1933. Esikuntakäskyt 1933. SArk.
- Yleisesikunnan esikuntakäsky nro 4 10.4.1935. Esikuntakäskyt 1935. SArk.
- Suomen valtiokalenterit 1929-1939.
21. Suomen valtiokalenterit 1929-1939 sekä yleisesikunnan tilastollisen ja ulkomaatoimiston asiakirjojen allekirjoitukset.
- Sotilas-, meri-, ja Suomenlinnan keskuksien puhelinluettelot 2-4 sekä Helsingin varuskunnan puhelinluettelo 1938.
22. Elfvengren (1993), s. 192, 202, 275.
  23. Salas (1973), s. 20-23.
  24. Yleisesikunnan ulkomaaosaston eri toimistojen käsiteltäviin kuuluvat asiat, toimistojen virkamiesten tehtävät. Yleisesikunnan toimisto IV:n päiväämätön asiakirja. SArk 1401/80. SArk.
  25. Elfvengren (1993), s. 204-206, 212-215.
- Yleisesikunnan ulkomaaosaston eri toimistojen käsiteltäviin kuuluvat asiat, toimistojen virkamiesten tehtävät. Yleisesikunnan toimisto IV:n päiväämätön asiakirja. SArk 1401/80. SArk.
26. Yleisesikunnan virkaohje 1925. T 22104/Hh 61. SArk.
  27. Elfvengren (1993), s. 206-207.
  28. Yleisesikunnan ulkomaaosaston eri toimistojen käsiteltäviin kuuluvat asiat, toimistojen virkamiesten tehtävät. Yleisesikunnan toimisto IV:n päiväämätön asiakirja. SArk 1401/80. SArk. Asiakirja on ilmei-

sesti vuodelta 1938.

29. Pekka Jänhiän nimikirjaote nro 31039.

Heiskanen, Raimo: Saadun tiedon mukaan...Päämajan johtama tiedustelu 1939-1945 (Keuruu 1989), s. 22.

30. Elfvengren (1993), s. 206

Heiskanen (1989), s. 22.

31. Yleisesikunnan ulkomaaosaston eri toimistojen käsiteltäviin kuuluvat asiat, toimistojen virkamiesten tehtävät. Yleisesikunnan toimisto IV:n päiväämätön asiakirja. SArk 1401/80. SArk. Asiakirja on ilmeisesti vuodelta 1938.

Yleisesikunnan tilastotoimiston virkajärjestelyjä koskeva esitys osasto 2:n päällikölle nro 224/V 19.2.1937. T 22104/Hh 235. SArk. Toimistosihteerin virka oli ilmeisesti palkkiovirka, jossa toimi esimerkiksi eläkkeellä olleita upseereita.

32. Suomen valtiokalenterit 1929-1939.

Yleisesikunnan esikuntakäskyt nro 3/1939 ja 4/1939.

33. Yleisesikunnan ulkomaaosaston eri toimistojen käsiteltäviin kuuluvat asiat, toimistojen virkamiesten tehtävät. Yleisesikunnan toimisto IV:n päiväämätön asiakirja. SArk 1401/80. SArk.

Yleisesikunnan Yleiskatsaukset vuosilta 1928-1933. Katsausten allekirjoitus- ja tarkastusmerkinnät löytyvät asiakirjoista.

Suomi, Juhani: Talvisodan tausta. Neuvostoliitto Suomen ulkopoliitikassa 1937-1939. I Holstista Erkkoon (Helsinki 1973), s. 388. Suomen mukaan selostus katsausten syntytavasta perustuu kenraali Lars Melanderin kertomukseen.

Neuvostoliittoa ja sen sotalaitosta koskeva tiedoitustoiminta. Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja nro 567/V 30.4.1938. T 2862/6. SArk.

Martola, A.E.: Sodassa ja rauhassa. Muistelmia (Keuruu 1973), s. 63.

34. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 708/V/33/sal 27.4.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.

35. Neuvostoliiton ja sen sotalaitosta koskeva tiedoitustoiminta. Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja nro 567/V 30.4.1938. T 2862/6.

SArk.

36. Neuvostoliiton ja sen sotalaitosta koskeva tiedoitustoiminta. Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja nro 567/V 30.4.1938. T 2862/6. SArk.

37. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 708/V/33/sal 27.4.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.

Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 52/22 16.1.1922. 76/2202 F 1-7. SArk. Asiakirjan jakeluun kuuluivat muun muassa tasavallan presidentti, pääministeri, sotaministeri ja ulkoasianministeri. Yhteensä jakelu oli 24 kappaletta.

Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937. T 13378. SArk.

38. Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 692/IV/24 sal 1.9.1924. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 6/IV/25 sal 1.1.1925. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

39. Yleisesikunnan tilastotoimiston Yleiskatsaus nro 715/V/31 sal 27.4.1931. SArk 1397/19. SArk.

40. Nimikirjaoteluettelo:

-Aarnio, Matti Armas	30556
-Alfthan, Alexis Harry	42990
-Arto, Guy Elie	22639
-Grönqvist, Rudolf Leopold	30654
-Grönvall, Ragnar Robert	30656
-Hallamaa, Reino Henrik	30684, 4606
-Huhtala, Vilho Olavi	33380
-Jänhiä, Pekka	31039
-Kärkkäinen, Arvo Edvard	32221, 7639
-Lautkari, Emil Vilhelm	50023
-Malmberg, Erik	2031
-Nordlund, Bertil Walter	18530
-Palko, Yrjö	32230
-Pennanen, Eino Johannes	27833
-Puomi, Erkki Elias	17959
-Pöyhönen, Yrjö August	7536
-Rantanen, Otto Kalervo	23305
-Raski, Reino Rafael	7118
-Ropponen, Matti	12744
-Ruukonen, Lauri Olavi	28155
-Salonius, Toivo Alexander	28467
-Vaala, Kaarlo Oskar	32042
-Vehniäinen, Johannes Alarik	17783

41.	Nimikirjaoteluettelo:	
	-Aarnio, Matti Armas	30556
	-Alfthan, Alexis Harry	42990
	-Arto, Guy Elie	22639
	-Grönqvist, Rudolf Leopold	30654
	-Grönvall, Ragnar Robert	30656
	-Hallamaa, Reino Henrik	30684, 4606
	-Huhtala, Vilho Olavi	33380
	-Jänhiä, Pekka	31039
	-Kärkkäinen, Arvo Edvard	32221, 7639
	-Lautkari, Emil Vilhelm	50023
	-Malmberg, Erik	2031
	-Nordlund, Bertil Walter	18530
	-Palko, Yrjö	32230
	-Pennanen, Eino Johannes	27833
	-Puomi, Erkki Elias	17959
	-Pöyhönen, Yrjö August	7536
	-Rantanen, Otto Kalervo	23305
	-Raski, Reino Rafael	7118
	-Ropponen, Matti	12744
	-Ruokonen, Lauri Olavi	28155
	-Salonius, Toivo Alexander	28467
	-Vaala, Kaarlo Oskar	32042
	-Vehniäinen, Johannes Alarik	17783

Yleisesikunnan tilastotoimiston virkajärjestelyjä koskeva esitys osasto 2:n päällikölle nro 224/V 19.2.1937. T 22104/Hh 235. SARk. Asiakirjassa todettiin, että kaikkien tilastotoimiston upseereiden tuli olla "täydellisesti venäjän kielen taitoisia".

42. Yleisesikunnan tilastotoimiston virkajärjestelyjä koskeva esitys osasto 2:n päällikölle nro 224/V 19.2.1937. T 22104/Hh 235. SARk. Asiakirjassa todettiin selvästi, että tilastotoimisto ei pystynyt vuoden 1937 henkilöstöllään selviytymään "ennen kaikkea siitä muokkaukstyöstä joka toimitetaan toimiston keskuksessa Helsingissä".

43. Yleisesikunnan ulkomaatoimiston asiakirja nro 1127/IV 6.11.1931. SARk 1735/35. SARk.

44. Yleisesikunnan tilastotoimiston virkajärjestelyjä koskeva esitys osasto 2:n päällikölle nro 224/V 19.2.1937. T 22104/Hh 235. SARk. Puomi esitti asiakirjassa perustettavaksi uusina virkoina tilastotomistoon
- majurin ja kapteenin virka (alatoimistot)
  - sihteerin virka (venäjän kielen hallitseva, eläkkeellä oleva upseeri)
  - 10 vääpelin virkaa (sähköttäjä).

Kts. myös reservin luutnantti, tohtori Arvi Korhosen talvisodan jälkeen 12.7.1940 päivätty henkilökohtainen analyysi talvisodasta. Arvi

Korhosen kokoelma. Pk 1018:8. SArk. Korhonen kirjoittaa: "Tiedustelu oli hoidettu niin huonosti, että ryssän keskityksistä itärajamme takana ei tiedetty mitään, vaikka esim. Kuolajärvelle koko kesän oli kuultu tien rakennukseen viittaavia räjäyksiä ja vaikka Vasovaaralle kootut sotilasvarastot näkyivät Suomen puolelle saakka. Osittain se johtui siitä, että Tiedustelutoimiston päällikön tahdon vastaisesti hänen toimistoonsa oli Itä-Karjalan asiain hoitajaksi tunnettu sellainen täydellinen aasi kuin lisä Alfthan, jonka korotus everstiluutnantiksi oli omiaan herättämään hyvin kiusallista huomiota."

45. Katsaus Neuvostoliiton sisä- ja ulkopoliittiseen kehitykseen tammi-kuun 1935 ja lokakuun 1938 välisenä aikana. Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 173/U2/sal 16.2.1939 lite. T 13378. SArk. Majuri Carl-Gustaf Wahren esitti raportissaan muun muassa ranskalaisilta saadut tiedot Neuvostoliiton lentokonekalustosta.

Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja nro 1904/U2/ sal 27.12.1938. T 2862/6. SArk. Asiakirjassa esitetään neuvostoarmeijan lentokonemäärät sotilaspiireittäin lehdistöstä otettujen tietojen perusteella.

46. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 776/V/28 sal 1.6.1928. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

47. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 776/V/28 sal 1.6.1928. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1225/V/28/sal 22.9.1928. T 2858/10.

Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 13/IV/24 31.12.1923. 79/2202 F 1-7. SArk. Asiakirjan mukaan Karjalan Kannaksella oli noin 2 000 sotilasta ja Itä-Karjalassa noin 7 000 sotilasta.

Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 123/IV/22 sal 1.12.1922. 76/2202 F 1-7. SArk. Asiakirjassa mainittiin Karjalan Kannaksella olleen noin 2 500 sotilasta ja Itä-Karjalassa noin 7 000 sotilasta.

Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 926/V/25 sal 1.12.1925. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk. Asiakirjan mukaan Karjalan Kannaksella oli noin 3 000-4 000 sotilasta ja Itä-Karjalassa noin 7 500 sotilasta.

Yleisesikunnan Yleiskatsaus nro 566/V/26. sal 1.9.1926. SArk 1397/12. SArk. Asiakirjan mukaan Karjalan Kannaksella oli noin 3 000-4 000 ja Itä-Karjalassa noin 4 000 sotilasta.

Kts. myös Korhonen (1966), s. 155.

48. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1184/V/28 sal 27.11.1928. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Neljännesvuosi-yleiskatsaus nro 738/V/27 sal 15.9.1927. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 776/V/28 sal 1.6.1928. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Kts. myös Kallenautio, Jorma: Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopoliittikka 1917-1955 (Helsinki 1985), s. 121.

Kts. myös Korhonen (1966), s. 155-156.

49. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 507/V/29 sal 30.4.1929. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

50. Korhonen (1966), s. 155 ja 162.

51. Puolustusrevisionin mietintö 1926 I-II, s. 1-30.

Kts. myös Arimo, Reino: Suomen puolustus suunnitelmat 1918-1939. III osa jääkärien aika 1925-1939 (Helsinki 1987), s. 19-21, 36. Arimon mukaan komitean sotilasasiantuntijoina olivat muun muassa kenraali Oskar Enckell, majuri Leonard Grandell, majuri Armas Eino Martola sekä eversti Erik Heinrichs.

Kts. myös Martola (1973), s. 41-45, 47 ja 51.

Lähteistä selviää, että Enckell toimi yleisesikunnan päällikkönä vuoteen 1924 saakka. Yleisesikunnan yleiskatsauksista selviää, että Heinrichs oli yleisesikunnan osasto 2:n päällikkönä vuosina 1922 ja 1923. Yleisesikunnan päällikkönä hän oli vuodet 1924 ja 1925. Martola toimi operatiivisen toimiston päällikkönä huhtikuusta 1922 aina vuoden 1924 syyskuuhun asti. Heinäkuusta 1925 vuoden 1927 tammikuuhun Martola oli yleisesikunnan järjestely- ja liikekannallepano-osaston päällikkönä. Grandell otti nämä tehtävät vastaan Martolalta vuonna 1927.

52. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1153 sal 31.8.1929. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

53. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1346/V/sal 2.9.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

54. Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 692/IV/24 sal 1.9.1924. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

55. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1346/V/sal 2.9.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
56. Kts. myös Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1346/V/sal 2.9.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
57. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 125/V/31/sal 19.1.1931. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1346/V/sal 2.9.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
58. Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 60/IV/25 sal 1.2.1925. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
59. Yleissilmäys taloudelliseen tilanteeseen SSSR:ssä syksyllä 1928 ja jälkikatsaus vuoden 1927/1928 talousarvioon. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsauksen nro 1184/V/28 sal 27.11.1928 liite 1. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
60. Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 152/IV/ 25 sal 1.4.1925. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 188/IV/ 25 sal 5.5.1925. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
61. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Neljännesvuosi-yleiskatsaus nro 738/V/27 sal 15.9.1927. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk. Yleisesikunnan tietojen mukaan viisivuotissuunnitelma vahvistettiin jo vuoden 1926 lopussa.

Salomaa, Markku: Punaupseerit (Juva 1992), s. 205. Salomaan mukaan ensimmäisen viisivuotiskauden aikana oli tavoitteena nostaa puna-armeija teknisesti eurooppalaiselle tasolle, luoda aseiteollisuus ja aseistaa maavoimat automaattisin käsiasein.

Kts. myös Kallentautio (1985), s. 127-128.
62. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 53/V/30/sal 11.1.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 226/V/29 sal 19.2.1929. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 507/V/29 sal 30.4. 1929. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
63. Majuri Erkki Puomin SSSR:n talouspoliittista tilannetta koskeva kirjelmä. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) asiakirja nro 1650/V/29

2.12.1929. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

64. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1631/V/30/sal
2.10.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 203/V/30/sal
8.2.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 321/V/31/sal
18.2.1931. SArk 1397/19. SArk.

Kts. myös Koskimies, Tapio: Rajarauha Karjalan Kannaksen maa- ja merirajoilla 1930-luvulla (Helsinki 1984), s. 214-215. Koskimiehen mukaan inkeriläisiä karkotettiin pääasiassa kahtena eri ajanjaksona, vuosina 1929-1931 ja 1935-1936.

65. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1346/V/sal
2.9.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

66. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1346/V/sal
2.9.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

67. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 640/V/30 sal
30.4.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1631/V/30/ sal
2.10.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
Katsauksen mukaan taloudelliset ongelmat näkyivät myös siinä, että heinäkuun keskivaiheilla havaittiin metallirahan alkavan hävitä markkinoilta. Lokakuussa ilmiö oli levinnyt jo valtakunnanlaajuiseksi. Vaihtorahan puute aiheutti "suoranaisen paniikin" väestön keskuudessa. Tuotanto väheni ja ainakin Moskovassa elintarvikkeista oli suuri puute. Talvea odoteltiin "epätoivon tuntein". Kaiken lisäksi elintarvikepuula oli aiheuttanut Kauko-Idässä levottomuuksia.

68. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1654/V/29 sal
30.11.1929. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Salomaa (1992), s. 183-185. Salomaan mukaan tarkastajan tehtävässä toimi tuolloin K. Kalinovski, joka oli varsin tuottelias panssariaselajia koskevan tutkimuksen laatimisessa ja uuden taisteluopin kehittämisessä. Toukokuussa 1930 perustettiin ensimmäinen mekanisoitu prikaati, jossa oli kaksi panssarivaunupataljoonaa, kaksi moottoroitua jalkaväkipataljoonaa, moottoroitu tykistöpatteristo sekä tiedusteluosasto.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 488/sal
31.3.1932. SArk 1397/20. SArk. Asiakirjan mukaan divisioonaa oltiin muodostamassa silloisista joukoista keväällä 1932. Divisioonaan tulisi kuulumaan muun muassa hyökkäysvaunurykmentti. Asiakirjan

reunamerkinnoista selviää, että siinä oli 108 hyökkäysvaunua ja 36 komentovaunua.

69. Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 188/IV/ 25 sal
5.5.1925. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.
70. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1346/V/sal
2.9.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 507/V/29 sal
30.4.1929. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1153 sal
31.8.1929. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 444/V/30 sal
21.3.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1756/V/30/sal
13.11.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
71. Salomaa (1992), s. 205.
72. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1631/V/30/sal
2.10.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
73. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 321/V/31/sal
18.2.1931. SArk 1397/19. SArk. Asiakirjan mukaan moottoroitua
osastoa oli käytetty harjoituksessa muun muassa itsenäisiin sisään-
murtoihin, iskemiseen vihollisen sivustaan kärjen taakse kohtaa-
mistaistelussa ja liikkuvana reservinä puolustuksessa.
74. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus asiakirja nro
1756/V/30/sal 13.11.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II
Ea 1. SArk.

Yhteenveto, arvostelu ja johtopäätökset Ye:n toimesta suomenne-
tusta Neuvosto-Venäjän puna-armeijan esikunnan tiedusteluhalli-
tuksen julkaisemasta ja P.P. Tihomirovin kirjoittamasta kirjasta
"Suomi: sotilasmaantieteellinen ja sotilastilastollinen kuvaus". Yleis-
esikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 30// 17.1.1928 sal.
T 2858/10. SArk.
75. Salomaa (1992), s. 182-184.
76. Salomaa (1992), s. 186-189.
77. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 507/V/29 sal
30.4.1929. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
Sedjakin antoi lausuntonsa Karjalan kannaksella helmi-maaliskuus-
sa pidetyn talvisotaharjoituksen jälkeen.

Puna-armeijan koulutustaso v. 1930. Yleisesikunnan tilastotoimiston laatima asiakirja 3.12.1930. T 2858/14. SArk.

78. Puna-armeijan koulutustaso v. 1930. Yleisesikunnan tilastotoimiston laatima asiakirja 3.12.1930. T 2858/14. SArk.

Hiihtokoulutus Neuvosto-Liiton armeijassa. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsauksen nro 330/V/29 sal 11.3.1929 liite 1. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 226/V/29 sal 19.2.1929. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Tilastotoimiston asiakirja nro 620/21.5.1929. T 2858/12. SArk. Asiakirjan mukaan talvella 1928-1929 puna-armeijassa pidettiin ensimmäisen kerran talviharjoituksia.

Yleisesikunnan Yleiskatsaus nro 171/V/26 sal 1.4.1926. SArk 1397/12. SArk. Asiakirjan mukaan talvella 1926 puna-armeijan joukoissa oli alettu antaa hiihtokoulutusta.

79. Yleisesikunnan Yleiskatsaus nro 41/27/V/sal 10.1.1927. SArk 1397/12. SArk. Asiakirjan mukaan tuhansien johtajien poistaminen saattoi eräissä arvioissa liittyä puna-armeijan pyrkimykseen kohottaa tasoaan. Tässä yhteydessä viitattiin Kliment Voroshilovin pitämään puheeseen.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 226/V/29 sal 19.2.1929. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk. Yksipäällikköjärjestelmässä sekä sotilaallinen että poliittinen määrämisvalta oli keskitetty joukko-osaston komentajalle.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1346/V/sal 2.9.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 203/V/30/sal 8.2.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Kts. myös Salomaa (1992), s. 183. Salomaa toteaa, että vuonna 1927 koko puna-armeijan upseerikunnasta (45 867) oli vajaa 1/10 (4 418) entisiä tsaarinajan upseereita.

80. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Neljännesvuosi-yleiskatsaus nro 738/V/27 sal 15.9.1927. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1184/V/28 sal 27.11.1928. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 776/V/28 sal 1.6.1928. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

81. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 125/V/31/sal 19.1.1931. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Kts. myös Salomaa (1992), s. 179. Salomaan mukaan 12. yleisvenäläinen neuvostojen edustajakokous (7.-16.5.1925) oli vahvistanut periaatteen teollisuuden hyväksikäytöstä varustautumisessa. Tällä oli suora vaikutus kaikkiin viisivuotissuunnitelmiin.

82. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 52/V/29 sal 10.1.1929. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

83. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Neljännesvuosi-yleiskatsaus nro 738/V/27 sal 15.9.1927. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 70/V/28 sal 1.1.1928. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

84. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 226/V/29 sal 19.2.1929. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk. Yksipääallikköjärjestelmässä sekä sotilaallinen että poliittinen määräämisvalta oli keskitetty joukko-osaston komentajalle.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1346/V/sal 2.9.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 203/V/30/sal 8.2.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

85. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1631/V/30/sal 2.10.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Puna-armeijan koulutustaso v. 1930. Yleisesikunnan tilastotoimiston laatima asiakirja 3.12.1930. T 2858/14. SArk.

86. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1890/V/30/sal 12.12.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 715/V/31/sal 27.4.1931. SArk 1397/19. SArk. Asiakirjassa selostetaan GPU:n organisaatiota ja tehtäviä tarkemmin.

Salomaa (1992), s. 220. Tekijän mukaan Neuvostoliiton sisäisen poliittisen turvallisuushallinnon eli Tshekan nimi muutettiin vuonna 1922 GPU:ksi. GPU:ta kutsuttiin vuodesta 1923 myös OGPU:ksi. Vuonna 1934 nimi muutettiin vielä kerran GUGB:ksi. Järjestö tunnettiin parhaiten nimellä GPU.

87. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja Venäjän "Suomikeskitys" ("S.K"). Päiväämätön. T 2861/3. SArk.
- Kts. myös 6.12.1926 allekirjoitettu yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja Keskitystapaus V.K. 27. T 2858/8. SArk.
88. Sotilasmaantieteellinen kuvaus Karjalan operaatioalueen eteläosasta. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 89/II/27 13.9.1927. T 2858/8. SArk.
- Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja Venäjän "Suomikeskitys" ("S.K"). Päiväämätön. T 2861/3. SArk.
- Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 325/IV/25 sal 1.9.1925. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk. Asiakirjassa kiinnitetään ensimmäisen kerran huomiota itärajan takaisin tienrakennustöihin. Nyt todettiin, että Aunuksessa oli alettu korjata teitä menneen kesän kuluessa.
89. Edellytykset viivytystaistelun käymiseen Karjalan Kannaksella ja Laatokan pohjoispuolella, vihollisen operatiiviset mahdollisuudet ja maastosuhteet huomioonottaen, s. 2. Majuri Valo Nihtilän tutkimus. Pk 1969. SArk.
90. Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 188/IV/ 25 sal 5.5.1925. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.
91. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja Venäjän "Suomikeskitys" ("S.K"). Päiväämätön. T 2861/3. SArk.
- Kts. myös Kronlund, Jarl: Suomen puolustuslaitos 1918-1939. Puolustusvoimien rauhan ajan historian ensimmäinen osa (Porvoo 1988), s. 469-470.
92. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja Venäjän "Suomikeskitys" ("S.K"). Päiväämätön. T 2861/3. SArk.
93. Iskanius, Markku: Suomen maavoimien taistelukelpoisuus vuosina 1919 -1939 materiaalisen valmiuden kannalta (Sotakorkeakoulu 1981), s. 40 ja 81.
94. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja Venäjän "Suomikeskitys" ("S.K"). Päiväämätön. T 2861/3. SArk.
95. Kronlund (1988), s. 398.
96. Suuntaviivat keskitys-, suoja- ja operaatiosuunnitelmia koskevan työn jatkamiseksi (Ehdotus). Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 184/ V.K.27/Op.sal 12.12.1930. T 2861/34. SArk.

97. Yleisesikunnan tilastotoimiston Yleiskatsaus nro 706/V/26 sal 1.10.1926. SArk 1397/12. SArk.

Kapteeni Arvo Kärkkäisen vuonna 1928 laatima päiväämätön asiakirja "Onko Neuvosto-Venäjän armeija taistelukyvytön?". T 2858/12. SArk.
98. Yhteenvedo, arvostelu ja johtopäätökset Ye:n toimesta suomenneustusta Neuvosto-Venäjän puna-armeijan esikunnan tiedusteluhallituksen julkaisemasta ja P.P. Tihomirovin kirjoittamasta kirjasta "Suomi: sotilasmaantieteellinen ja sotilastilastollinen kuvaus". Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 30// 17.1.1928 sal. T 2858/10. SArk.
99. Suuntaviivat keskitys-, suoja- ja operaatiosuunnitelmia koskevan työn jatkamiseksi (Ehdotus). Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 184/ V.K.27/Op.sal 12.12.1930. T 2861/34. SArk.
100. Leskinen, Jari: Suomen sotilaalliset suhteet Viroon 1930-luvun alusta talvisotaan: Sotilasjohdon arviot Virosta ja toteutettu yhteistoiminta (Helsinki 1993), s. 81-84. Leskisen mukaan yleisesikunnan suunnitelmat Suomenlahden eteläpuolisten valtioiden aseman parantamiseksi perustuivat ainoastaan niihin laskelmoituihin hyötynäkököhtiin, joita saavutettaisiin Suomen ollessa samanaikaisesti sodassa Neuvostoliiton kanssa.
101. Suuntaviivat keskitys-, suoja- ja operaatiosuunnitelmia koskevan työn jatkamiseksi (Ehdotus). Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 184/ V.K.27/Op.sal 12.12.1930. T 2861/34. SArk.
102. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 715/V/31/sal 27.4.1931. SArk 1397/19. SArk.

Seaton, Albert and Seaton, Joan: The Soviet Army 1918 to the present (London 1986), s. 82-86, 92. Seatonin mukaan saksalais-venäläinen sotilaallinen yhteistyö alkoi noin vuonna 1921 ja päättyi äkillisesti Hitlerin noustua valtaan Saksassa tammikuussa vuonna 1933. Seaton toteaa myös, ettei maiden välinen sotilaallinen yhteistyö itse asiassa ollut niin kiinteää kuin on annettu ymmärtää. Saksalle siitä oli lähinnä poliittista hyötyä. Yhteistyö muodosti ainakin puolalaisten mielissä Puolaan kohdistuvan uhan.
103. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 715/V/31/sal 27.4.1931. SArk 1397/19. SArk.

Kts. myös Seaton, Albert and Seaton, Joan (1986), s. 86.
104. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 715/V/31/sal 27.4.1931. SArk 1397/19. SArk.

105. Korhonen (1966), s. 223.
106. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 715/V/31/sal 27.4.1931. SArk 1397/19. SArk.

Kts. myös Koskimies (1984), s. 103-104.
107. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1025/V/31/sal 30.5.1931. SArk 1397/19. SArk.
108. Katsaus sotilaspoliittiseen tilanteeseen 1937. Ilmeisesti yleisesikunnan päällikön pitämä esitelmä, s. 16-17. Asiakirja on päiväämätön ja allekirjoittamaton. T 21655/1. SArk.
109. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 786/V/32/sal 13.5.1932. SArk 1397/20. SArk. Muita toimenpiteitä olivat 1)sotakoulujen koulutus piti keskeyttää ja oppilaat oli lähetettävä joukko-osastoihin ja 2)reservin upseereille toimeenpantiin koemobilisaatioita.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 295/V/32/sal 16.2.1932. SArk 1397/20. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 967/V/32/sal 14.6.1932. SArk 1397/20. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 2356/V/32/sal 17.12.1932. SArk 1397/20. SArk. Japanin ja Neuvostoliiton suhteet näyttivät arvioiden mukaan kuitenkin lämpenevän vuoden lopussa.

Kts. myös Kallenautio (1985), s. 137.
110. Yleisesikunnan vastaus ulkoministeriölle koskien Litvinovin ehdotusta hyökkääjä-käsitteen määrittelemiseksi. Yleisesikunnan ulkomatoimiston asiakirja nro 235/IV/sal 11.7.1933. SArk 1403/6. SArk.
111. Korhonen (1966), s. 234-240.

Salomaa (1992), s. 228.
112. Korhonen, Keijo: Turvallisuuden pettäessä. Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan II 1933-1939 (Helsinki 1971), s. 28-29.
113. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 2286/sal 12.12.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.
114. Soikkanen, Timo: Kansallinen eheytyminen - myytti vai todellisuus? Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933-1939 (Juva 1984), s. 25.

Grandell, Leonard: Poliitikka ja puolustuslaitoksen perushankinnat ennen talvisotaa. Sotilasaikakauslehti 12/1962.

115. Itämeren neutralisoiminen. Yleisesikunnan päällikön Latvian ja Suomen ulkoministerien neuvottelutilaisuudessa 17.1.1934 pitämä esitys. SArk 1400/14. SArk.

Yleisesikunnan päällikön helmikuussa 1936 korkeimmalle sotilas- ja suojeluskuntapäällystölle pitämä esitelmä. SArk 1400/14. SArk.

Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehittymiseen vuoden 1936 aikana. Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937. T 13378. SArk.

Kts. myös Korhonen (1971), s. 20-30 ja 34. Korhosen mukaan Puolaa pidettiin keskikokoisena suurvaltana ja sen sotilaallista voimaa kunnioitettiin. Ministeri Rudolf Holsti kirjoitti helmikuussa 1934, että "Puola ja pikku entente (Tsekkoslovakia, Romania ja Jugoslavia) ovat nousevia suurvaltoja, jotka tuntevat nuoruuden voimansa, jotka uskaltavat jotakin ja jotka tietävät, mihin päämäärään ne pyrkivät".

116. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehittymiseen vuoden 1936 aikana. Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937. T 13378. SArk.

117. Korhonen, (1971), s. 44-46.

118. Päiväämätön muistio Puna-armeija. Saapunut 13.7.1934. T 2860/10. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 241/sal 2.2.1934. SArk 1397/23. SArk.

119. Itämeren neutralisoiminen. Yleisesikunnan päällikön Latvian ja Suomen ulkoministerien neuvottelutilaisuudessa 17.1.1934 pitämä esitys. SArk 1400/14. SArk.

120. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 321/V/31/sal 18.2.1931. SArk 1397/19. SArk.

121. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1308/V/31/sal 27.7.1931. SArk 1397/19. SArk.

Kts. myös Korhonen (1971), s. 18.

122. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 518/V/31/sal 23.3.1931. SArk 1397/19. SArk.

123. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 321/V/31/sal
18.2.1931. SArk 1397/19. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 518/V/31/sal
23.3.1931. SArk 1397/19. SArk.
124. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro
174/V/sal 13.2.1936. T 13378. SArk.
125. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1750/V/31/sal
30.9.1931. SArk 1397/19. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 321/V/31/sal
18.2.1931. SArk 1397/19. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1025/V/31/sal
30.5.1931. SArk 1397/19. SArk
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 2263/V/31/sal
3.12.1931. SArk 1397/19. SArk.
126. Korhonen (1966), s. 212.
127. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 2263/V/31/sal
3.12.1931. SArk 1397/19. SArk.
- Kts. myös Salomaa (1992), s. 312. Salomaan mukaan Karjalan alu-
eella oli kymmeniä leirejä, joista suurimmassa oli yli 8 000 vankia.
Yleensä vangit lähetettiin asuinseutunsa ulkopuolelle.
128. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 476/sal
23.3.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.
- Kts. myös Korhonen (1971), s. 17.
129. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 476/sal
23.3.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.
- Päiväämätön muistio Puna-armeija. Saapunut 13.7.1934. T
2860/10. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro
1097/V/33/sal. 29.6.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II
Ea 2. SArk.
- Salomaa (1992), s. 205. Salomaan mukaan toisen viisivuotiskauden
aikana oli tavoitteena mekanisoida jalkaväki, kolminkertaistaa ilma-
voimat ja luoda iskukykyinen sukellusvenelaivasto.

130. Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 149/IV/22 16.2.1922. 76/2202 F 1-7. SArk.
131. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1250/sal 8.7.1932. SArk 1397/20. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 488/sal 31.3.1932. SArk 1397/20. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1250/sal 8.7.1932. SArk 1397/20. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1717/V/33/sal 29.9.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.
- Kts. myös Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 715/V/31/sal 27.4.1931. SArk 1397/19. SArk. Asiakirjassa kiinnitettiin laajasti huomiota GPU:n toimintaan ja organisaatioon. Samalla selvitettiin, että laitoksen ulkomaanosaston asiamiehiä alettiin lähettää ulkomaille vuoden 1929 aikana. Tällöinhän yleisesikunta arvioi Neuvostoliiton ja Englannin välisen sodan uhan olleen suurimmillaan.
132. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1504/V/33/sal 31.8.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1097/V/33/sal 29.6.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 368/sal 23.2.1934. SArk 1397/23. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1250/sal 8.7.1932. SArk 1397/20. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 488/sal 31.3.1932. SArk 1397/20. SArk.
133. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1504/V/33/sal 31.8.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1097/V/33/sal 29.6.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro

368/sal 23.2.1934. SArk 1397/23. SArk.

134. Salomaa (1992), s. 83. Salomaa esittää vuodelta 1941 talvisotaa käsittelevästä teoksesta kartan, jossa on Neuvostoliiton uhkakuvat Suomen suunnalta. Kartassa Suomen alueelta suuntautuvat hyökkäysnuolet ulottuvat aina Uralille saakka. Alunperin kartta oli vuodelta 1918. Uhkakuvat periytyivät Salomaan mukaan 1920- ja 1930-luvuillakin kyseisestä kartasta.
135. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 2356/V/32/sal 17.12.1932. SArk 1397/20. SArk.

Moskovan, Pietarin ja Harkovin vallankumouksen XV-vuotispäivän paraatin selostus. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsauksen nro 76/33/sal 18.1.1933 liite. SArk 1397/20. SArk.

Kts. myös Korhonen (1971), s. 15.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 476/sal 23.3.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 488/sal 31.3.1932. T 1397/20. SArk. Asiakirjan mukaan Neuvostoliiton sisäpoliittinen tilanne saattoi osaltaan vaikuttaa myös siihen, että neuvostohallitus oli antanut käskyn miliisilaitoksen täydellisestä sotilaallistuttamisesta vuoden 1932 alussa. Laitoksen kuri oli saatava samantasoiseksi puna-armeijan kurin kanssa.
136. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 518/V/31/sal 23.3.1931. SArk 1397/19. SArk.
137. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1964/V/sal 11.12.1934. SArk 1397/23. SArk.

Kts. myös Korhonen (1971), s. 119.
138. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1308/V/31/sal 27.7.1931. T 1397/19. SArk. Asiakirjan mukaan jokaisessa hyökkäysvaunurykmentissä oli kaasujoukkue, jossa oli kolme kaasuhyökkäysvaunua. Tieto oli siinä suhteessa merkittävä, että yleisesikunta oli seurannut tähän saakka varsin tarkasti puna-armeijan ja yleensäkin neuvostoyhteiskunnan varautumista kaasusodankäyntiin. Asiaan kiinnitettiin huomiota monissa eri katsauksissa vuosien kuluessa.

Puna-armeija. Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja. Päiväty 8.7.1931. T 2860/1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 321/V/31/sal 18.2.1931. SArk 1397/19. SArk.

Moskovan sotilasasiamiehen selostus Moskovan vappuparaatista ja yhteenveto Pietarin vappuparaatista. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsauksen nro 967/V/32/sal 14.6.1932 liite. T 1397/20. SArk. Uutena joukkotyyppinä paraatissa esiintyi panssarintorjuntarykmentti, jolla oli kalustona 48 kappaletta panssarintorjuntatykkiä. Ulkomaisina panssarivaunuina mainittiin Carden-Loyd, Vickers ja Christie.

Kts. myös Salomaa (1992), s. 185 sekä Seaton, Albert and Seaton, Joan (1986), s. 87. Salomaan mukaan Neuvostoliitossa oli vuoden 1931 alussa vasta 300 panssarivaunua. Salomaa kirjoittaa myös, että puna-armeijassa muodostettiin ensimmäinen mekanisoitu armeijakunta keväällä 1932. Seaton toteaa armeijakunnan muodostamisesta puolestaan sen, että todellisuudessa armeijakunta ei esiintynyt missään ennen vuotta 1934.

Yleisesikunnan päällikön päiväamäätön muistio Suomen sotilaspoliittinen asema vuoden 1938 alussa. SArk 1400/14. SArk. Asiakirjan mukaan puna-armeijalla olisi ollut vuonna 1932 noin 800 panssarivaunua.

139. Puna-armeija. Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja. Päiväty 8.7.1931. T 2860/1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 321/V/31/sal 18.2.1931. SArk 1397/19. SArk.

Liikekannallepanun kenttäarmeijan operaatio- ja taistelukyky tarkastettuna aseistus- ja varustilanteen perusteella. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 197/V.K.27/Op.sal 8.8.1931. T 2861/34. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 295/V/32/sal 16.2.1932. SArk 1397/20. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 2135/32/sal 28.11.1932. SArk 1397/20. SArk. Tieto joukkojen pitkäaikaisesta kouluttamisesta toimimaan panssarivaunujen kanssa perustui sanomalehti Polska Zbrojna artikkeliin.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 488/sal 31.3.1932. SArk 1397/20. SArk.

140. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 2263/V/31/sal 3.12.1931. SArk 1397/19. SArk.

Salomaa (1992), s. 184.

141. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1888/sal 22.10.1932. SArk 1397/20. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 488/sal 31.3.1932. SArk 1397/20. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1216/V/sal 25.10.1935. SArk 1397/25. SArk. Asiakirjan mukaan muun muassa Tsekkoslovakian yleisesikunnan päällikkö Kreitschi totesi Kiovan syyskuun 12. ja 15. päivän välisenä aikana pidetyistä sotaharjoituksista, että "erikoisesti kiinnitti huomiota laskuvarjojen massakäyttö ja maahanlaskut lentokoneista ennennäkemättömässä mittakaavassa sekä suurien moott.-mek. joukkoyhtymien operatiivinen ja taktillinen käyttö".

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 980/V/sal 11.9.1935. SArk 1397/25. SArk.

142. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 368/sal 23.2.1934. SArk 1397/23. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1191/V/sal 29.6.1934. SArk 1397/23. SArk.

Salomaa (1992), s. 271-279. Salomaan mukaan Mattsson määrättiin vuonna 1925 perustetun Karjalan erillisen jääkäripataljoonan komentajaksi joukon perustamisen yhteydessä. Pataljoona laajennettiin prikaatiksi vuosien 1930 ja 1931 vaihteessa.

143. Venäjänpuoleinen Karjalan kannas. Tilastotoimiston asiakirja nro 1440/sal 25.8.1933. T 2860/6. SArk.

Selostus Itä-Karjalan tieverkosta. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsauksen nro 277/sal 20.2.1933 liite. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1191/V/sal 29.6.1934. SArk 1397/23. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 125/V/31/sal 25.1.1932. SArk 1397/20. SArk. Vuoden 1931 viimeisessä yleiskatsauksessa oli liitteenä karttapiirros Karjalan Kannaksen ja Leningradin alueen vuosina 1928-1931 rakennetuista uusista teistä ja vuosina 1928-1931 korjatuista ja suunnitelluista teistä. Karttaan oli lisäksi merkitty alueella olevat ja sinne suunnitellut rautatiet.

144. Päiväämätön muistio Puna-armeija. Saapunut 13.7.1934. T 2860/10. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro

1453/V/33/sal 26.8.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 452/sal 8.3.1934. SArk 1397/23. SArk. Asiakirjassa todetaan yleisesikuntaa jatkuvasti kiinnostaneen puna-armeijan upseereiden yleissivistyksen lisääminen. Uudessa opetussuunnitelmassa kurssilaisille tultiin pitämään päivittäin sotilasaineiden lisäksi myös yleissivistäviä oppitunteja kielissä, musiikissa ja kirjallisuudessa.

Kts. myös Seaton, Albert and Seaton, Joan (1986), s. 86 ja 108. Seatonin mukaan puna-armeijalla oli vuoden 1933 lopussa noin 2 000 neuvostoliittolaisvalmisteista panssarivaunua. Neuvostoliittolaisen kirjallisuuden väittämä määrä, noin 5 000 panssarivaunua, saavutettiin vasta vuonna 1935. Tällöinkin Seatonin mukaan todellinen määrä oli lähempänä 4 000 kuin 5 000 panssarivaunua. Yleisesikunnan vuoden 1934 arvio näyttää siis olleen ainakin lähellä oikeata lukua.

145. Päiväämätön muistio Puna-armeija. Saapunut 13.7.1934. T 2860/10. SArk.

Neuvostoliiton imavoimat. Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja huhtikuulta 1935. AKE:n toimisto II. Eb 3. SArk. Asiakirjan mukaan Neuvostoliitossa oli

-	raskaita pommikoneita	noin	330 kpl
-	keveitä pommikoneita	noin	280 kpl
-	hävittäjiä	noin	1 186 kpl
-	tiedustelukoneita	noin	912 kpl
-	taistelukoneita	noin	112 kpl
-	laadultaan tuntemattomia koneita	noin	1 800 kpl.

146. 2. Divisioonan esikunnan asiakirja nro 147/III/ye-os/44 7.10.1931. T 2860/1. SArk.

Maamiinoja koskeva asiakirja. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 423/I 8.12.1932. T 2860/3. SArk. Asiakirja oli vastauskirje 2. Divisioonan 7.10.1931 päivätyyn kirjeeseen.

147. Raunio, Ari: Tulevan sodan luonteesta vallinneet käsitykset Suomessa maailmansotien välisenä aikana (Sotakorkeakoulu 1983), s. 60-62.

Panssarintorjunta-asetoimikunnan kokouksen pöytäkirja 16.6.1939. AKE:n toimisto II. F 28. SArk. Toimikunnan jäseninä olivat everstiluutnantit Valo Nihtilä, Aimo Saloranta ja O. Selinheimo sekä majuri Yrjö Järvinen. Toimikunta ei voinut ottaa kantaa hankittavan panssarintorjunta-aseen kaliiperin suhteen vielä kesäkuun puolivälissäkään 1939. Kokeiluja esitettiin jatkettaviksi 13 mm ja 20 mm puoli-

automaattikivääreillä.

148. Paasonen, Aladar: Marsalkan tiedustelupäällikkönä ja hallituksen asiamiehenä (Tapiola 1974), s. 73-74.

Raunio (1983), s. 59-60.

Kts. myös Yleisesikunnan järjestelytoimiston virkajärjestelyjä koskeva esitys puolustusministerille nro 335/VIII.37 10.4. 1937. T 22104/Hh 235. SArk. Asiakirjassa esitetään perustettavaksi panssaripataljoona yhdistämällä Erillinen Hyökkäysvaunukomppania ja Ratsuväkiprikaatin yhteyteen perustettu panssariosasto. Järjestelyillä pyritäisiin lisäämään panssarikoulutettua henkilökuntaa tulevaa tarvetta varten.

149. Raunio (1983), s. 61.

150. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja Venäjän "Suomikeskitys" ("S.K"). Päiväämätön. T 2861/3. SArk.

151. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1929/sal 31.10.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.

Päiväämätön asiakirja Läntisten naapureiden ilmavoimat. Kraznaja Zvezdassa 8.5.1934 julkaistu kirjoitus. T 2860/10. SArk. Neuvostoliittolaisessa sanomalehdessä Kraznaja Zvezdassa toukokuussa 1934 olleessa artikkelissa kiinnitettiin huomio Neuvostoliiton läntisten naapureiden ilmavoimiin. Artikkelin mukaan Suomen ilmavoimien hävittäjät olivat täysin vanhentuneita.

Ahvenanmaan linnoittamattomuussopimuksen muuttamista koskeva muistio. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 12/I/34 10.1.1934. T 2860/9. SArk.

152. Päiväämätön muistio Puna-armeija. Saapunut 13.7.1934. T 2860/10. SArk.

Kts. myös Korhonen (1971), s. 119. Korhosen mukaan armeijan mieslukua lisättiin vuoden 1934 aikana 600 000:sta 940 000:een.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1184/V/28 sal 27.11.1928. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk. Katsauksen mukaan Pietarin sotilaspiirissä oli noin 125 000 sotilasta.

153. Kronlund (1988), s. 435.

154. Puna-armeija. Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja. Päivätty 8.7.1931. T 2860/1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 715/V/31/sal
27.4.1931. SArk 1397/19. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1025/V/31/sal
30.5.1931. SArk 1397/19. SArk.

155. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1025/V/31/sal
30.5.1931. SArk 1397/19. SArk.

Puna-armeija. Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja. Päiväty
8.7.1931. T 2860/1. SArk.

Liikekannallepanun kenttäarmeijan operaatio- ja taistelukyky tar-
kastettuna aseistus- ja varustilanteen perusteella. Yleisesikunnan
operatiivisen toimiston asiakirja nro 197/V.K.27/Op.sal 8.8.1931. T
2861/34. SArk.

156. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1888/sal
22.10.1932. SArk 1397/20. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro
183/V/sal 22.2.1935. SArk 1397/25. SArk.

Jäljennös Moskovon sotilasasiamiehen kirjelmästä, jossa seloste-
taan käyntiä VTs.IK:n sotakoulussa. Yleisesikunnan tilastotoimiston
asiakirja nro 41/V/sal 11.1.1935. SArk 1397/25. SArk.

157. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1025/V/31/sal
30.5.1931. SArk 1397/19. SArk.

Puna-armeija. Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja. Päiväty
8.7.1931. T 2860/1. SArk.

Liikekannallepanun kenttäarmeijan operaatio- ja taistelukyky tar-
kastettuna aseistus- ja varustilanteen perusteella. Yleisesikunnan
operatiivisen toimiston asiakirja nro 197/V.K.27/Op.sal 8.8.1931. T
2861/34. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1346/V/sal
2.9.1930. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 786/V/32/sal
13.5.1932. SArk 1397/20. SArk. Katsauksen mukaan saksalaisten
ja venäläisten sotilaallinen yhteistoiminta näkyi selvästi. Maaliskuus-
sa 135 saksalaista upseeria, aliupseeria ja miehistöön kuuluvaa
miestä matkusti Kielistä Kronstadtiin saamaan sukellusvenekoulu-
tusta. Samassa yhteydessä todettiin venäläisten kiireesti alkaneen
rakentaa 15 sukellusvenettä. Samoin todettiin, että venäläisillä on
suunnitelma rakentaa suuressa mittakaavassa moottoritorpedove-

neitä silmälläpitäen sotatoimia Suomenlahden saaristossa ja Laatokalla. Rakennusohjelma sisälsi lähes 200 moottoritorpedoveneen rakentamisen.

158. Seaton, Albert and Seaton, Joan (1986), s. 85. Seatonin mukaan vain yksi merkittävä puna-armeijan upseeri osallistui Saksan armeijan kurssille. Saksalaiset rajoittivat jo hyvin varhaisessa vaiheessa neuvostoupseerien kouluttamista näiden harjoittaman kommunistisen propagandan vuoksi.

Kts. myös Salomaa (1992), s. 182-183.

159. Moskovon sotilasasiamiehen selostus käynnistään 28.terr.rykmentissä Vologdassa 25.-27.2.32. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsauksen nro 786/V/ 32/sal 13.5.1932 liite. SArk 1397/20. SArk. Asiakirjan mukaan "Suomen armeijan edustaja sai kaikkialla kuulla miten suuriarvoisena SSSR:ssä pidettiin äsken solmittua hyökkäämättömyyssopimusta; Suomi kuului nyt SSSR:n ystäviin".

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1888/sal 22.10.1932. SArk 1397/20. SArk.

160. Jäljennös Moskovon sotilasasiamiehen kirjelmästä, jossa selostetaan käyntiä VTs.IK:n sotakoulussa. Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja nro 41/V/sal 11.1.1935. Saap 14.1.1935. SArk 1397/25. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 183/V/sal 22.2.1935. SArk 1397/25. SArk.

161. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 2263/V/31/sal 3.12.1931. SArk 1397/19. SArk.

162. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 518/V/31/sal 23.3.1931. SArk 1397/19. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 715/V/31/sal 27.4.1931. SArk 1397/19. SArk

Puna-armeija. Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja. Päiväty 8.7.1931. T 2860/1. SArk.

Liikekannallepanun kenttäarmeijan operaatio- ja taistelukyky tarkastettuna aseistus- ja varustilanteen perusteella. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 197/V.K.27/Op.sal 8.8.1931. T 2861/34. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 786/V/32/sal 13.5.1932. T 1397/20. SArk.

163. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 786/V/32/sal 13.5.1932. SArk 1397/20. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 295/V/32/sal 16.2.1932. SArk 1397/20. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 967/V/32/sal 14.6.1932. SArk 1397/20. SArk.
- Liikekannallepanun kenttäarmeijan operaatio- ja taistelukyky tarkastettuna aseistus- ja varustilanteen perusteella. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 197/V.K.27/Op.sal 8.8.1931. T 2861/34. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 272/U2/sal 2.3.1938. T 13378. SArk.
- Laskelma venäläisten toimintamahdollisuuksista. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 7/VK/op/sal 3.3.1934. T 2866/5. SArk.
164. Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 272/U2/sal 2.3.1938. T 13378. SArk.
165. Päämajan tiedusteluosaston tied.1.pvk. nro 621. SArk 1587/20. SArk. AKE:n 25.11.1939 lähettämien tietojen mukaan neuvostojoukkojen hiihtokoulutus oli käynnissä ja "taito näytti heikolta".
166. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1308/V/31/sal 27.7.1931. SArk 1397/19. SArk. Asiakirjassa esiteltiin Tuhatsevskin henkilöhistoria varsin laajasti. Tuhatsevskin todettiin olevan poliittinen seikkailija ja muun muassa tämän takia poliittisesti epäluotettava ja jopa vaarallinen henkilö. Juuri tämän vuoksi hänen nimitystään uuteen tehtäväänsä pidettiin hieman yllättävänä.
- Kts. myös Salomaa (1992), s. 175-176.
167. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1308/V/31/sal 27.7.1931. SArk 1397/19. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1025/V/31/sal 30.5.1931. SArk 1397/19. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 715/V/31/sal 27.4.1931. SArk 1397/19. SArk.
168. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 476/sal 23.3.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk. Katsauksen mukaan kesä 1932 oli tässä mielessä erityisen levoton.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1504/V/33/sal 31.8.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk. Syynä karkuruuteen mainittiin puna-armeijan piirissäkin suoritettut puhdistukset.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1835/33 20.10.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1817/33/sal 14.10.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.

169. Koskimies (1984) ,s 51-52.

170. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1792/V/sal 31.10.1934. SArk 1397/23. SArk.

171. Yleisesikunnan ulkomaatoimiston asiakirja nro 235 sal/IV/ 19.11.1930. SArk 1735/35. SArk.

172. Poliittinen työ puna-armeijassa. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) asiakirja nro 1954/V/sal 10.12.1934. T 13378. SArk.

Sotilaallisia illanviettoja koskeva kiertokirje. Sotaväen esikunnan osasto II b:n asiakirja nro 464/197/11 sal 3.4.1922. 76/2202 F 1-7. SArk.

Kiertokirje: Eräältä sotilasvakoilijalta otettu lentolehtinen ja kysely-kaavake. Sotaväen esikunnan osasto II b:n asiakirja nro 1734/745/11 sal 28.12.1922. 79/2202 F 1-7. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Neljännesvuosi-yleiskatsaus nro 738/V/27 sal 15.9.1927. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.

173. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 183/V/sal 22.2.1935. SArk 1397/25. SArk.

Jäljennös Moskovan sotilasasiamiehen kirjelmästä, jossa selostetaan käyntiä VTs.IK:n sotakoulussa. Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja nro 41/V/sal 11.1.1935. Saap 14.1.1935. SArk 1397/25. SArk.

174. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1631/V/33/sal 16.9.1933. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 2. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 183/V/sal 22.2.1935. SArk 1397/25. SArk.

175. Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 692/IV/24 sal 1.9.1924. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
- Kts. myös Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 6/IV/25 sal 1.1.1925. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
176. Yleisesikunnan järjestely- ja liikekannallepano-osaston asiakirja nro 354/III/37/sal 3.5.1937. T 2860/18. SArk. Asiakirjan reunamerkintöjen mukaan suunnitelmat oli laadittava yhteistoiminnassa paikallisten maaherrojen kanssa.
- Kts. myös Arimo (1987), s. 530. Arimon mukaan kaikissa varuskunnissa oli varauduttu toimiin mahdollisesti syntyvien levottomuuksien varalta.
- Kts. myös Salomaa (1992), s. 223 ja 240. Salomaan mukaan muun muassa kirja (kapinasuunnitelma) "Voiton tie" oli tarkoitettu myös Suomen oloihin.
- Kts. myös Myyryläinen, Antti: Valmiuden kohottaminen ja liikekannallepano Suomessa vuosina 1938-1939 (Sotakorkeakoulu 1989), s. 34.
177. Venäjän "Suomi-keskitys" ("S.K"). Keskitys-, suoja- ja operaatiosuunnitelmat. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston päiväamäton asiakirja. T 2861/3. SArk.
- Keskitystapaus V.K. 27. 6.12.1926 allekirjoitettu yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja. T 2858/8. SArk.
- Keskityssuunnitelma V.K. 31. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 207/V.K.31/ Op/sal 29.8.1931. T 2861/34. SArk.
- Venäläiset suojajoukot Kannaksella. Pro memorio. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 231/VK 27/Op/sal 14.3.1933. T 2861/5. SArk.
- Liikekannallepanun kenttäarmeijan operaatio- ja taistelukyky tarkastettuna aseistus- ja varustilanteen perusteella. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 197/V.K.27/Op.sal 8.8.1931. T 2861/34. SArk.
- Kts. myös Kronlund (1988), s. 385 ja 470.
178. Keskityssuunnitelma V.K. 31. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja n:o 207/V.K.31/Op/sal 29.8.1931. T 2861/34. SArk. Suunnitelmaa ei koskaan käsketty joukoille.
179. Keskityssuunnitelma V.K. 31. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 207/V.K.31/Op/sal 29.8.1931. T 2861/34. SArk.

180. Keskeytysuunnitelma V.K. 31. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 207/V.K.31/Op/sal 29.8.1931. T 2861/34. SArk.
- Kts. myös Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 2263/V/31/sal 3.12.1931. SArk 1397/19. SArk.
181. Keskeytysuunnitelma V.K. 31. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 207/V.K.31/Op/sal 29.8.1931. T 2861/34. SArk.
182. Venäläiset suojajoukot Kannaksella. Pro memorio. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 231/VK 27/Op/sal 14.3.1933. T 2861/5. SArk.
183. Pro memorio koskien Suomessa tarvittavien sotilaallisten apuvoimien kokoonpanoa Kansainliiton säännösten perusteella mahdollisesti tapahtuvassa aseellisessa sanktiossa. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 388/I/31 sal 2.6.1931. T 2860/1. SArk.
184. Pro memorio koskien Suomessa tarvittavien sotilaallisten apuvoimien kokoonpanoa Kansainliiton säännösten perusteella mahdollisesti tapahtuvassa aseellisessa sanktiossa. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 388/I/31 sal 2.6.1931. T 2860/1. SArk.
185. Moskovon sotilasasiamiehen selostus käynnistään 28.terr.rykmentissä Vologdassa 25.-27.2.32. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsauksen nro 786/V/ 32/sal 13.5.1932 liite. SArk 1397/20. SArk.
186. Selén, Kari: C.G.E.Mannerheim ja hänen puolustusneuvostonsa 1931-1939 (Keuruu 1980), s. 190-191.
187. Perustelut Operatiiviseen toimintaohjeeseen VK 33 Kannaksen suojajoukoille. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja 26.11.1932. T 2866/5. SArk.
188. Laskelma venäläisten toimintamahdollisuuksista. Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 7/VK/op/sal 3.3.1934. T 2866/5. SArk.
189. Tynkkynen, Vesa: Suomalaisen taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet (Helsinki 1994), s. 136, 142.
190. Puolustuslaitoksen perushankinnat n.k. "uusittu hätäohjelma". Yleisesikunnan liikekannallepanotoimiston asiakirja nro 462/III/34 sal 10.7.1934. T 10594/17. SArk. Asiakirjassa todettiin nimenomaan Neuvostoliitossa kiinnitettävän erityistä huomiota panssariaselajiin. Edelleen perusteluissa esitettiin muiden Euroopan pienien valtioiden suhtautuminen senhetkiseen eurooppalaiseen tilanteeseen ja tilanteen vaikutus niiden puolustusmenoihin. Kenraalimajuri Karl Lennart Oeschin allekirjoittamassa esityksessä todettiin lopuksi, että armeijan varustilanne oli niin lohduton, ettei Suomi pystyisi puolus-

tautumaan mahdollisessa sodassa.

191. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 392/36/V/sal 31.3.1936. T 13378. SArk.

192. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 392/36/V/sal 31.3.1936. T 13378. SArk.

Kts. myös Korhonen (1971), s. 119.

193. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1936 aikana. Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937, s. 33-34. T 13378. SArk.

Kts. myös Korhonen, (1971), s. 123-126, 135-142. Korhonen kirjoittaa, että "paljonkaan dramatisoimatta voisi silti väittää, että Suomen talvisota alkoi 29.11.1936 Zdanovin puheesta". Vaikka puna-armeija ylitti maiden välisen rajan vasta kolme vuotta myöhemmin, jo Zdanovin puheessa julkistettiin virallisesti marraskuun 1939 toimintalinja. Puheen taustat olivat olleet tiedossa jo vuosia.

194. Korhonen, (1971), s. 103-108 ja 124. Korhonen toteaa lisäksi, että neuvostojohto uskoi Suomen liikkuvan Saksan vanavedessä. Pravda kirjoitti jo marraskuussa vuonna 1934 artikkelissaan, että "Suomi oli aktiivinen välittäjä, joka yhdistää Skandinavian maiden blokin fasisistiseen Saksaan".

Kivimäki, T.M.: Suomalaisen poliitikon muistelmat (Porvoo 1965), s. 93. Kivimäki kertoo muistelmissaan Assmussin käyneen hänen luonaan virallisesti ilmoittamassa, että mikäli sota syttyy Neuvostoliiton ja Saksan välillä, Neuvostoliitto valtaa Suomen kuudessa päivässä.

Korhonen pitää tekstissä mainittua, ilmeisesti Hackzellin melko pian tapaamisen jälkeen muistiin kirjoittamaa muotoa oikeampana.

Kts. myös Soikkanen (1984), s. 42.

Kts. myös Selén (1980), s. 193-194.

195. Yleisesikunnan tilastotoimiston Itä-Karjalaa koskeva pro memoria maaliskuu 1935. T 2860/13. SArk. Reunamerkintöjen mukaan kyseinen muistio esiteltiin Puolustusneuvoston puheenjohtajalle ja Sotaväen päällikölle. Lisäksi siitä oli otettu jäljennös kenraalimajuri Waldenille.

196. Yleisesikunnan tilastotoimiston Itä-Karjalaa koskeva pro memoria maaliskuu 1935. T 2860/13. SArk. Reunamerkintöjen mukaan kyseinen muistio esiteltiin Puolustusneuvoston puheenjohtajalle ja Sotaväen päällikölle. Lisäksi siitä oli otettu jäljennös kenraalimajuri Rudolf Waldenille.

Samaan viitattiin Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1398/V/sal 30.11.1935. SArk 1397/25. SArk.

197. Yleisesikunnan tilastotoimiston Itä-Karjalaa koskeva pro memoria maaliskuu 1935. T 2860/13. SArk.

198. Suomen Lontoon lähettilään salasähkeäljennös 14.3.1935. SArk 1401/80. SArk.

Lontoossa olevan lähetystön raportti nro 6. 14.3.1935. SArk 1401/80. SArk. Raportti käsitteli Englannin hallituksen suhtautumista Suomen ulkopoliittikkaan. Raportin mukaan englantilaiset katsoivat varsinkin Suomen yleisesikunnan ajattelevan, että Suomelle olisi hyötynyt poliittisesti siitä, että lentokonetilaukset olisi tehty Saksasta. Englantilaiset väittivät saksalaisten vakuuttaneen yleisesikunnalle, että Suomi hyötyisi kaupasta nimenomaan siinä tilanteessa, jos Suomi joutuisi selkkaukseen Neuvostoliiton kanssa. Englantilaiset kuitenkin vakuuttivat Suomen lähettiläälle, ettei Neuvostoliitto muodostaisi mitään uhkaa Suomelle ainakaan kolmeen seuraavaan vuoteen.

Kts. myös Yleisesikunnan päällikön helmikuussa 1936 korkeimmalle sotilas- ja suojeluskuntapäällystölle pitämä esitelmä. SArk 1400/14. SArk.

199. Esitelmä, jonka ulkoministeri Antti Hackzell piti Suomen sanomalehtimiehille syyskuun 4. päivänä 1935. SArk 1404/54. SArk, s. 35-44.

Kts. myös Terä, Martti V. - Tervasmäki, Vilho: Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918-1939. Puolustusministeriön historia I. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XIII (Helsinki 1973), s. 185.

Kts. myös Soikkanen (1984), s. 74-77.

Kts. myös Kronlund (1988), s. 418.

Sekä Soikkasen että Kronlundin mukaan Hackzellin esitelmän tarkoituksena lieenee ollut saada lehdistö suhtautumaan myönteisesti puolustusmäärärahojen lisäämiseen. Eduskunnassa oli paraikaa käsiteltävänä armeijan perushankintamäärärahaesitys. Samalla esitys palveli käynnissä ollutta mielipiteenmuokkausta pohjoismaisen suuntauksen hyväksi.

200. Esitelmä, jonka ulkoministeri Antti Hackzell piti Suomen sanomalehtimiehille syyskuun 4. päivänä 1935. SArk 1404/54. SArk, s. 35-44.

Yleisesikunnan päällikön helmikuussa 1936 korkeimmalle sotilas- ja suojeluskuntapäällystölle pitämä esitelmä. SArk 1400/14. SArk. Kenraaliluutnantti Karl Lennart Oeschin mukaan Suomi kestäisi pitkänkin sodan elävän voiman suhteen. Ongelma oli kuitenkin puolustusvoimien materiaalin valmius. Materiaalin saanti tuli varmistaa ulkomailta. Meriyhteydet Saksaan olivat huomattavasti heikommät kuin Ruotsiin. Näin ollen materiaalin saanti oli myös Ruotsista paremmin turvattavissa kuin Saksasta.

Kts. myös Soikkanen (1984), s. 74.

201. Esitelmä, jonka ulkoministeri Antti Hackzell piti Suomen sanomalehtimiehille syyskuun 4. päivänä 1935. SArk 1404/54. SArk, s. 51.

202. Päiväämätön pro memorio Baltian maiden liittymisestä Skandinavian maiden puolueettomuusryhmään. SArk 1400/14. SArk.

Kts. myös Yleisesikunnan päällikön helmikuussa 1936 korkeimmalle sotilas- ja suojeluskuntapäällystölle pitämä esitelmä. SArk 1400/14. SArk.

203. Leskinen (1993), s. 87.

204. Grandell, Leonard: Poliitiikka ja puolustuslaitoksen perushankinnat ennen talvisotaa I osa. Sotilasaikakauslehti 12/1962.

205. Korhonen (1971), s. 131.

Kts. myös Soikkanen (1984), s. 71, 85.

Kts. myös Grandell, Sotilasaikakauslehti 12/1962.

206. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1936 aikana. Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937. T 13378. SArk.

Kts. myös Turtola (1984), s. 231.

207. Suuntaviivat keskitys-, suoja- ja operaatiosuunnitelmia koskevan työn jatkamiseksi (Ehdotus). Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja nro 184/ V.K.27/Op.sal 12.12.1930. T 2861/34. SArk.

Kts. myös Turtola (1984), s. 230.

Kts. myös Selén, Kari: Genevestä Tukholmaan. Suomen turvallisuuspolitiikan siirtyminen Kansainliitosta Pohjoismaiseen yhteistyöhön 1931-1936 (Forssa 1974), s. 37-43.

208. Pro memorio koskien Suomessa tarvittavien sotilaallisten apuvoimien kokoonpanoa Kansainliiton säännösten perusteella mahdollisesti tapahtuvassa aseellisessa sanktioissa. Yleisesikunnan operatiiv-

visen toimiston asiakirja nro 388/I/31.sal 2.6.1931. T 2860/1. SArk.

Esitelmä, jonka ulkoministeri Antti Hackzell piti Suomen sanomalehtimiehille syyskuun 4. päivänä 1935. SArk 1404/54. SArk, s. 51.

Suuntaviivat keskitys-, suoja- ja operaatiosuunnitelmia koskevan työn jatkamiseksi (Ehdotus). Yleisesikunnan operatiivisen toimiston asiakirja n:o 184/V.K.27/Op.sal 12.12.1930. T 2861/34. SArk.

Kts. myös Turtola (1984), s. 230-231. Turtola toteaa, että Ruotsin yleisesikunnan suunnitelmat saattoivat rohkaista suomalaisia ajamaan Kansainliitossa alueellisten puolustusliittojen perustamista. Näin voi päätellä siitä vastentahtoisuudesta, jolla Suomi luopui vuonna 1936 Kansainliiton peruskirjan pakoteartiklan kirjaimellisesta noudattamisesta. (Niin sanottujen Oslo-maiden ryhmä, Suomi ja muut Pohjoismaat niiden mukana, sanoutuivat irti Kansainliiton peruskirjan 16. artiklan velvoitteista syyskesällä vuonna 1936.)

209. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1936 aikana. Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937. T 13378. SArk.

Kts. myös Katsaus sotilaspoliittiseen tilanteeseen 1937. Ilmeisesti yleisesikunnan päällikön pitämä esitelmä, s. 16-17. Asiakirja on päiväämätön ja allekirjoittamaton. T 21655/1. SArk.

Kts. myös Korhonen (1971), s. 138.

210. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1936 aikana. Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937. T 13378. SArk.

211. Kronlund (1988), s. 417.

212. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 392/36/V/sal 31.3.1936. T 13378. SArk.

Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1936 aikana. Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937. T 13378. SArk.

Kts. myös Korhonen (1971), s. 139.

213. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1936 aikana. Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937, s. 44. T 13378. SArk.

Yleisesikunnan päällikön päiväämätön muistio Suomen sotilaspoliittinen asema vuoden 1938 alussa. SArk 1400/14. SArk.

214. Kallenaudio (1985), s. 158.

215. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1936 aikana. Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937. T 13378. SArk.
216. Salomaa (1992), s. 300-301.
217. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 453/V/sal 11.5.1935. SArk 1397/25. SArk.
- Moskovan sotilasasiamiehen selostus Neuvostoliiton vappuparaateista. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 664/V/sal 27.6.1935 liite. SArk 1397/25. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1610/V/37/sal 12.11.1937. T 13378. SArk. Katsauksessa todettiin varmana tietona, että suomalaisia kommunisteja, muun muassa Edvard Gylling, oli vangittu.
218. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1610/V/37/sal 12.11.1937. T 13378. SArk.
219. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 50/V/sal 12.1.1935. SArk 1397/25. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 980/V/sal 11.9.1935. SArk 1397/25. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 302/V/sal 29.3.1935. SArk 1397/25. SArk. Stalin piti 4.5.1935 puheen, jonka väitettiin merkitsevän talouspoliittisesti uutta suuntautumista. Yleisesikunnan mukaan Neuvostoliiton teollisuus oli tähän saakka toiminut pääasiassa ulkomaisen johdon alaisuudessa sekä ulkomaalaisten specialistien ja välineiden varassa. Stalinin puhe merkitsi kuitenkin nyt sitä, että neuvostojohto piti tilannetta epätydyttävänä ja se halusi päästä eroon ulkomaisista voimista. Samalla lujittui Stalinin diktatuuri entisestäänkin. Pääsyinä tähän pidettiin paitsi hallinnollisia uudistuksia myös maan väestön välinpitämättömyyttä politiikasta.
220. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1824/V/37/sal 31.12.1937. T 13378. SArk.
221. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1936 aikana. Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937, s. 45-48. T 13378. SArk.
222. Korhonen (1971), s. 76-77.
223. Helmikuussa 1936 yleisesikunnan päällikön korkeimmalle sotilas- ja suojeluskuntapäällystölle pitämä esitelmä. SArk 1400/14. SArk.

224. Katsaus tilanteeseen Itä-Karjalassa ja Karjalan Kannaksella kevätkaudella 1936. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 608/V/ sal 19.5.1936 liite 1. T 13378. SArk. Leningradin sotilaspiiri jaettiin hallinnollisesti 1) Leningradin piiriin, Itä-Karjalan ja Kuollan niemimaan käsittävään alueeseen sekä sen itäpuolella, 2) niin sanotun Pohjoisen alueen ja Komin autonomisen alueen käsittävään osaan.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja nro 1615/ os2/sal 31.10.1938. T 2862/6. SArk.
225. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1936 aikana. Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937. T 13378. SArk.
- Militaristinen Neuvostoliitto. Yleisesikunnan tilastotoimiston päivämätön ja allekirjoittamaton asiakirja huhtikuulta 1936. T 21655/1. SArk.
226. Katsaus tilanteeseen Itä-Karjalassa ja Karjalan Kannaksella kevätkaudella 1936. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 608/V/ sal 19.5.1936 liite 1. T 13378. SArk.
227. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 101/V/37/sal 29.1.1937. T 13378. SArk. Samassa katsauksessa analysoitiin Neuvostoliiton lentokoneteollisuutta ja tultiin siihen tulokseen, että se oli vielä toistaiseksi ainakin osaksi ulkomaisen moottorituotannon varassa.
228. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1936 aikana. Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937. T 13378. SArk.
- Kts. myös Korhonen (1971), s. 77.
229. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1936 aikana. Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937, s. 41 ja 52-54. T 13378. SArk.
230. Katsaus sotilaspoliittiseen tilanteeseen 1937. Ilmeisesti yleisesikunnan päällikön pitämä esitelmä, s. 18. Asiakirja on päivämätön ja allekirjoittamaton. T 21655/1. SArk.
231. Katsaus sotilaspoliittiseen tilanteeseen 1937. Ilmeisesti yleisesikunnan päällikön pitämä esitelmä, s. 7. Asiakirja on päivämätön ja allekirjoittamaton. T 21655/1. SArk.
232. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehittymiseen vuoden 1938 aikana. Päiväty 14.3.1939, s. 15 ja 24-25. T 13378. SArk.
- Kts. myös Soikkanen (1984), s. 181. Soikkasen mukaan Neuvostoliiton sisäiset puhdistusoikeudenkäynnit huipentuivat kesäkuussa

1937 marsalkka Mihail Tuhatsevskin ja seitsemän muun korkea-arvoisen sotilasjohtajan kuolemantuomioihin. Verrattuna aikaisempiin poliittisten johtajien puhdistuksiin, puna-armeijaan kohdistuvat puhdistukset aiheuttivat suurta huomiota. Väinö Tanner luonnehti Neuvostoliittoa "täysin sairaaksi maaksi". Yleinen päätelmä armeijaan kohdistuneista puhdistuksista oli se, että Neuvostoliitto oli sotilaallisesti heikentynyt.

233. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehittymiseen vuoden 1938 aikana. Päiväty 14.3.1939, s. 13-15. T 13378. SArk. Katsauksessa analysoidaan myös tilannetta vuosien 1937 ja 1938 vaihteessa, toisin sanoen vuoden 1937 aikana tapahtunutta kehitystä.
234. Puna-armeijaa käsittelevä muistio. Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja nro 1351 15.9.1937. T 2866/2. SArk. Asiakirjassa käsitellään Leningradin sootilaspiirin joukkoja, alueen tiestöä ja rautateitä.

Puna-armeijan ryhmitys Suomea vastaan sodan syttyessä. Yleisesikunnan ulkomaanosaston päiväämätön asiakirja. T 2866/5. SArk. Asiakirjassa täsmennetään yhtä mahdollista Neuvostoliiton hyökkäyssuunnitelmaa. Suunnitelman pohjana pidetään sitä, että Neuvostoliitto on samanaikaisesti sodassa Suomea, Viroa, Latviaa ja Puolaa sekä Romaniaa vastaan, painopisteen ollessa Puolan suunnalla.
235. Grandell, Sotilasaikakauslehti 12/1962.
236. Militaristinen Neuvostoliitto. Yleisesikunnan tilastotoimiston päiväämätön ja allekirjoittamaton asiakirja huhtikuulta 1936. T 21655/1. SArk.

Kts. myös Seaton, Albert and Seaton, Joan (1986), s. 86 ja 108. Seatonin mukaan puna-armeijan panssarivaunujen määrä vuonna 1935 oli lähempänä 4 000 kuin 5 000 panssarivaunua. Yleisesikunnan huhtikuun 1936 arvio näytti olleen hyvin lähellä oikeata lukua.
237. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Yleiskatsaus nro 1184/V/28 sal 27.11.1928. Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a. II Ea 1. SArk.
238. Militaristinen Neuvostoliitto. Yleisesikunnan tilastotoimiston päiväämätön ja allekirjoittamaton asiakirja huhtikuulta 1936. T 21655/1. SArk.
239. Militaristinen Neuvostoliitto. Yleisesikunnan tilastotoimiston päiväämätön ja allekirjoittamaton asiakirja huhtikuulta 1936. T 21655/1. SArk.

Neuvostoliiton imavoimat. Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja huhtikuulta 1935. AKE:n toimisto II. Eb 3. SArk. Neuvostoliiton ilmavoimien suorituskykyä mahdollisessa sodassa epäiltiin suuresta

lentokonemäärästä huolimatta. Tämä johtui siitä, että maan teollisuuden kykyä korvata aiheutuneet tappiot pidettiin heikkona.

240. Yleisesikunnan toimisto IV:n Yleiskatsaus nro 486/IV/22 17.5.1922. 76/2202 F 1-7. SArk. Katsauksen mukaan armeijan vahvuus oli 1 670 000 sotilasta.

241. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 324/37/V/sal 19.3.1937. T 13378. SArk.

Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1936 aikana. Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937. T 13378. SArk. Myöhemmin joulukuussa Stalin piti puheen, jossa hän ilmoitti, että kahden vuoden kuluessa puna-armeijan vahvuus nostetaan 3 miljoonaan sotilaaseen.

Puna-armeijaa käsittelevä muistio. Yleisesikunnan tilastotoimiston asiakirja nro 1351 15.9.1937. T 2866/2. SArk.

Yleisesikunnan päällikön päiväamäton muistio Suomen sotilaspoliittinen asema vuoden 1938 alussa. SArk 1400/14. SArk. Muistion mukaan ratsuväkidivisioonia oli 36, kun niitä oli ollut vuonna 1932 13 kappaletta. Puna-armeijassa oli muistion mukaan viisi mekanisoitua armeijakuntaa.

242. RKKA:n väliaikainen Kenttäohjesääntö 1936 (pu 36). Päiväty Moskovassa 15.4.1937. Saapunut 13.5.1937. T 2860/17. SArk.

Salomaa (1992), s. 183 ja 186. Salomaa toteaa, että ohjesääntö perustui vuoden 1929 ohjesääntöön. Syvän taistelun oppi oli siinä lopullisessa muodossaan ja se oli nyt päätaistelutapa.

243. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1610/V/37/sal 12.11.1937. T 13378. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1824/V/37/sal.31.12.1937. T 13378. SArk. Vuoden viimeisessä katsauksessa selostettiin laajemmin upseeripulaa. Asiakirjan mukaan pula oli suurin sotilasopetuslaitoksissa, joista puuttuivat kokeneet ja pätevät opettajat.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 28/V/sal 8.1.1936. T 13378. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 174/V/sal 13.2.1936. T 13378. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1502/V/sal 31.10.1936. T 13378. SArk.

Kts. myös Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 950/U2/sal 15.7.1938. T 13378. SArk. Katsauksessa todettiin lisäksi, että Moskovan vuoden 1938 vappuparaatissa kiinnitettiin huomio puhdistuksissa tapahtuneeseen päällystön huomattavaan nuorentumiseen.

Tykistön kehittymistä käsiteltiin erikoisesti vuoden viimeisessä Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1904/U2/sal 27.12.1938. T 13378. SArk.

244. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 700/V/37/sal 7.6.1937. T 13378. SArk.

Tuhatsevskin teloitusta käsiteltiin tarkemmin seuraavassa Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1500/V/37/sal 2.9.1937. T 13378. SArk. Asiakirjassa todettiin, että tapaus saattoi liittyä Stalinin vastaiseen salaliittoon. Samalla todettiin, että "kenraaliteloitukset" ja samanaikaisesti käynnissä oleva trotskilaisten tuhoaminen eivät poistaisi ongelmaa. Ulkonaisesti rauhallisen pinnan alla näytti yhä kuohuvan ja uusia teloituksia oli odotettavissa.

245. Salomaa (1992), s. 314.

246. Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 272/U2/sal 2.3.1938. T 13378. SArk.

247. Yleisesikunnan tilastotoimiston (V) Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 700/V/37/sal 7.6.1937. T 13378. SArk.

248. Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 272/U2/sal 2.3.1938. T 13378. SArk.

249. Yleisesikunnan päällikön päiväamäton muistio Suomen sotilaspoliittinen asema vuoden 1938 alussa. SArk 1400/14. SArk.

250. Salomaa (1992), s. 209.

251. Katsaus tilanteeseen Itä-Karjalassa ja Karjalan Kannaksella kevätkaudella 1936. Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 608/V/sal 19.5.1936 liite 1. T 13378. SArk.

Militaristinen Neuvostoliitto. Yleisesikunnan tilastotoimiston päiväamäton ja allekirjoittamaton asiakirja huhtikuulta 1936. T 21655/1. SArk.

Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehittymiseen vuoden 1936 aikana. Yleisesikunnan toimisto IV:n asiakirja 26.2.1937. T 13378. SArk. Neuvostoliitolla arveltiin olevan Pohjoisella Jäämerellä laivasto, johon kuului noin 10 hävittäjää, torpedoveneitä ja kuudesta kah-

deksaan sukellusvenettä.

Katsaus sotilaspoliittiseen tilanteeseen 1937. Ilmeisesti yleisesikunnan päällikön pitämä esitelmä. Asiakirja on päiväämätön ja allekirjoittamaton. T 21655/1. SArk.

Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1938 aikana. Päiväty 14.3.1939. T 2862/1. SArk.

252. Salomaa (1992), s. 209-210.

253. Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1615/U2/sal 31.10.1938. T 13378. SArk.

Moskovan sotilasasiamies majuri Carl-Gustaf Wahren käsitteli selk-kausta myös Katsauksessa Neuvostoliiton sisä- ja ulkopoliittiseen sekä sotilaalliseen kehitykseen tammikuun 1935 ja lokakuun 1938 välisenä aikana. Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 173/U2/sal 16.2.1939 liite. T 13378. SArk.

Kts. myös Seaton, Albert and Seaton, Joan (1986), s. 107.

Kts. myös Korhonen (1971), s. 163.

254. Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 1615/U2/sal 31.10.1938. T 13378. SArk.

Moskovan sotilasasiamies majuri Carl-Gustaf Wahren käsitteli selk-kausta myös Katsauksessa Neuvostoliiton sisä- ja ulkopoliittiseen sekä sotilaalliseen kehitykseen tammikuun 1935 ja lokakuun 1938 välisenä aikana. Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 173/U2/sal 16.2.1939 liite. T 13378. SArk.

Kts. myös Seaton, Albert and Seaton, Joan (1986), s. 107.

Kts. myös Korhonen (1971), s. 163.

255. Salomaa (1992), s. 321.

Kts. myös Seaton, Albert and Seaton, Joan (1986), s. 107. Seatonin mukaan puna-armeija menestyi yhtä huonosti sekä Hasan-järven että Khalkin Golin taisteluissa.

256. Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 173/U2/sal 16.2.1939. T 13378. SArk.

257. Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 173/U2/sal 16.2.1939. T 13378. SArk.

Kliment Voroshilov esitti puheensa yhteydessä tilaston, jossa oli

esitetty molempien maiden rauhan ja sodan ajan armeijoiden suhde taulukon muodossa:

	Ra-armeija	Sa-armeija	Kerroin
Suomi	28 000	310 000	11,1

258. Yleisesikunnan ulkomaaosaston asiakirja nro 513/U1 sal 28.9.1938. T 2862/6. SArk. Raportin mukaan Karjalan Kannaksella oli lisätty rajavartiointia ja rajan läheisyyteen oli saapunut lisää joukkoja.

Yleisesikunnan ulkomaaosaston asiakirja nro 526/U1 sal 29.9.1938. T 2862/6. SArk. Raportin mukaan neuvostoarmeijan laivaston syys-sotaharjoitukset alkoivat 27.9.1938.

Yleisesikunnan ulkomaaosaston asiakirja nro 527/U1 sal 30.9.1938. T 2862/6. SArk. Raportin mukaan tilanne Karjalan Kannaksella oli ennallaan neuvostojoukkojen linnoitus- ja tienrakennustöiden jatkuessa.

259. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1938 aikana. Päiväty 14.3.1939. T 2862/1. SArk.

260. Korhonen (1971), s. 167.

261. Soikkanen (1984), s. 210-211.

262. Päiväämätön asiakirja Suomen sotilaspoliittinen asema vuoden 1938 alussa. SArk 1400/14. SArk. Asiakirja on ilmeisesti yleisesikunnan päällikön pitämä esitelmä, jonka on lukenut reunamerkinästä päätellen myös puolustusministeri Juho Niukkanen.

Ahvenanmaata koskeva kansainvälinen sopimus ja sen muuttamisen välttämättömyys. Ilmeisesti 17.3.1938 päivätty allekirjoittamaton muistio. SArk 1400/14. SArk

263. Toivonen, Hannu: Maavoimien sotaharjoitukset 1920- ja 1930-luvuilla (Sotakorkeakoulu 1983), s. 34, 36 ja 80.

264. Kallenautio (1985), s. 175.

Kronlund (1988), s. 423.

265. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1938 aikana. Päiväty 14.3.1939. T 2862/1. SArk.

266. Korhonen (1971), s. 160-161.

Julkunen, Martti: Perinteet ja realismi. Suomen puolustusvoimat saksalaisarvioissa 1930-luvulla (Tiede ja Ase 39/1981), s. 169.

267. Katsaus Neuvostoliiton sisä- ja ulkopoliittiseen sekä sotilaalliseen kehitykseen tammikuun 1935 ja lokakuun 1938 välisenä aikana. Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 173/U2/sal 16.2.1939 liite. T 13378. SArk.
268. Katsaus Neuvostoliiton sisä- ja ulkopoliittiseen sekä sotilaalliseen kehitykseen tammikuun 1935 ja lokakuun 1938 välisenä aikana. Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 173/U2/sal 16.2.1939 liite. T 13378. SArk.
269. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1938 aikana. Päiväty 14.3.1939. T 2862/1. SArk.
270. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1938 aikana. Päiväty 14.3.1939. T 2862/1. SArk.
- Yleisesikunnan päällikön päiväämätön muistio Suomen sotilaspoliittinen asema vuoden 1938 alussa. SArk 1400/14. SArk.
- Ahvenanmaata koskeva kansainvälinen sopimus ja sen muuttamisen välttämättömyys. Ilmeisesti 17.3.1938 päiväty allekirjoittamaton muistio. SArk 1400/14. SArk.
271. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1938 aikana. Päiväty 14.3.1939. T 2862/1. SArk.
- Kts. myös Yleisesikunnan päällikön päiväämätön muistio Suomen sotilaspoliittinen asema vuoden 1938 alussa. SArk 1400/14. SArk.
272. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1939 alkupuoliskolla. T 2862/2. SArk.
273. Manninen, Ohto: Talvisodan salatut taustat (Porvoo 1994), s. 15.
274. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1939 alkupuoliskolla. T 2862/2. SArk. Suomen ja Ruotsin välisen merenkulun mahdolliseen katkeamiseen vuoksi, yleisesikunta totesi katsauksessa, että pohjoismaiden puolueettomuuspolitiikan suurimpana vaikeutena olikin ehkä "taloudellinen puolueettomuus". Suurvalloilla oli tarvittaessa mahdollisuus taloudellisilla pakotteilla pakottaa pienempi maa muuttamaan ulkopoliittista suuntautumistaan.
275. Soikkanen (1984), s. 278-279.
276. Soikkanen (1984), s. 284.
277. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1939 alkupuoliskolla. T 2862/2. SArk.
278. Manninen (1994), s. 17-19.

279. Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden 1938 aikana. Päiväty 14.3.1939. T 2862/1. SArk.
- Katsaus Neuvostoliiton sisä- ja ulkopoliittiseen sekä sotilaalliseen kehitykseen tammikuun 1935 ja lokakuun 1938 välisenä aikana. Yleisesikunnan tilastotoimiston Tiedotuksia Neuvostoliitosta nro 173/U2/sal 16.2.1939 liite. T 13378. SArk.
280. Seaton, Albert and Seaton, Joan (1986), s. 137.
281. Marsalkka Mannerheimin Tasavallan presidentille 27.11.1939 osoitama kirje. Yleisesikunnan maavoimatoimiston asiakirja nro 513/Op.1 S. SArk 1588/20. SArk.
282. Österman, Hugo: Neljännesvuosisata elämästäni (Porvoo 1966), s. 185-188.
- Kallernautio (1985), s. 181-182.
- Soikkanen (1984), s. 335-336.
283. Kallernautio (1985), s. 182, 185.
- Niukkanen, Juho: Talvisodan puolustusministeri kertoo (Porvoo 1951), s. 109-111.
284. Kallernautio (1985), s. 184.
285. Heiskanen (1989), s. 53.
286. Turtola (1984), s. 230.
287. Turtola (1984), s. 232.
288. Turtola (1984), s. 233.
289. Mannerheim, Gustav: Muistelmat II osa (Helsinki 1952), s. 132.
290. Lontoossa olevan lähetystön raportti nro 6 14.3.1935. SArk 1401/80. SArk.
291. Päämajan tiedusteluosaston tied.1.pvk nro 505 25.11.1939. P 1726/4. SArk.
292. Kallernautio (1985), s. 185.
- Österman (1966), s. 193.
- Heiskanen (1989), s. 54-55.

293. Neuvostoliiton ja Baltian maiden suhteet. Päämajan ulkomaatoimiston asiakirja nro 902/U.1.sal 8.11.1939. P 1726/4. SArk.
- Yhteenveto tapahtumista Virossa. Päämajan tiedusteluosaston tied.pvk. nro 225 27.10.1939. SArk 1588/20. SArk.
294. Neuvostoliiton ja Baltian maiden suhteet. Päämajan ulkomaatoimiston asiakirja nro 902/U.1.sal 8.11.1939. P 1726/4. SArk.
295. Neuvostoliiton ja Baltian maiden suhteet. Päämajan ulkomaatoimiston asiakirja nro 902/U.1.sal 8.11.1939. P 1726/4. SArk.
- Yhteenveto tapahtumista Virossa. Päämajan tiedusteluosaston tied.pvk. nro 225 27.10.1939. SArk 1588/20. SArk.
296. Neuvostoliiton ja Baltian maiden suhteet. Päämajan ulkomaatoimiston asiakirja nro 902/U.1.sal 8.11.1939. P 1726/4. SArk.
297. Havaintoja neuvostojoukkojen marssista Viroon. Päiväämätön asiakirja. P 1726/4. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston tiedusteluilmoitus 1 20.10.39. P 1726/4. SArk.
- Neuvostoliiton ja Baltian maiden suhteet. Päämajan ulkomaatoimiston asiakirja nro 902/U.1.sal 8.11.1939. P 1726/4. SArk.
- Yleisesikunnan tilastotoimiston tied.pvk nro 166 23.10.1939. SArk 1588/20. SArk.
298. Neuvostoliiton ja Baltian maiden suhteet. Päämajan ulkomaatoimiston asiakirja nro 902/U.1.sal 8.11.1939. P 1726/4. SArk.
299. Selén (1980), s. 326-327.
300. Suomen Berliinin sotilasasiamiehen raportti 30.10.1939. nro 445/39.sal. SArk 1588/20. SArk. Eversti Viktor Sundmanin käsitys perustui keskusteluihin, jotka hän oli käynyt eri tahojen, muun muassa sotilaallisen- ja poliittisen johdon, kanssa.
301. Päämajan tiedusteluosaston tied.1.pvk nro 505 25.11. 1939. SArk 1587/21. SArk. Katsauksessa todettiin muun muassa (kuten Sundman oli todennut omassa raportissaan), että Saksassa oli havaittavissa selviä merkkejä siitä, että siellä oli vaikutusvaltaisia piirejä, jotka toivovat Suomen selviytyvän hyvin ristiriidassaan Neuvostoliiton kanssa.
302. Laskelmat venäläisten toimintamahdollisuuksista Suomea vastaan. Yleisesikunnan maavoimatoimiston asiakirja 31.8.39. SArk 1588/6. SArk.

303. Laskelmat venäläisten toimintamahdollisuuksista Suomea vastaan. Yleisesikunnan maavoimatoimiston asiakirja 31.8.39. SArk 1588/6. SArk.
304. Laskelmat venäläisten toimintamahdollisuuksista Suomea vastaan. Yleisesikunnan maavoimatoimiston asiakirja 31.8.39. SArk 1588/6. SArk.
305. Laskelmat venäläisten toimintamahdollisuuksista Suomea vastaan. Yleisesikunnan maavoimatoimiston asiakirja 31.8.39. SArk 1588/6. SArk.
- Suomen puolustusmahdollisuudet venäläisten hyökätessä. Eversti-luutnantti Valo Nihtilän allekirjoittama ja 7.9.1939 päivätty asiakirja. SArk 1588/6. SArk.
306. Edellytykset viivytystaistelun käymiseen Karjalan Kannaksella ja Laatokan pohjoispuolella, vihollisen operatiiviset mahdollisuudet ja maastosuhteet huomioonottaen, s. 2. Majuri Valo Nihtilän tutkimus. Pk 1969. SArk.
307. Yleisesikunnan tilastotoimiston tilannekatsaus 16.10.-24.10.39. P 1726/4. SArk.
308. Manninen (1994), s. 19.
309. Kronlund (1988), s. 533-534.
- Sotatieteen laitoksen sotahistorian toimisto: Talvisodan historia 1. Suomi joutuu talvisotaan (1977), s. 90-92.
310. Puna-armeijan taistelukuntoon kohdistuvia havaintoja. Yleisesikun-nan tilastotoimiston asiakirja nro 181/U2/sal 28.10.1939. P 1726/4. SArk.
311. Puna-armeijan taistelukuntoon kohdistuvia havaintoja. Yleisesikun-nan tilastotoimiston asiakirja nro 181/U2/sal 28.10.1939. P 1726/4. SArk.
312. Puna-armeijan taistelukuntoon kohdistuvia havaintoja. Yleisesikun-nan tilastotoimiston asiakirja nro 181/U2/sal 28.10.1939. P 1726/4. SArk.
313. Linnoitusjoukkojen muodostamisesta Kannaksen linnoitettuja ase-mia varten. Pro memorio. Yleisesikunnan maavoimatoimiston asia-kirja nro 454/Op.1 2.10.1939. T 2861/6. SArk.

Muistiossa todettiin, että "linnoitustensa puutteellisuuden, niistä puuttuvan miehityksen ja rajoitetun sotilaallisen voimansa takia on Suomi niitä harvoja Euroopan maita, joita vastaan strateginen yllätys voidaan suorittaa".

Asiakirjan laatijan mukaan Karjalan Kannaksen puolustuksesta teki heikon se tosiasia, että panssarihyökkäystä ei saataisi pysäytetyksi. Alueelle oli rakennettu hyökkäysvaunuesteitä, mutta niiden tehoa laski panssarintorjunta-aseiden "täydellinen puute".

314. Havaintoja Neuvostoliiton sisäisestä tilasta syys-marraskuulla 1939. Päämajan tiedusteluosaston asiakirja tied.1.pvk.no 397 13.11.1939. P 1726/4. SArk.

315. Päämajan tiedusteluosaston tied.1.pvk nro 505 25.11.1939. SArk 1587/21. SArk.

316. Päämajan tiedusteluosaston tied.1.pvk nro 505 25.11.1939. SArk 1587/21. SArk.

317. Päämajan tiedusteluosaston tied.1.pvk nro 505 25.11.1939. SArk 1587/21. SArk.

318. Manninen (1994), s. 23-25.

319. Päämajan tiedusteluosaston tied.1.pvk nro 505 25.11.1939. SArk 1587/21. SArk.

320. Päämajan tiedusteluosaston tied.1.pvk nro 505 25.11.1939. SArk 1587/21. SArk.

Kts. myös Kuosa, Tauno: A.F. Airo. Legenda jo eläessään. Päämajamestari kenraaliluutnantti A.F. Airo operaatioiden johtajana 1939-1945 (Porvoo 1979), s. 82.

Kts. myös Heiskanen (1989), s. 73.

321. Käkönen, U.A.: Sotilasasiamiehenä Moskovassa 1939 (Keuruu 1966), s. 105-110.

Päämajan tiedusteluosaston tied.pvk nro 405 13.11.1939. T 1587/20. SArk.

322. Käkönen (1966), s. 138-141, 146.

323. Käkönen (1966), s. 138-141, 146.

Päämajan tiedusteluosaston tied.pvk nro 611 24.11.1939. T 1587/20. SArk.

Kts. myös Manninen (1994), s. 23-24.

324. Yleisesikunnan esikuntakäsky nro 4/1939. Asiakirjan mukaan everstituutnantti Yrjö Pöyhönen nimitettiin tilastotoimiston päällikön virkaan 29.4.1939.

- 325. Suomen puolustusmahdollisuudet. Yleisesikunnan operatiivisen osaston asiakirja 27.11.1939. SArk 1588/6. SArk.
- 326. Seppälä, Helge: Itsenäisen Suomen puolustuspolitiikka ja strategia (Porvoo 1974), s. 143-145.

LÄHTEET

1. PAINAMATTOMAT LÄHTEET

1.1. Sota-arkisto (SArk)

AKE

Toimisto II

-Neuvostoliiton ilmavoimat 1935

Eb 3

-Sal ja henk kirjeistöä 223-224 1939

F 28

Puolustusneuvoston arkisto (PnArk) vuosilta 1924-1939

-Puolustusneuvoston kirjeistöä

Mf f67

Päämaja

Maavoimatoimisto (Op.1)

-Sal ja yl kirjeistöä 6.10.-31.12.1939

SArk 1588/20

-Saap sal kirjelmiä 30.9.-30.11.1939

SArk 1587/21

Rajaesikunnan toimisto II -

Pohjois-Suomen ryhmän esikunta

-Saapuneita salaisia ilmoituksia 13.10.1939-31.1.1940

P 1726/4

Sotakorkeakoulu

-Eversti Eino Virkin sotilasmaantiedettä ja sotataloutta käsittelevä esitelmä 13.2.1951

SArk 2762/X/E/51

Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a

-Yleisesikunnan yleiskatsaukset 1924-1925, 1927-1930

II Ea 1

-Yleisesikunnan yleiskatsaukset 1933 ja Yleisesikunnan Tiedotuksia Neuvostoliitosta

II Ea 2

Yleisesikunnan asiakirjat 1922-1939

Jalkaväen tarkastaja

-Yleisesikunnan yleiskatsaukset 1928-1930

T 17814/9

Teknillisen tarkastajan toimisto

-Yleisesikunnan tiedotuksia Neuvostoliitosta 1936, 1937, 1938, 1939

T 13378

-Sotilaspoliittisia katsauksia 1936, 1939

T 13378

Tykistön tarkastaja

-Salaista kirjeistöä 1922

76/2202 F 1-7

-Salaista kirjeistöä 1923

79/2202 F 1-7

-Salaista kirjeistöä 1924

80/2202 F 1-7

-Salaista kirjeistöä 1925

82/2202 F 1-7

-Salaista kirjeistöä 1926	SArk 1397/12
-Salaista kirjeistöä 1931	SArk 1397/19
-Salaista kirjeistöä 1932	SArk 1397/20
-Salaista kirjeistöä 1934	SArk 1397/23
-Salaista kirjeistöä 1935	SArk 1397/25
Yleisesikunnan päällikkö	
-Salaista ja julkista kirjeistöä 1932-1941	T 20118/2 ja 25
-Saapuneita salaisia kirjelmiä 1934-1938	SArk 1400/14
-Saapuneita salaisia kirjelmiä 1937-1938	SArk 1400/15
Suomen sotilasasiamies Ranskassa	
-Salaista ja yleistä kirjeistöä 1931	SArk 1735/35
Maavoimatoimisto (Op 1)	
-Sotilaspoliittinen katsaus 1938	T 2862/1
-Sotilaspoliittinen katsaus 1939 alku	T 2862/2
-Kirjeistöä 1938-1939	T 2862/6
-Saapuneita salaisia sanomia 22.10.-29.11.1939	SArk 1587/20
Osasto 1 (järjestely- ja liikekannallepano-osasto)	
Liikekannallepanotoimisto (toimisto III)	
-Perushankintaohjelma 1934	T 10594/17
Järjestelytoimisto (toimisto VIII)	
-Kirjeistöä 1923-	T 22104/Hh 61
-Kirjeistöä 1937	T 22104/Hh 235
Osasto 2 (tilastollinen ja ulkomaaosasto)	
Ulkomaatoimisto (toimisto IV)-ulkomaaosaston	
Ulkomaatoimisto (U.1.)	
-Lähetettyjä kirjelmiä 1926	SArk 1401/44
-Saapuneita salaisia kirjelmiä 1930-1931, 1935, 1939	SArk 1401/80
-Saapuneita salaisia kirjelmiä 1934	SArk 1401/81
-Saapuneita salaisia kirjelmiä 1936	SArk 1401/90
-Saap sal ja yl kirjelmiä 1926	SArk 1402/23-24
-Sal ja yl kirjeistöä 1934	SArk 1403/9
-Promemorioita	SArk 1404/53
-Promemorioita	SArk 1404/54
-Salaista ja julkista kirjeistöä 1927-1933	T 8357/1-2
-Tutkielmia, promemorioita, lausuntoja ym 1933-1937	T 21655/1
Osasto 3 (operatiivinen osasto)-Operatiivinen osasto-Op	
Operatiivinen toimisto (toimisto I)	
-Optston tutkielmia ja suunnitelmia 1931, 1933, 1939	T 2861/3-6
-Optston keskityssuunnitelmia ja -käskyjä 1930-1931	T 2861/34
-Optston kirjeistöä 1926	T 2857/13
-Optston kirjeistöä 1927	T 2858/8
-Optston kirjeistöä 1928	T 2858/10
-Optston kirjeistöä 1929	T 2858/12

-Optston kirjeistöä 1930	T 2858/14
-Optston kirjeistöä 1931	T 2860/1
-Optston kirjeistöä 1932	T 2860/3
-Optston kirjeistöä 1933	T 2860/6
-Optston kirjeistöä 1934	T 2860/9-10
-Optston kirjeistöä 1935	T 2860/13
-Optston kirjeistöä 1936	T 2860/15
-Optston kirjeistöä 1937	T 2860/18
-Optston saapuneita asiakirjoja 1937-1939	T 2866/2-4
-Optston kirjeistöä 1925, 1928, 1932-1934, 1937	T 2866/5

Osasto 4 (komento-osasto)

Koulutustoimisto (toimisto X)

-Yleistä kirjeistöä 1935	T 14858/12
Henkilöasiain toimisto (toimisto XI)	
-Sijoitustaulukot 1931	T 12080/19
-Sijoitustaulukot 1932	T 12080/20
-Sijoitustaulukot 1933	T 12081/4
-Sijoitustaulukot 1934	T 12081/5
-Sijoitustaulukot 1938	T 12084/9
-Sijoitustaulukot 1939	T 12085/4
-Yleistä kirjeistöä 1929	T 14105/2

Nimikirjaoteluettelo

-Aarnio, Matti Armas	30556
-Alfthan, Alexis Harry	42990
-Arto, Guy Elie	22639
-Grönqvist, Rudolf Leopold	30654
-Grönvall, Ragnar Robert	30656
-Hallamaa, Reino Henrik	30684, 4606
-Huhtala, Vilho Olavi	33380
-Jänhiä, Pekka	31039
-Kärkkäinen, Arvo Edvard	32221, 7639
-Lautkari, Emil Vilhelm	50023
-Malmberg, Erik	2031
-Nordlund, Bertil Walter	18530
-Palko, Yrjö	32230
-Pennanen, Eino Johannes	27833
-Puomi, Erkki Elias	17959
-Pöyhönen, Yrjö August	7536
-Rantanen, Otto Kalervo	23305
-Raski, Reino Rafael	7118
-Ropponen, Matti	12744
-Ruokonen, Lauri Olavi	28155
-Salonius, Toivo Alexander	28467
-Vaala, Kaarlo Oskar	32042
-Vehniäinen, Johannes Alarik	17783

Päiväkäskysarja

- Yleisesikunnan esikuntakäskyt 1931
- Yleisesikunnan esikuntakäskyt 1932
- Yleisesikunnan esikuntakäskyt 1933
- Yleisesikunnan esikuntakäskyt 1934
- Yleisesikunnan esikuntakäskyt 1935
- Yleisesikunnan esikuntakäskyt 1936
- Yleisesikunnan esikuntakäskyt 1937
- Yleisesikunnan esikuntakäskyt 1938
- Yleisesikunnan esikuntakäskyt 1939

Yksityiskokoelmat

-Arvi Korhosen kokoelma	Pk 1018:8
-Erik Heinrichsin kokoelma	Pk 1172
-Valo Nihtilän kokoelma	Pk 1969

Sotilas-, meri- ja Suomenlinnan keskuksien puhelinluettelot
2-4 sekä Helsingin varuskunnan puhelinluettelo 1938.

Suomen valtiokalenterit 1928-1939. WSOY, Helsinki.

2. PAINETUT LÄHTEET

2.1 Asiakirjajulkaisut

Puolustusrevisionin mietintö. Helsinki 1926.

Virkki, Eino: Sotalaitosoppi II. Otava, Helsinki 1936.

Kadettikunta, jäsenet 1921-1950. Kadettikunta ry, Turku 1951.

2.2 Kirjallisuus

Ahto, Sampo: Hugo Österman - sotaväen päällikkö. Artikkelit teoksessa Suomi sodassa: Talvi- ja jatkosodan tärkeät päivät. Valitut palat, Keuruu 1982.

Arimo, Reino: Suomen puolustussuunnitelmat 1918-1939. III osa jääkärien aika 1925-1939. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXIII. Sotahistorian toimisto, Sotatieteen laitos, Helsinki 1987.

Elfvengren, Eero: Suomen yleisesikunnan organisaatio 1918-1939. Väitöskirjan luonnos. Helsinki 1993.

Heiskanen, Raimo: Saadun tiedon mukaan... Päämajan johtama tiedustelu 1939-1945. Otava, Keuruu 1989.

Hiltula, Heikki: Neuvostoliiton asevoimista vallinnut käsitys puolustusvoimissamme maailmansotien välisenä aikana. Sotakorkeakoulun diplomityö nro 1368/1979.

Iskanius, Markku: Suomen maavoimien taistelukelpoisuus vuosina 1919 -1939 materiaalsen valmiuden kannalta. Sotakorkeakoulun diplomityö nro 1438/1981.

Julkunen, Martti: Perinteet ja realismi. Suomen puolustusvoimat saksalaisarvioissa 1930-luvulla. Tiede ja ase nro 39,1981.

Kallenautio, Jorma: Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopoliittikka 1917-1955. Tammi, Helsinki 1985.

Killinen, Kullervo: Kansainvälinen politiikka I. WSOY, Porvoo-Helsinki 1958.

Killinen, Kullervo: Puolueettomuuden miekka. WSOY, Porvoo 1964.

Kivimäki, T.M.: Suomalaisen politiikan muistelmät. WSOY, Porvoo 1965.

Korhonen, Arvi - Linkomies, Edwin - Oesch, K.L. - Mikola K.J. - Hersalo N.V.: Oman maan puolustaminen. WSOY, Porvoo-Helsinki 1964.

Korhonen, Keijo: Naapurit vastoin tahtoaan - Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan I 1920-1932. Tammi, Lahti 1966.

Korhonen, Keijo: Turvallisuuden pettäessä - Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan II 1933-1939. Tammi, Helsinki 1971.

Koskimies, Tapio: Rajarauha Karjalan Kannaksen maa- ja merirajoilla 1930-luvulla. Helsingin yliopisto. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Helsinki 1984.

Kronlund, Jarl: Suomen puolustuslaitos 1918-1939. Puolustusvoimien rauhan ajan historian ensimmäinen osa. WSOY, Porvoo 1988.

Kuosa, Tauno: A.F. Airo, legenda jo eläessään. Päämajamestari kenraaliluutnantti A.F.Airo operaatioiden johtajana 1939-1945. WSOY, Porvoo 1979.

Käkönen, U.A.: Sotilasasiamiehenä Moskovassa 1939. Otava, Keuruu 1966.

Leskinen, Jari: Suomen sotilaalliset suhteet Viroon 1930-luvun alusta talvisotaan: Sotilasjohdon arviot Virosta ja toteutettu yhteistoiminta. Helsingin yliopisto. Poliittisen historian laitos. Pro gradu -työ. 1993.

Mannerheim, Gustav: Muistelmät II osa. Otava, Helsinki 1952.

Manninen, Ohto: Talvisodan salatut taustat. Kirjaneuvos ky, Porvoo 1994.

Martola, A.E.: Sodassa ja rauhassa. Muistelmia. Otava, Keuruu 1973.

Myyryläinen, Antti: Valmiuden kohottaminen ja liikekannallepano Suomessa vuosina 1938-1939. Sotakorkeakoulun diplomityö nro 1697/1989.

Niukkanen, Juho: Talvisodan puolustusministeri kertoo. WSOY, Porvoo 1951.

Paasivirta, Juhani: Suomi ja Eurooppa 1914-1939. Kirjayhtymä, Hämeenlinna 1984.

Paasivirta, Juhani: Suomen diplomaattiedustus ja ulkopoliitiikan hoito. WSOY, Porvoo 1968.

Paasonen, Aladar: Marsalkan tiedustelupäällikkönä ja hallituksen asiamiehenä. Weilin+Göös, Tapiola 1974.

Pakaslahti, A: Talvisodan poliittinen näytelmä. WSOY, Porvoo 1970.

Raunio, Ari: Tulevan sodan luonteesta vallinneet käsitykset Suomessa maailmansotien välisenä aikana. Sotakorkeakoulun diplomityö nro 1531/1983.

Salas, Jukka: Suomen sotilasasiamiestoiminnan järjestely ja merkitys 1930-1945. Sotakorkeakoulun diplomityö nro 1119 sal/1973.

Salomaa, Markku: Punaupseerit. WSOY, Juva 1992.

Seaton, Albert and Seaton, Joan: The Soviet Army 1918 to the present. London 1986.

Selén, Kari: Syyskuun kriisi 1938. Sotahistoriallinen seura ja sotamuseo. Vuosikirja X. Pohjois-Karjalan kirjapaino, Joensuu 1978.

Selén, Kari: Genevestä Tukholmaan. Suomen turvallisuuspolitiikan painopisteen siirtyminen Kansainliitosta pohjoismaiseen yhteistyöhön 1931-1936. Forssan kirjapaino, Forssa 1974.

Selén, Kari: C.G.E. Mannerheim ja hänen puolustusneuvostonsa 1931-1939. Otava, Keuruu 1980.

Seppinen, Ilkka: Ulkopoliitiikan puolustuspoliittiset tavoitteet. Tutkielma sotilaallisista näkökohdista Suomen ulkopoliitikassa 1919-1939. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja 1/1974.

Seppälä, Helge: Itsenäisen Suomen puolustuspolitiikka ja strategia. WSOY, Porvoo 1974.

Sihvo, Aarne: Muistelmani II. Otava, Keuruu 1956.

Soikkanen, Timo: Kansallinen eheytyminen - myytti vai todellisuus? Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933-1939. Juva 1984.

Sotatieteen laitoksen sotahistorian toimisto: Talvisodan historia 1. Suomi joutuu talvisotaan. WSOY, Porvoo 1977.

Suomen sotahistorian komissio: Suomen turvallisuuspolitiikka. Otava, Keuruu 1987.

Suomi, Juhani: Talvisodan tausta. Neuvostoliitto Suomen ulkopolitiikassa 1937-1939. I Holstista Erkkoon. Otava, Helsinki 1973.

Talvela, Paavo: Sotilaan elämä. Muistelmat I. Kirjayhtymä, Jyväskylä 1976.

Tanner, Väinö: Kahden maailmansodan välissä. Muistelmia 20- ja 30 -luvuilta. Tammi, Helsinki 1966.

Tervasmäki, Vilho: Eduskuntaryhmät ja maanpuolustus valtiopäivillä 1917-1939. Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli 1964.

Tervasmäki, Vilho: Alueellisen liikekannallepanojärjestelmän syntyvaiheet 1920- ja 1930-luvuilla, teoksessa Sotahistoriallinen seura ja Sotamuseo. Vuosikirja VIII. Kodaprint, Tapiola 1974.

Tervasmäki, Vilho: Maanpuolustuskysymyksen ratkaisuehdotuksia Suomen itsenäisyyden ensimmäisen neljännesvuosisadan aikana. Sotahistoriallinen aikakauskirja 4. Sotahistoriallisen seuran ja Sotatieteen laitoksen julkaisuja. Vaasa Oy:n kirjapaino, Vaasa 1985.

Terä, Martti V. - Tervasmäki, Vilho: Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918-1939. Puolustusministeriön historia I. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XIII. Helsinki 1973.

Toivonen, Hannu: Maavoimien sotaharjoitukset 1920- ja 1930-luvuilla. Sotakorkeakoulun diplomityö nro 1536/1983.

Turtola, Martti: Tornionjoelta Rajajoelle. Suomen ja Ruotsin salainen yhteistointa Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1923-1940. Puolustuspoliittinen vaihtoehto. WSOY, Juva ja Porvoo 1984.

Turtola, Martti: Eräitä näkökulmia suomalais-virolaisiin sotilassuhteisiin 1920- ja 1930-luvuilla. Sotahistoriallinen aikakauskirja 6. Sotahistoriallisen seuran ja Sotatieteen laitoksen julkaisuja. Gummerus, Jyväskylä 1987.

Tynkkynen, Vesa: Suomalaisen taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet. Suomen historian lisensiaattityö. Helsinki 1994.

Österman, Hugo: Neljännesvuosisata elämästäni. WSOY, Porvoo 1966.

2.3 Sanoma- ja aikakauslehdistö

Grandell, Leonard: Poliitikka ja puolustuslaitoksen perushankinnat ennen talvisotaa I. Sotilasaikakauslehti nro 12/1962.

LIITTEET

- Liite 1 Yleisesikunnan "Yleiskatsaus", "Tiedotuksia Neuvostoliitosta" ja "Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen" -asiakirjat.
- Liite 2 Yleisesikunnan tilastollisen ja ulkomaaosaston (os 2) - ulkomaosasto (U) - tilastotoimiston (toimisto V) aktiiviupseerit 1929-1939.

YLEISESIKUNNAN "YLEISKATSAUS", "TIEDOTUKSIA NEUVOSTOLIITOSTA"
JA "KATSAUS SOTILASPOLIITTISEN ASEMAN KEHITYKSEEN" -ASIAKIRJAT

1. 1922

Tykistön tarkastajan salaista
kirjeistöä 1922

76/2202 F 1-7

-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

- nro 1, 1.-15.1.1922
- nro 2, 15.1.-1.2.1922
- nro 3, 1.2.-15.2.1922
- nro 4, 15.2.-1.3.1922
- nro 5, 1.3.-15.3.1922
- nro 6, 15.3.-1.4.1922
- nro 7, 1.4.-15.4.1922
- nro 8, 15.4.-1.5.1922
- nro 9, 1.5.-15.5.1922
- nro 10, 15.5.-1.6.1922
- nro 11, 1.6.-15.6.1922
- nro 12, 15.6.-1.7.1922
- nro 13, 1.7.-15.7.1922
- nro 14, 15.7.-1.8.1922
- nro 15, 1.8.-15.8.1922
- nro 16, 15.8.-1.9.1922
- nro 17, 1.9.-15.9.1922
- nro 18, 15.9.-1.10.1922
- nro 19, 1.10.-15.10.1922
- nro 20, 15.10.-1.11.1922
- nro 21, 1.11.-15.11.1922
- nro 22, 15.11.-1.12.1922

2. 1923

Tykistön tarkastajan salaista
kirjeistöä 1923

79/2202 F 1-7

-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

- nro 1, 15.1.1923
- nro 2, 1.2.1923
- nro 3, 1.2.-15.2.1923
- nro 4, 15.2.-1.3.1923
- nro 5, 1.3.-15.3.1923
- nro 6, 15.3.-1.4.1923
- nro 7, 1.4.-15.4.1923
- nro 8, 15.4.-1.5.1923
- nro 9, 1.5.-15.5.1923
- nro 10, 15.5.-1.6.1923

- nro 11, 1.6.-15.6.1923
- nro 12, 15.6.-1.7.1923
- nro 13, 15.7.1923
- nro 14, 1.8.1923
- nro 15, 1.8.-15.8.1923
- nro 16, 15.8.-1.9.1923
- nro 17, 1.9.-15.9.1923
- nro 18, 15.9.-1.10.1923
- nro 19, 1.10.-15.10.1923
- nro 20, 15.10.-1.11.1923
- nro 21, 1.11.-15.11.1923
- nro 22, 15.11.-1.12.1923
- nro 23, 1.12.-15.12.1923
- nro 24, 15.12.-31.12.1923

3. 1924

Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a saapuneet yleisesikunnan yleiskatsaukset
-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

II Ea 1

- nro 1, 1.1.-1.2.1924
- nro 3, 1.3.-1.4.1924
- nro 4, 1.4.-1.5.1924
- nro 8, 1.8.-1.9.1924
- nro 9, 1.9.-1.10.1924
- nro 10, 1.10.-1.11.1924
- nro 11, 1.11.-1.12.1924
- nro 12, 1.12.1924-1.1.1925

Tykistön tarkastajan salaista kirjeistöä 1924

80/2202 F 1-7

-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

- nro 2, 1.2.-1.3.1924
- nro 5, 1.5.-1.6.1924
- nro 6, 1.6.-1.7.1924
- nro 7, 1.7.-1.8.1924

4. 1925

Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a saapuneet yleisesikunnan yleiskatsaukset
-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

II Ea 1

- nro 1, 1.1.-1.2.1925
- nro 2, 1.2.-1.3.1925
- nro 3, 1.3.-1.4.1925
- nro 4, 1.4.-1.5.1925
- nro 5, 1.5.-1.6.1925

- nro 6, 1.6.-1.7.1925
- nro 7, 1.7.-1.8.1925
- nro 8, 1.8.-1.9.1925
- nro 9, 1.9.-1.10.1925
- nro 10, 1.10.-1.11.1925
- nro 11, 1.11.-1.12.1925

Tykistön tarkastajan salaista
kirjeistöä 1925

82/2202 F 1-7

-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

- nro 12, 1.12.1925-1.1.1926

5. 1926

Tykistön tarkastaja, Toimisto I:n
salaista kirjeistöä 1926

SArk 1397/12

-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

- nro 1, 1.1.-1.2.1926
- nro 2, 1.2.-1.3.1926
- nro 3, 1.3.-1.4.1926
- nro 4, 1.4.-1.5.1926
- nro 5, 1.5.-1.6.1926
- nro 6, 1.6.-1.7.1926
- nro 7, 1.7.-1.8.1926
- nro 8, 1.8.-1.9.1926
- nro 9, 1.9.-1.10.1926
- nro 10, 1.10.-1.11.1926
- nro 11, 1.11.-1.12.1926
- nro 12, 1.12.1926-1.1.1927

6. 1927

Yleisesikunnan operatiivisen osaston
(osasto 3) operatiivisen toimiston
kirjeistöä 1927

T 2858/8

-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

- nro 1, 1.1.-1.2.1927
- nro 2 ja 3, 1.2.-1.4.1927
- nro 4 ja 5, 1.4.-1.6.1927
- nro 6 ja 7, 1.6.-1.8.1927
- nro 8, 1.8.-1.9.1927

Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a
saapuneet yleisesikunnan yleiskatsaukset

II Ea 1

-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

- Neljännesvuosi-Yleiskatsaus 15.9.1927
- Yleiskatsaus 1.9.1927-1.1.1928

7. 1928

Yleisesikunnan operatiivisen osaston
(osasto 3) operatiivisen toimiston
kirjeistöä 1928

T 2858/10

-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

- nro 1, 1.1.-1.2.1928
- nro 2, 1.2.-10.3.1928
- nro 3, 10.3.-1.4.1928
- nro 4, 1.4.-1.5.1928
- nro 5-7, 1.5.-1.8.1928

Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a
saapuneet yleisesikunnan yleiskatsaukset

II Ea 1

-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

- Yleiskatsaus 1.1.-1.6.1928
- nro 8-9, 1.8.-22.9.1928
- nro 10, 22.9.-27.11.1928
- nro 11-12, 28.11.1928-10.1.1929

8. 1929

Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a
saapuneet yleisesikunnan yleiskatsaukset

II Ea 1

-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

- nro 1, 10.1.-19.2.1929
- nro 2, 19.2.-11.3.1929
- nro 3, 11.3.-21.4.1929
- nro 4-8, 27.4.-20.8.1929
- nro 9-11, 21.8.-20.11.1929
- nro 12, 21.11.-31.12.1929

9. 1930

Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a
saapuneet yleisesikunnan yleiskatsaukset

II Ea 1

-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

- nro 1, 1.-31.1.1930
- nro 2-3, 1.2.-20.3.1930
- nro 4, 21.3.-24.4.1930
- nro 5, 24.4.-20.5.1930
- nro 6, 20.5.-26.2.1930
- nro 7, 26.6.-31.7.1930
- nro 8-9, 31.7.-30.9.1930
- nro 10, 1.10.-30.10.1930
- nro 11, 1.11.-30.11.1930
- nro 12, 1.12.-31.12.1930

10. 1931

Tykistön tarkastajan salaista kirjeistöä
1931

SArk 1397/19

-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

- nro 1, 1.1.-31.1.1931
- nro 2, 1.2.-28.2.1931
- nro 3, 1.3.-31.3.1931
- nro 4, 1.4.-30.4.1931
- nro 5-6, 1.5.-30.6.1931
- nro 7-8, 1.7.-31.8.1931
- nro 9-10, 1.9.-31.10.1931
- nro 11-12, 31.10.-31.12.1931

11. 1932

Tykistön tarkastajan salaista kirjeistöä
1932

SArk 1397/20

-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

- nro 1, 1.-31.1.1932
- nro 2, 1.-29.2.1932
- nro 3-4, 1.-30.4.1932
- nro 5, 1.-31.5.1932
- nro 6, 1.-30.6.1932
- nro 7-8, 1.7.-31.8.1932
- nro 9, 1.-30.9.1932
- nro 10, 1.-31.10.1932
- nro 11
- nro 12, 1.-31.12.1932

12. 1933

Suojeluskuntain Yliesikunta Osasto I a

-Yleisesikunnan Yleiskatsaus

II Ea 2

- nro 1, 1.-31.1.1933
- nro 2, 1.-28.2.1933
- nro 3, 1.-31.3.1933

-Yleisesikunnan Tiedotuksia Neuvostoliitosta
(27. huhtikuuta 1933 alkaen)

- nro 1, 27.4.1933
- nro 2, 9.5.1933
- nro 3, 20.5.1933
- nro 4, 21.6.1933
- nro 5, 29.6.1933
- nro 6, 26.8.1933
- nro 7, 31.8.1933

- nro 8, 8.8.1933
- nro 9, 16.9.1933
- nro 10, 29.9.1933
- nro 11, 14.10.1933
- nro 12, 20.10.1933
- nro 13, 31.10.1933
- nro 14, 7.11.1933
- nro 15, 16.11.1933
- nro 16, 12.12.1933

Yleisesikunnan operatiivisen osaston
(osasto 3) operatiivisen toimiston
kirjeistöä 1933

T 2860/6

- Yleisesikunnan Yleiskatsaus
- nro 1, 25.8.1933

13. 1934

Tykistön tarkastajan salaista kirjeistöä
1934

SArk 1397/23

- Tiedotuksia Neuvostoliitosta
- nro 1, 12.1.1934
- nro 2, 23.1.1934
- nro 3, 2.2.1934
- nro 4, 23.2.1934
- nro 5, 8.3.1934
- nro 6, 14.4.1934
- nro 7, 26.4.1934
- nro 8, 29.5.1934
- nro 9, 29.6.1934
- nro 10, 27.9.1934
- nro 11, 31.10.1934
- nro 12, 11.12.1934

- Yleisesikunnan Yleiskatsaus
- nro 1, 16.3.1934

14. 1935

Tykistön tarkastajan salaista kirjeistöä
1935

SArk 1397/25

- Yleisesikunnan Tiedotuksia Neuvostoliitosta
- nro 1, 12.1.1935
- nro 2, 22.2.1935
- nro 3, 29.3.1935
- nro 4, 11.5.1935
- nro 5, 27.6.1935

-nro 6, 11.9.1935
 -nro 7, 25.10.1935
 -nro 8, 30.11.1935

15. 1936

Teknillisen tarkastajan toimisto
 -Yleisesikunnan Tiedotuksia Neuvostoliitosta
     -nro 1, 8.1.1936
     -nro 2, 13.2.1936
     -nro 3, 31.3.1936
     -nro 4, 19.5.1936
     -nro 5, 19.6.1936
     -nro 6, 27.8.1936
     -nro 7, 31.10.1936
     -nro 8, 17.12.1936

T 13378

16. 1937

Teknillisen tarkastajan toimisto
 -Yleisesikunnan Tiedotuksia Neuvostoliitosta
     -nro 1, 29.1.1937
     -nro 2, 19.3.1937
     -nro 3, 7.6.1937
     -nro 4, 2.9.1937
     -nro 5, 12.11.1937
     -nro 6, 31.12.1937

T 13378

-Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen
 vuoden 1936 aikana

Yleisesikunnan ulkomaaosaston (osasto 2)
 tutkielmia, promemorioita, lausuntoja
 ym 1933-1937
 -Katsaus sotilaspoliittiseen tilanteeseen 1937

T 21655/1

17. 1938

Teknillisen tarkastajan toimisto
 -Yleisesikunnan Tiedotuksia Neuvostoliitosta
     -nro 1, 2.3.1938
     -nro 2, 13.5.1938
     -nro 3, 15.7.1938
     -nro 4, 31.10.1938
     -nro 5, 27.12.1938

T 13378

18. 1939

Teknillisen tarkastajan toimisto

T 13378

-Yleisesikunnan Tiedotuksia Neuvostoliitosta

-nro 1, 16.2.1939

-nro 2, 14.4.1939

-nro 3, 5.6.1939

-nro 4, 25.7.1939

-Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden
1938 aikana

Yleisesikunnan maavoimatoimisto

T 2862/2

-Katsaus sotilaspoliittisen aseman kehitykseen vuoden
1939 alkupuoliskolla

YLEISESIKUNNAN TILASTOLLISEN JA ULKOMAAOSASTON (OS 2) - ULKOMAAOSASTO (U) - TILASTOTOIMISTON (TOIMISTO V) AKTIIVIUPSEERIT
1929-1939

Luettelossa on esitetty ne aktiiviupseerit, jotka on kyetty selvittämään eri lähteistä. Henkilöiden toimikuvaa ei ole eritelty. Niinpä esimerkiksi radiotiedustelussa mukana olleet samoin kuin tilastotoimiston alatoimistojen henkilöstöä ei ole mitenkään eroteltu muista toimiston upseereista.

Lyhenteet tarkoittavat:	ye	yleisesikuntaupseeri
	tk	tiedustelu-upseerikurssi
	rt	radiotiedustelukurssi
	s	kielitaito saksa
	v	kielitaito venäjä
	r	kielitaito ranska
	e	kielitaito englantia
	ei	kielitaito eesti

1929

Toimistopäällikkö

everstiluutnantti	Erik Malmberg	ye	tk	s,e,r
-------------------	---------------	----	----	-------

Toimistoupseerit

kapteeni	Arvo Kärkkäinen			s,r,v
kapteeni	Matti Ropponen			s,e,v,ei
kapteeni	Guy Arto	ye		v
luutnantti	Matti Aarnio			s,v,e
luutnantti	Eino Pennanen			s,v
luutnantti	Lauri Ruokonen			s,v

1930

Toimistopäällikkö

everstiluutnantti	Erik Malmberg	ye	tk	s,e,r
-------------------	---------------	----	----	-------

Toimistoupseerit

majuri	Kaarlo Vaala		ye	s,v,r
--------	--------------	--	----	-------

kapteeni	Arvo Kärkkäinen			s,r,v
----------	-----------------	--	--	-------

kapteeni	Reino Hallamaa		rt	s,v
----------	----------------	--	----	-----

kapteeni	Pekka Jänhiä		tk	v
----------	--------------	--	----	---

kapteeni	Matti Ropponen			s,e,v,ei
----------	----------------	--	--	----------

kapteeni	Matti Aarnio			s,v,e
----------	--------------	--	--	-------

kapteeni	Guy Arto	ye		v
----------	----------	----	--	---

luutnantti	Eino Pennanen			s,v
------------	---------------	--	--	-----

luutnantti	Lauri Ruokonen			s,v
------------	----------------	--	--	-----

1931

Toimistopäällikkö

everstiluutnantti	Erik Malmberg	ye	tk	s,e,r
-------------------	---------------	----	----	-------

Toimistoupseerit

majuri	Kaarlo Vaala		ye	s,v,r
--------	--------------	--	----	-------

majuri	Yrjö Pöyhönen	ye		v,r
--------	---------------	----	--	-----

kapteeni	Reino Hallamaa		rt	s,v
----------	----------------	--	----	-----

kapteeni	Arvo Kärkkäinen			s,r,v
----------	-----------------	--	--	-------

kapteeni	Matti Ropponen			s,e,v,ei
----------	----------------	--	--	----------

kapteeni	Guy Arto	ye		v
----------	----------	----	--	---

kapteeni	Matti Aarnio			s,v,e
----------	--------------	--	--	-------

kapteeni	Pekka Jänhiä		tk	v
----------	--------------	--	----	---

luutnantti	Eino Pennanen			s,v
------------	---------------	--	--	-----

luutnantti	Lauri Ruokonen			s,v
------------	----------------	--	--	-----

1932

Toimistopäällikkö

everstiluutnantti	Erik Malmberg	ye	tk	s,e,r
-------------------	---------------	----	----	-------

Toimistoupseerit

majuri	Yrjö Pöyhönen	ye		v,r
--------	---------------	----	--	-----

kapteeni	Arvo Kärkkäinen			s,r,v
----------	-----------------	--	--	-------

kapteeni	Vilho Huhtala	ye		s,v,r,e
----------	---------------	----	--	---------

kapteeni	Reino Hallamaa		rt	s,v
----------	----------------	--	----	-----

kapteeni	Pekka Jänhiä		tk	v
----------	--------------	--	----	---

kapteeni	Matti Ropponen			s,e,v,ei
----------	----------------	--	--	----------

kapteeni	Matti Aarnio			s,v,e
----------	--------------	--	--	-------

luutnantti	Eino Pennanen			s,v
------------	---------------	--	--	-----

1933

Toimistopäällikkö

everstiluutnantti	Erik Malmberg	ye	tk	s,e,r
-------------------	---------------	----	----	-------

Toimistoupseerit

majuri	Yrjö Pöyhönen	ye		v,r
--------	---------------	----	--	-----

kapteeni	Matti Ropponen	ye		s,e,v,ei
----------	----------------	----	--	----------

kapteeni	Matti Aarnio	ye		s,v,e
----------	--------------	----	--	-------

kapteeni	Vilho Huhtala	ye		s,v,r,e
----------	---------------	----	--	---------

kapteeni	Pekka Jänhiä		tk	v
----------	--------------	--	----	---

kapteeni	Reino Hallamaa		rt	s,v
----------	----------------	--	----	-----

luutnantti	Eino Pennanen			s,v
------------	---------------	--	--	-----

1934

Toimistopäällikkö

everstiluutnantti	Erik Malmberg	ye	tk	s,e,r
-------------------	---------------	----	----	-------

majuri	Erkki Puomi	ye		s,v,r
--------	-------------	----	--	-------

Toimistoupseerit

majuri	Yrjö Pöyhönen	ye		v,r
--------	---------------	----	--	-----

kapteeni	Matti Ropponen	ye		s,e,v,ei
----------	----------------	----	--	----------

kapteeni	Reino Hallamaa		rt	s,v
----------	----------------	--	----	-----

kapteeni	Pekka Jänhiä		tk	v
kapteeni	Vilho Huhtala	ye		s,v,r,e
kapteeni	Emil Lautkari			s,v,e
luutnantti	Bertil Nordlund			s,v,r,e
1935				
Toimistopäällikkö				
majuri	Erkki Puomi	ye		s,v,r
Toimistoupseerit				
majuri	Yrjö Pöyhönen	ye		v,r
majuri	Matti Ropponen	ye		s,e,v,ei
kapteeni	Reino Hallamaa		rt	s,v
kapteeni	Pekka Jänhiä		tk	v
kapteeni	Vilho Huhtala	ye		s,v,r,e
kapteeni	Emil Lautkari			s,v,e
luutnantti	Bertil Nordlund			s,v,r,e
1936				
Toimistopäällikkö				
majuri	Erkki Puomi	ye		s,v,r
Toimistoupseerit				
majuri	Yrjö Pöyhönen	ye		v,r
majuri	Matti Ropponen	ye		s,e,v,ei
kapteeni	Emil Lautkari			s,v,e
kapteeni	Reino Hallamaa		rt	s,v
kapteeni	Pekka Jänhiä		tk	v
kapteeni	Otto Rantanen		tk	s,v
luutnantti	Johannes Vehniäinen			s,v

1937

Toimistopäällikkö

everstiluutnantti	Erkki Puomi	ye	s,v,r
-------------------	-------------	----	-------

Toimistoupseerit

majuri	Yrjö Pöyhönen	ye	v,r
--------	---------------	----	-----

majuri	Matti Ropponen	ye	s,e,v,ei
--------	----------------	----	----------

kapteeni	Emil Lautkari		s,v,e
----------	---------------	--	-------

kapteeni	Reino Hallamaa	rt	s,v
----------	----------------	----	-----

kapteeni	Pekka Jänhiä	tk	v
----------	--------------	----	---

kapteeni	Otto Rantanen	tk	s,v
----------	---------------	----	-----

kapteeni	Yrjö Palko	tk	s,v
----------	------------	----	-----

luutnantti	Johannes Vehniäinen		s,v
------------	---------------------	--	-----

1938

Toimistopäällikkö

everstiluutnantti	Erkki Puomi	ye	s,v,r
-------------------	-------------	----	-------

Toimistoupseerit

majuri	Yrjö Pöyhönen	ye	v,r
--------	---------------	----	-----

majuri	Ragnar Grönvall	ye	s,v,r
--------	-----------------	----	-------

kapteeni	Emil Lautkari		s,v,e
----------	---------------	--	-------

kapteeni	Reino Hallamaa	rt	s,v
----------	----------------	----	-----

kapteeni	Pekka Jänhiä	tk	v
----------	--------------	----	---

kapteeni	Otto Rantanen	tk	s,v
----------	---------------	----	-----

kapteeni	M.O. Reponen		
----------	--------------	--	--

kapteeni	Toivo Salonius		
----------	----------------	--	--

kapteeni	Alexis Alfthan		s
----------	----------------	--	---

luutnantti	Johannes Vehniäinen		s,v
------------	---------------------	--	-----

luutnantti	Yrjö Palko	tk	s,v
------------	------------	----	-----

luutnantti	L.O. Pakarinen		
------------	----------------	--	--

1939

Toimistopäällikkö

everstiluutnantti	Erkki Puomi	ye	s,v,r
-------------------	-------------	----	-------

everstiluutnantti	Yrjö Pöyhönen	ye	v,r
-------------------	---------------	----	-----

Nuoremmat toimistoesiupseerit

majuri	Arvo Kärkkäinen	ye	s,r,v
--------	-----------------	----	-------

majuri	Ragnar Grönvall	ye	s,v,r
--------	-----------------	----	-------

majuri	Alexis Alfthan		s
--------	----------------	--	---

majuri	Reino Hallamaa	rt	s,v
--------	----------------	----	-----

Vanhemmat toimistoupseerit

majuri	Emil Lautkari		s,v,e
--------	---------------	--	-------

kapteeni	Pekka Jänhiä	tk	v
----------	--------------	----	---

kapteeni	Yrjö Palko	tk	s,v
----------	------------	----	-----

kapteeni	Reino Raski	tk	s,v
----------	-------------	----	-----

kapteeni	M.O. Reponen		
----------	--------------	--	--

kapteeni	Toivo Salenius		
----------	----------------	--	--

kapteeni	Eino Pennanen		s,v
----------	---------------	--	-----

kapteeni	Otto Rantanen	tk	s,v
----------	---------------	----	-----

Nuoremmat toimistoupseeri

luutnantti	L.O. Pakarinen		
------------	----------------	--	--

luutnantti	Johannes Vehniäinen		s,v
------------	---------------------	--	-----

luutnantti	Rudolf Grönqvist		r
------------	------------------	--	---

Lähteet: Nimikirjaoteluettelo:

-Aarnio, Matti Armas	30556
-Alfthan, Alexis Harry	42990
-Arto, Guy Elie	22639
-Grönqvist, Rudolf Leopold	30654
-Grönvall, Ragnar Robert	30656
-Hallamaa, Reino Henrik	30684, 4606
-Huhtala, Vilho Olavi	33380
-Jänhiä, Pekka	31039
-Kärkkäinen, Arvo Edvard	32221, 7639

-Lautkari, Emil Vilhelm	50023
-Malmberg, Erik	2031
-Nordlund, Bertil Walter	18530
-Palko, Yrjö	32230
-Pennanen, Eino Johannes	27833
-Puomi, Erkki Elias	17959
-Pöyhönen, Yrjö August	7536
-Rantanen, Otto Kalervo	23305
-Raski, Reino Rafael	7118
-Ropponen, Matti	12744
-Ruokonen, Lauri Olavi	28155
-Salonius, Toivo Alexander	28467
-Vaala, Kaarlo Oskar	32042
-Vehniäinen, Johannes Alarik	17783

Yleisesikunnan toimisto XI:n sijoitustaulukot

-1931. T 12080/19. SArk.

-1932. T 12080/20. SArk.

-1933. T 12081/4. SArk

-1934. T 12081/5. SArk.

-1938. T 12084/9. SArk.

-1939. T 12085/4. SArk

Yleisesikunnan esikuntakäsky 31.12.1928. T 14105/2. SArk.

Yleisesikunnan esikuntakäskyt 1931-1933. SArk.

Suomen valtiokalenterit 1928-1939. WSOY, Helsinki.

Sotilas-, meri- ja Suomenlinnan keskuksien puhelinluettelot 2-4
sekä Helsingin varuskunnan puhelinluettelo 1938. SArk.

Yleisesikunnan tilastotoimiston Yleiskatsausten 1928-1933 tarkas-
tusmerkinnät.

Yleisesikunnan vuoden 1934 virkalomia koskeva ulkomaaosaston
asiakirja. SArk 1403/9. SArk.

Heiskanen, Raimo: Saadun tiedon mukaan...Päämajan johtama
tiedustelu 1939-1945, s. 22-26. Otava, Keuruu 1989.

Kadettikunta, jäsenet 1921-1950. Kadettikunta ry, Turku 1951.